

T.C
ÜSKÜDAR ÜNİVERSİTESİ
SAĞLIK BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

SOSYAL HİZMET ANABİLİM DALI
SOSYAL HİZMET YÜKSEK LİSANS PROGRAMI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

**TEK EBEVEYNLİ AİLELERİN YAŞADIĞI SORUNLARIN
İNCELENMESİ**

Özge GENÇ

TEZ DANIŞMANI
Doç. Dr. Hasan Hüseyin TAYLAN

İSTANBUL - 2019

T.C
ÜSKÜDAR ÜNİVERSİTESİ
SAĞLIK BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

SOSYAL HİZMET ANABİLİM DALI
SOSYAL HİZMET YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**TEK EBEVEYNLİ AİLELERİN YAŞADIĞI SORUNLARIN
İNCELENMESİ**

Özge GENÇ

Tez Danışmanı
Doç. Dr. Hasan Hüseyin TAYLAN

İSTANBUL - 2019

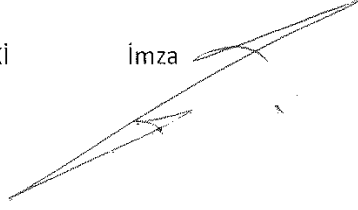
T.C.
ÜSKÜDAR ÜNİVERSİTESİ
SAĞLIK BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

Anabilim Dalı : Sosyal Hizmet
Program : Sosyal Hizmet Yüksek Lisans
Öğrenci No : 174205040
Öğrenci Adı Soyadı : Özge GENÇ

“Tek Ebeveynli Ailelerin Yaşadığı Sorunların İncelenmesi” isimli çalışma aşağıdaki jüri tarafından 10/06/2019 tarihinde yapılan sınavda Yüksek Lisans Tezi olarak oybirliğiyle kabul edilmiştir.

Jüri Başkanı : Dr. Öğretim Üyesi Abdulhakim BEKİ
(Üsküdar Üniversitesi)

İmza

Danışman : Doç. Dr. Hasan Hüseyin TAYLAN
(Sakarya Üniversitesi)

İmza

Üye : Dr. Öğretim Üyesi İsmail AKYÜZ
(Sakarya Üniversitesi)

İmza

ONAY

Bu tez, yukarıdaki jüri üyeleri tarafından uygun görülmüş ve Enstitü Yönetim Kurulu'nun
..... tarih ve ..... sayılı kararıyla kabul edilmiştir.

Doç.Dr. Türker Tekin ERGÜZEL
Enstitü Müdür V.

ÖZET

Bu araştırmada tek ebeveyn olarak çocuklarının sorumluluklarını alan bireylerin yaşadığı sosyal, psikolojik, ekonomik sorunlar incelenmektedir. Bu araştırmanın konusu Türkiye'nin Düzce İlindeki tek ebeveynli ailelerin yaşantılarının derinlemesine incelenmesi ve gözlemlenmesidir. Araştırmada psiko-sosyal, ekonomik ve kültürel ihtiyaçların nitel araştırma ile belirlenmesi hedef alınmıştır. Verilerin toplanmasında yapılandırılmış görüşme ve çalışma grubunu oluşturan tek ebeveynlerin seçimi, amaçlı örnekleme yöntemlerinden ölçüt örnekleme yöntemi ile yapılmış olup çalışma grubunu, 2019 yılında Düzce Belediyesi Sosyal Yardım İşleri Müdürlüğünün aynı yardım ve aile danışmanlığı biriminden yararlanan, Düzce Merkez İlçesine bağlı ikamet eden 14 kadın ve 2 erkek birey oluşturmaktadır. Araştırmada yapılandırılmış görüşme formları kullanılmış olup ses kayıt cihazı ve not yazma ile görüşmeler kayıt altına alınmıştır.

Araştırma bulgularına göre tek ebeveynli aileleri en çok etkileyen durum sosyo-ekonomik olarak sarsılmaları olduğu ve maddi olarak asgari yaşam standardı altında olan ailelerin iletişim sorunlarının da doğduğu gözlemlenerek, tek ebeveyn bireylerin maddi olarak zor şartlarda olması kendilerinin daha fazla yıpranmalarına neden olduğuna ilişkin sonuçlar belirlenmiştir. Tek ebeveyn olan bireylerin genellikle içe kapanık oldukları ve aktif sosyal yaşamlarının olmadığı durumu da elde edilen tespitler arasındadır. Tek ebeveynlerin rol ve sorumluluklarında değişim olması nedeni ile çocuklarının davranışlarında ilk süreçte sinir hali ve kızgınlık, davranışlarında değişiklikler olduğu ve iletişim kurmakta zorlandıkları bilgileri alınırken tek ebeveynlerin genelde baş etme yöntemi olarak psikolojik destek aldıkları, tek başlarına bu süreci atlattmakta zorlandıkları bulguları elde edilmiştir. Tek ebeveyn erkeklerin kadınlara göre çocuk bakımında daha tedirgin oldukları ve çocuk bakımı hakkında eğitim almak istedikleri de elde edilen bulgular arasındadır. Tek ebeveyn olan yeni aile türünün doğal süreçlerinin zor olduğu ve ebeveynlerin baş etmekte zorlandıkları konusunun yer aldığı araştırmada aynı zamanda aile kurumunun devamının sağlandığı süreçte sorunların önceden önlenbilmesi ve dolayısıyla sosyal hizmet gereksinimlerini ortaya konması adına öneriler kısmı ile desteklenmiştir.

Anahtar Kelime: Tek Ebeveynli Aileler, Aile işlevleri, Boşanma.

ABSTRACT

Social, psychological and economic problems of individuals who take responsibility of their children as a single parent are examined in this study. This research is the subject in-depth examination and observation of the lives of single parent families in Duzce/Turkey . The aim of the study is to determine the psycho-social, economic and cultural needs through qualitative research. In the collection of the data, The structured interview and the selection of single parents in the study group were done by using criterion sampling method. The study group consisted of 14 female and 2 male individuals living in Düzce Merkez district who benefited from the in-kind aid and family counseling unit of Social Assistance Affairs Directorate of Düzce Municipality in 2019. Structured interview forms were used in the research and interviews were recorded with voice recorder and note writing.

According to the findings of the study, it was observed that the most affecting situation for single-parent families was their socio-economic quaking and the communication problems of the families living under the minimum standard of living were also appeared and thus, it has been determined that the fact that single parent individuals are in difficult economic conditions causes them to wear off more. It is also found that individuals who are single parents are usually withdrawn and do not have active social lives. As a result of changes in the roles and responsibilities of single parents, it was observed that there were nerve and anger, changes in their behaviors in their children's behaviors and learned that difficulties in communicating was appeared, during the first period. The results of the study showed that single parents are taking psychological support as a method of coping at the beginning since, they had difficulty in surviving this process alone. Findings that single-parent men are more anxious in child care than women and want to receive education about child care are among the findings of the study. The research, which is about the fact that the natural processes of the new family type, which is a single parent, is difficult and that parents have difficulty in coping with, is supported by the suggestions part in order to prevent problems in advance during the period in which the family institution is maintained.

Keys Word (s): Single-Parent Families, Family Functions, Divorce

ÖNSÖZ

"Tek Ebeveynli Ailelerin Yaşadığı Zorlukların İncelenmesi" tezimizin hazırlık sürecinde edindiğim bilgi birikimleri çeşitli zorlukları da beraberinde getirdi. Tez konusunun belirlenmesi, literatür çalışmaları, saha çalışmaları ve edinilen gözlemlerde deneyimlediğim bu zorluklarda yanımda olan ailem, kıymetli hocalarım ve dostlarıma teşekkürü bir borç bilirim.

Bana olan inancını hiçbir zaman eksiltmeyen, emek ve haklarını hiçbir zaman ödeyemeyeceğim Sevgili Anneciğim; yaşam boyu maddi ve manevi desteği ile varlığını her zaman hissettiren Sevgili Babacığim; süreç boyunca yanımda olan Biricik Kardeşim; çalışma sürecinin her aşamasını benimle birlikte yaşayan ve her zorlukta destek olan Dostum Levent MERT; yaşadığım zorluklarda engin bilgi ve önerilerini benden esirgemeyen Tez Danışmanım ve Değerli Hocam Doç.Dr.Hasan Hüseyin TAYLAN; tez konumun belirlenmesinde beni cesaretlendiren ve yoluma ışık tutan Prof. Dr. Abulfaz SÜLEYMANOV; yüksek lisans sürecinin aşamalarında bulunamayan ancak lisans eğitimim boyunca kendilerini örnek aldığım, her daim her koşulda fikirlerimi özgürce savunmamı sağlayan, olaylara farklı bakış açılarıyla bakabilmemi, akademik ve mesleki tüm süreçlerde sorunların üstesinden gelebilmemi sağlayan, engin bilgi, tecrübe ve dostluklarıyla mesleki hayatıma ışık tutan Lisans Hocalarım Öğr.Gör.Y.Gurur SEV ve Yrd.Doç.Engin SUSTAM; son olarak tez yazım dönemimde fikirlerini esirgemeyen İş Arkadaşım, Sosyal Çalışmacı Seda YİĞİT ve zorlandığım tüm süreçlerde manevi olarak desteğini esirgemeyen Ablam, İş Arkadaşım, Jeoloji Mühendisi Ebru BATUM ve Diğer Tüm Dostlarıma bu süreçlerde bana kattıkları her şey için çok teşekkür ederim.

Özge GENÇ

24.05.2019

BEYAN

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “Tek Ebeveynli Ailelerin Yaşadığı Sorunların İncelenmesi” adlı çalışmanın, tarafımdan, bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

Özge GENÇ

İÇİNDEKİLER

ÖZET	i
ABSTRACT	ii
ÖNSÖZ	iii
BEYAN	iv
İÇİNDEKİLER	v
TABLolar DİZİNİ	vii
KISALTMALAR VE SİMGELER	viii
1. GİRİŞ	1
1.1. Araştırmanın Konusu	2
1.2. Araştırmanın Amacı ve Önemi	3
1.3. Araştırmanın Sınırlılıkları	4
1.4. Araştırmanın Varsayımları	4
2. KURAMSAL ve KAVRAMSAL ÇERÇEVE	6
2.1. Ailenin Yapısı ve Dönüşümü	6
2.1.1. Ailenin Tanımı	7
2.1.2. Aile Türleri	9
2.1.3. Ailenin İşlevleri ve Toplumsal Fonksiyonları.....	11
2.2. Modern Çağda Ailedeki Genel Değişimler	13
2.2.1. Evlilik Birliğinin Bozulması, Ailede Parçalanma	17
2.2.2. Boşanma/ Ayrılma.....	18
2.2.3. Boşanmaya Yol Açan Faktörler	20
2.2.4. Boşanma İstatistikleri	27
2.2.5. Kaybolma, Terk, Zorunlu (Geçici) Ayrılık	28
2.2.6. Ölüm.....	31
2.3. Tek Ebeveynli Aile	33
2.3.1. Tek Ebeveynli Ailenin Tanımı	33
2.3.2. Tek Ebeveynli Aileye Dönüşüm	34
2.3.3. Tek Ebeveynli Ailelerin İstatistiki Durumu	36
2.4. Tek Ebeveynli Ailelerin Yaşadığı Sorunlar	38
2.4.1. Tek Ebeveynli Ailelerin Yaşadığı Ekonomik Sorunlar.....	38

2.4.2. Tek Ebeveynli Ailelerin Yaşadığı Sosyal Problemler.....	40
2.4.3. Tek Ebeveynli Ailelerde Çocukların Yaşadığı Sorunlar.....	41
2.4.4. Tek Ebeveyn ve Çocuk ilişkisi.....	43
3. GEREÇ VE YÖNTEM.....	46
3.1. Araştırma Modeli	46
3.2. Araştırma Soruları	46
3.3. Evren ve Örneklem.....	46
3.4. Veri Toplama Araçları.....	47
3.5. Verilerin Toplanma Süreci	47
3.6. Verilerin Analizi	48
4. BULGULAR.....	49
4.1. Araştırmanın Katılımcıların Genel Özellikler.....	49
4.2. Tek Ebeveynli Olma Süreci ve Sonrası Deneyimler.....	50
4.3. Tek Ebeveynli Ailenin Sosyal Sorunları.....	53
4.3.1. Tek Ebeveyn Olarak Anne Olmak	53
4.3.2. Tek Ebeveyn Olarak Baba Olmak.....	56
4.3.3. Tek Ebeveynlerin Yeniden Evlenme Olgusuna Yaklaşımları.....	58
4.4. Tek Ebeveynli Ailelerin Ekonomik Sorunları.....	61
4.5. Tek Ebeveynli Ailelerin Çocuklar İle İlgili Sorunları.....	65
4.6. Tek Ebeveynli Ailelerin Yaşadıkları Sorunlar İle İlgili Çözüm Önerileri. 70	
4.7. Tek Ebeveynli Ailelerin Süreç İle İlgili Baş Etme Olguları.....	74
5. TARTIŞMA.....	79
6. SONUÇ VE ÖNERİLER.....	83
6.1. Sonuç.....	83
6.2. Öneriler.....	86
6.2.1. Araştırma Sonuçlarına Dayalı Öneriler	86
6.2.2. Yeni Araştırmalara İlişkin Öneriler.....	90
KAYNAKLAR	92
EKLER	101
EK 1: VERİ TOPLAMA ARACI.....	101
ÖZGEÇMİŞ	105

TABLolar DİZİNİ

Tablo 1. Derinlemesine Mülakat Yapılan Bireylerin Sosyal-Mesleki Dağılımları 49

KISALTMALAR VE SİMGELER

Akt.	: Aktaran
ASAGEM	: Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel M¼d¼rl¼ę¼
EUROSTAT	: European Community Statistical Office (Avrupa Topluluę¼ İstatistik Ofisi)
OECD	: Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma
SHÇEK	: Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu
TAYA	: T¼rkiye Aile Yapısı Araştırması
T¼İK	: T¼rkiye İstatistik Kurumu
UNICEF	: United Nations International Children's Emergency Fund

1. GİRİŞ

Aile kurumu insanlık tarihince var olmuş bir kurumdur. Tarihte boyunca meydana gelen değişimlerden toplum ile karşılıklı etkileşim halinde olması nedeni ile etkilenmiş ve aile kurumundaki değişimler, dönüşümler meydana gelmiştir. Bu değişim ve dönüşümlerin etkisi ile çeşitli aile türleri oluşmuştur. Genel olarak bakıldığında aile, bireyin tüm yaşamını devam ettirebilmesinde ona destek olan ve bakımının en sağlıklı şekilde karşılandığı, psikolojik doyum ve sevginin sağlandığı, bireyin toplumsallaşma sürecinin başladığı sosyal bir ortamdır.

Tarihin birçok döneminde bulaşıcı hastalıklar ile eşini kaybeden ebeveynler, savaş ve göçler nedeni ile zorunlu olarak ayrı kalmış ve/veya eşini kaybetmiş ebeveynler sorumluluğu tek başlarına üstlenmişler ve hayatta kalmaya çalışmışlardır. Hala günümüzde vefat, boşanma ya da zorunlu ayrılık gibi farklı sebeplere bağlı olarak eşleri olmayan ebeveynler bulunmakta ve çeşitli zorluklar yaşamaktadırlar. Bu zorluklar, genelde tek ebeveyn olarak maddi yükümlülüğün tek bir kişi tarafından sırtlanması nedeniyle bağlı geçim sorumluluğu ve maddi sıkıntılar, çocuk bakımı ile ilgili sorunlar, toplumda boşanmış, eşi vefat etmiş ebeveynlere karşı önyargı ve bu durumun yarattığı sosyalleşme problemi ve buna bağlı ebeveynlerin yaşadığı psikolojik sorunlardır. Yine tek ebeveynli ailelerin çocukları da sosyalleşme, psikolojik iyilik hali, ailenin sosyo-ekonomik olgusunun değişmesi, ebeveynler ile iletişimde birçok sorun yaşamakta ve çocukların baş etme yöntemleri yetersiz kalabilmektedir.

Literatürde tek ebeveynli ailelerin ele alınış biçiminde bir değişim olduğunu söylemek mümkündür. Daha önceleri tek ebeveynli aileler ekonomik, toplumsal ve kültürel değişimin bir yansıması olarak görülmüş ve literatürlerde modernleşme ve endüstrileşmenin bir eseri olarak ele alınmıştır. 1970’li yıllardan önce genellikle olması gereken aile formu olarak kabul edilen “çekirdek aile” olduğu araştırmalar sonucu gözlemlenmektedir.

Dünyada ve ülkemizde boşanmaların artış durumu gözlemlenmektedir. Boşanmaların yarattığı sorunlu sonuçlardan birisi çocukların tüm sorumluluğunun hane de olan tek ebeveynin üzerinde olduğu durumdur. Bu durumun ise günümüz sanayi toplumların karakteristik bir özelliği haline geldiği görülmektedir.

Boşanma sayılarındaki yükselişle beraber Batı ülkelerinde de tek ebeveynli

aile tarzı yaygınlaşmaktadır. OECD ülkelerinde tüm çocukların yaklaşık %15'i tek ebeveynlidir. Bugün OECD ülkelerinde boşanmış ailelerin önemli oranı çocuk sahibidir (OECD, 2011). Tek ebeveynli ailelerin çoğunluğunu anneler ve çocukları oluşturmaktadır (Çelebi ve Demir, 2017, s:114).

Sosyal hizmet, bireyi içinde yaşadığı sosyal sistemler ile ele almaktadır. Bireyin sosyal sistemlerinin başında aile gelmekle beraber gruplar, organizasyonlar, kurum ve topluluklardan oluşmaktadır. İnsan davranışını etkileyen biyolojik, psikolojik, sosyal ve kültürel sistemler araştırılması sonucu daha bütüncül çalışmalar sergilenir ve bireyin sorunu ve durumunun doğru bir şekilde değerlendirilerek etkili müdahalede bulunulmasını sağlar. Boşanma, terk, ölüm gibi durumlar bireylerde düş kırıklığı, sosyal çevre ve aile içinde durumun paylaşılarak yeni bir aile formuna yani tek ebeveyn durumuna geçilmesi, aile içinde rol ve sorumlulukların değişmesi gibi zorlukları barındıran bir süreçtir. Aile içi roller ve rollere bağlı sorumlulukların, aile üyelerince ne kadarının ve ne şekilde yerine getirildiği, aile sistemlerini oluşturan alt sistemlerin ne şekilde etkilendiği soruları ve süreçleri ile aslında mücadele başlar. Sosyal hizmetin de temeli olan koruyucu ve önleyici süreçleri aile içinde oluşabilecek zorlu süreçlerin en sağlıklı şekilde baş edebilmesini sağlar. Bu çalışma ile eşi ile boşanmış eşi vefat etmiş, eşi ile zorunlu ayrı kalmış ya da isteyerek ayrılan çocuk sahibi ebeveynlerin psiko-sosyal ve sosyo-ekonomik anlamda yaşadıkları deneyimler ve zorlukların incelenmesi ve sosyal hizmet gereksinimlerinin belirlenmesi amaçlanmıştır. Bir sistemin yerine başka bir sistemin geçmesi ile aile yapısı, uyumu ve bütünlüğü tehlikeye girebilir. Araştırmada ailenin yeniden denge kurmasına, gücünü kazanmasına ve aile üyelerinin sağlıklı gelişimi ile sağlıklı bir şekilde toplumsal kaynaklara erişimlerinin sağlanmasına yönelik sonuç ve öneriler kısmında Türkiye'deki mevcut durum ve politikalar analiz edilerek ülkemizde uygulanabilecek politika, çalışmalar ve örneklerin tartışılması amaçlanmaktadır.

1.1. Araştırmanın Konusu

Toplumun temel kurumlarından biri olan aile, aynı zamanda sosyal ve tarihsel bir olgudur ve her kurum gibi sosyal bütünün bir parçasıdır. Bir bütün olarak toplum düzeni ve toplumun diğer kurumları nasıl tarih içerisinde değişimler geçirmişse, aile kurumu da toplum düzenine bağlı olarak değişim geçirmiştir (Çelebi ve Demir, 2017, s:111). Aile kurumu toplumda çocuğun yetiştirilmesi ve ahlak olgularının geliştirildiği,

çocukların sevgi ihtiyacının karşılandığı, bireyler arasında psikolojik, duygusal ve sosyalleşme ihtiyacının giderildiği bir kurumdur. Aile kurumu toplumsal ve sosyo-ekonomik etmenlerin değişimi ile değişmekte ve buna istinaden farklı aile kalıpları ortaya çıkmaktadır. Günümüzde tek ebeveynli aileler yaygındır. Bu araştırmanın konusu Türkiye'nin Düzce ilindeki tek ebeveynli ailelerin yaşantılarının derinlemesine incelenmesi ve gözlemlenmesidir. Bu araştırmaya istinaden Dünya'da ve Türkiye'de tek ebeveynli aileler üzerine yapılmış araştırmalar incelenmiş ve gerekli literatür çalışmaları araştırma için baz alınmıştır. Daha sonra küçük bir örneklem ile Düzce ilindeki tek ebeveynli ailelerin duygusal, psiko-sosyal, ekonomik ve kültürel ihtiyaçları nitel araştırma ile belirlenmesi amaçlanmıştır.

1.2. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Günümüzde bir ebeveyn ve onunla yaşayan çocuk veya çocuklardan oluşan aile olarak tanımlanan tek ebeveynli ailelerin sayısının arttığı ve boşanma olgusunun daha sık görüldüğü gözlemlenmektedir. TÜİK 2017 boşanma verilerine göre, boşanan çiftlerin sayısı 2016 yılında 126 bin 164 iken 2017 yılında %1,8 artarak 128 bin 411 olmuştur. Kaba boşanma hızı binde 1,6 olarak gerçekleşti. Boşanma olgusunun arttığı bu dönemde tek ebeveyn sayıları da artış göstermektedir. Tek ebeveynli ailelerde ebeveynlerin yaşadığı sorunlar ve çözümüne ilişkin tartışmaların incelenmesi ve derinlemesine niteliksel bir çalışma elzem bir olgu haline gelmektedir. Bu araştırma ile bulunan bulgulara istinaden tartışma ile geliştirilecek çözüm önerileri ile aile kurumunun sağlıklı devamının sağlanması öncelikli amaç ve gerekçedir.

Yine ekolojik perspektife göre; insanlar aile, kültür, alt kültür, toplum, okul gibi sistemlerden oluşan bir sosyal ağ içerisinde yaşamlarını devam ettirmektedir. Birbirine bağlı olarak sistem ve birimlerindeki değişimler birbirlerini etkilemektedir. Örneğin; aile içerisinde ebeveynlerin ilişkilerindeki değişim, ailenin diğer bireylerini ve motivasyonlarını etkilemektedir (Bertalanffy, 2004, Akt.; Danış, 2006, s:46). Tek ebeveynli ailelerde, tek ebeveynin olmadığı ve hanede kalan ebeveynin diğer ebeveynin rolünü de yerine getirmeye çalışması ile oluşan işlev ve rol eksikliğinin yansıttığı problemler bu çalışmanın amacını oluşturmuştur. Aile, toplumsal sistem içerisindeki küçük bir sistem olarak pek çok işleve sahiptir. Bireylerin toplumsal yaşama sağlıklı bir şekilde hazırlanması, dayanışmanın öğrenildiği, iletişim işlevi, toplumsal norm ve kuralların öğreniminin aile içinde başlaması, toplumsal rollerin öğrenilmesi gibi bir çok

işlevi mevcuttur. Bu işlevlerin sağlıklı olarak yerine getirilmesi bireyin sağlıklı olması dolayısı ile toplumun sağlıklı olması açısından önemlidir. Ancak, ailenin parçalanmış olması nedeni ile bazı işlevlerini yerine getiremediği durumda aile üyelerinin sağlıklı toplumsallaşmasını olumsuz etkileyecektir. Bu açıdan bakıldığında ailenin parçalanması sonrasında bireylerin yaşadığı problemlerin neler olduğu ve bu problemlerin yaşanmasına neden olan olguların nasıl geliştiğine dair onların gözü ile durumu ortaya koyma ve bir betimleme yapılmalıdır. Bu araştırmanın tek ebeveynli aileler için sosyal hizmet müdahalelerinin planlanmasında ailenin temel gereksinimlerinin belirlenmesi adına örnek çalışma olması amaçlanmaktadır.

1.3. Araştırmanın Sınırlılıkları

Araştırma 2018-2019 yılı Düzce ili, Merkez ilçesi, Düzce Belediyesi Sosyal Yardım İşleri Müdürlüğü'nün desteklerinden yararlanan 16 tek ebeveyn ile sınırlıdır.

Araştırma kuramsal çerçeve açısından ulaşılabilen alan yazınla sınırlıdır.

Araştırma tek ebeveyn olan bireylerin yaşadığı sosyo-ekonomik, psiko-sosyal ve sosyo-kültürel problemlere dikkat çekme ile sınırlıdır.

Araştırma nitel veri toplama yöntemlerinden gözlem ve görüşme ile sınırlıdır.

1.4. Araştırmanın Varsayımları

Tek ebeveyn oldukları süreçte kadınlar genellikle sosyo-ekonomik problemler yaşamaktadırlar.

Parçalanmış aile olması sebebi ile tek ebeveynli olan aileler sosyalleşme problemleri yaşamaktadırlar.

Tek ebeveyn olan kadınlar sosyalleşme problemi yaşamaktadırlar.

Tek ebeveyn olan erkekler tek ebeveyn oldukları süreçte çocukları ile sağlıklı iletişim kuramamaktadırlar.

Tek ebeveyn olan bireyler genellikle yeniden evlenmeye olumlu bakmamaktadırlar.

Parçalanmış aile sebebi ile tek ebeveynli aile çocukları tek ebeveyn oldukları ilk süreçte olumsuz davranışsal değişiklikleri mevcut olmaktadır.

Tek ebeveynli olmak kadınların iş yaşamında istismar edilmesine neden olmaktadır.

Tek ebeveynli ailelerde sosyalleşmeyi olumsuz etkileyen süreçte ailenin parçalanması kadar parçalanma şekli de etkili olmaktadır.

2. KURAMSAL ve KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Bu çalışmada ele alınan noktalar eşleri olmayan ve tek başlarına çocuklarına ebeveynlik yapan bireylerin yaşadıkları sosyo-ekonomik ve psiko-sosyal sorunların incelenmesidir. Tek başına ebeveyn olan bireylerin hem ekonomik hem sosyal alanda yaşadıkları sorunlar bireylerin yaşam kalitelerini doğrudan etkileyen parametredir. İlk olarak kavramsal açıdan aile, ailedeki değişimler ve ailenin tek ebeveynliğe dönüşümü kavramlarına yer verilmiştir.

2.1. Ailenin Yapısı ve Dönüşümü

Aile genellikle kapalı bir sistem olup değişimin çok etkilemediği bir kurum olarak kendini göstermektedir. 1800'lü yıllar öncesinde toplumlar tarımla geçimini sürdürmekte olup, kırsal alanlarda yaşamaktaydı. Tüketilen bir çok ürünü ailelerin kendileri üretmekte olup, tarımda ailenin her ferdi kendi sorumluluklarına ve görevlerine sahipti. Tarlada ekim yapmak, ekinleri toplamak ve hayvanları yetiştirmek adına geniş bir aile gerekiyordu. Boşanma oranı çok az görülüp, çevre tarafından eleştirilirdi. Evin karar merci ise baba olurdu.

Sanayi devriminin gerçekleşmesi ile aile kurumunun yapısında değişiklikler meydana gelmiştir. Küçük çiftliklerin yerini büyük işletme ve fabrikalar alması ile birlikte daha küçük aileler işlevsel duruma gelmiştir. Bireylerin istekleri ailelerin çıkarlarının önünde gelmekte olup bireylerin karar ve tercihleri ailenin önceliğine göre değil, kendi önceliklerine göre gerçekleştirme olgusu oluşmuştur. Yine sanayi devriminde gelişen sanayi işletmelerinde genç çalışan nüfus artmış ve yaşlıların itibarı toplumda düşmüştür.

Sosyolog William Ogburn 1938 yılında sanayileşme ve teknolojik gelişmelerin bir sonucu olarak Amerikan ailesinin işlevinde ortaya çıkan değişimleri şöyle özetlemiştir.

Ekonomik-üretken düzen yok olmuştur. Birçok ailede, gelir artık evin dışında sağlanmaktadır.

Ailenin koruyucu işlevi yok olmuştur. Bu görevi aile yerine artık polis, hastaneler, sigorta şirketleri ve koruyucu aileler gibi kurumlar üstlenmiştir.

Ailenin eğitici işlevi son derece azalmıştır. Bu görevi, okullar, günlük bakım merkezleri ve diğer eğitim programları üstlenmiştir. Aile dinsel etkinliklerin merkezi olmaktan çıkmıştır.

Eğlence ve dinlenme faaliyetleri işlevi son derece azalmış ve bireyler bu faaliyetleri evin dışında gerçekleştirmeye başlamıştır.

Ailenin statü belli edici işlevi son derece azalmıştır. Bireyler artık okul, iş, sosyal ve dini gruplar gibi aile dışı kurumlardaki başarılarıyla tanınmaktadır.

Aile duygusal işlevini sürdürmektedir (Zastrow, 2014, s:260).

Toplumsal değişmelere paralel olarak değişen aile yapısında bireyseliğin ön planda olduğu gözlemlenmektedir. Boşanma, kohabitasyon yaşam ve evlilik dışı çocuk doğumları ve bu olgularla bağlantılı olan tek ebeveyn oranları artmış ve yukarıda değinilen aile işlevlerindeki değişimler aile kurumundaki dönüşüme neden olmuştur.

2.1.1. Ailenin Tanımı

Aile, evlilikle başlayan; kan bağı, akrabalık ve sosyal bağlarla birbirlerine bağlanan, rol ve statüler aracılığıyla yer alan bireylerin içinde bulunduğu sosyal bir gruptur (Taylan, 2003, s:5).

Aile evlenme kan veya evlat edinme bağları ile birbirine bağlanmış, aynı evde oturan, aynı geliri paylaşan ve oynadıkları roller çerçevesinde birbirlerini etkileyerek, meydana getirdikleri belirli görgüyü nesilden nesle devam ettiren insanların topluluğudur (Şahinkaya, 1990, s:170).

Aile; kavram olarak toplumdan topluma değişip, toplumun kendi özelliklerini içinde barındıran, evlilik, kan, evlat edinme yolu ile bir arada yaşayan birden fazla bireyin bulunduğu toplumun ortak ve toplumla iç içe olan kurumudur.

Erkal'a göre aile; nüfusu yenileme, milli kültürü aşılama, çocukları sosyalleştirme, ekonomik, biyolojik ve psikolojik tatmin fonksiyonlarının yerine getirildiği bir müessesedir. Bu tanım aileyi hem bir toplumsallaşma eyleyeni yapmakta hem de kültür aşılama işlevinin ilk gerçekleştiricisi haline getirmektedir. Aile, yaşama, dine, siyasete ve çoğaltabilecek birçok duruma ilişkin temel yargılarımızın oluşmaya başladığı yerdir (Bozatay, 2011, s:91). Geleneksel olarak aile, anne-baba ve çocuklardan oluşan birim olarak tanımlanır. Aile, üyelerinin birbirlerine karşı belirli yükümlülükler

üstlendikleri ve genellikle ortak ikametleri paylaştıkları birincil sosyal kurumdur (Duyan, 2012, s:263).

Toplumun en küçük birimi olan, insanın gelişiminde önemli bir yeri olan, bireylerin psiko-sosyal ve beden sağlığı için gerekli korunma, sevgi, şefkat ve bakım bulabildikleri en doğal ortama aile denir. Aile bireylere toplum içindeki iş bölümünün öğretildiği, kendi sorumluluk ve işlevlerini yerine getirmesinde yardımcı olduğu ve yaşanan topluma adaptasyonu sağlanmış bir birey olarak topluma hazır edildiği küçük bir çevredir. Genellikle aile denildiğinde, anne-baba ve çocuklardan oluşan çekirdek aile anlaşılmaktadır. Ailenin dört ayrı tanımı yapılabilir. Birinci tanımlamada, aile üyelerinden birinin fikrine dayanarak onun duyguları ve fantezileri aracılığıyla tanımlanır. Psikiyatride en çok kullanılan tanımdır. İkinci tanım, aileyi geniş yönüyle bir kurum olarak ele alan kültürel yaklaşımdır. Özel bir tanımlama yoktur, kuramsal bir yaklaşım vardır. Sosyoloji ve sosyal psikoloji tarafından kullanılır. Üçüncü tanıma göre aile sosyal bir birimdir. Çeşitli parçaların oluşturduğu bir sistemdir. Küçük bir grup olarak ele alınır ve davranışlar açısından sosyal psikoloji tarafından incelenir. Dördüncü tanımlamada ise aile, toplumun değerleri ile sınırlı bir grup olarak kabul edilir. Yasalarla belirlenmiş bazı kuralları olmakla birlikte, aileyi yöneten açık ve kapalı bazı yasalar vardır (Bell, 1975: 172, Akt.; Çakıcı, 2006, s:12).

Aile, çeşitli tanımlara sahip olan sosyal bir gruptur. Üyeleri arasında sürekli ilişkiler ve etkileşimler ağı olan, sosyo-ekonomik ve psiko-sosyal açıdan birlik olunan, üyelerin gereksinimlerinin anlaşılması ve karşılanmasının sağlandığı, bireyin toplumsal yaşama uygun olarak hazırlandığı ve bireyin ilk sosyalleşerek sorumluluklarını paylaştığı sosyal bir kurumdur.

Türk toplumunda aile, evlilik bağıyla başlayan, akrabalık ve sosyal bağlarla birbirlerine bağlanan, çeşitli rollere sahip, birbirlerini etkileyen, çoğunlukla aynı evde yaşayan fertlerden oluşan, üyelerinin cinsel, psikolojik, sosyal, kültürel ve ekonomik ihtiyaçlarını karşılayan, yaşanan topluma uyumu sağlayan, toplumun temel bir birimi olarak tanımlanmaktadır (Özgüven, 2001, s:28). Aile aynı zamanda tarih boyunca gerçekleşen değişimler karşısında sürekliliğini korumaya çalışan, tarih boyunca kurulan tüm medeniyetlerde hukuk, din sistemlerinde öneminin korunduğu, aynı zamanda da değişimlere karşı sürekliliğini korurken en çok etkilenen ve sürekliliği içinde değişimlerin etkisi ile dönüşen bir kurumdur (Dizman, 2003, s:3)

2.1.2. Aile Türleri

Aile türlerinde yaygın iki tür mevcuttur. Bunlar; geniş aile ve çekirdek ailedir.

Geniş Aile; geniş aile sanayi devrimi öncesinde özellikle yaygın bir aile türüydü. Farklı kuşaklardan bireylerin bir arada ikamet ettiği ve tarıma dayalı gelir elde eden ailelerde mevcut olan genellikle kırsal alanda yaşayan ailelerdir. Geleneksel geniş ailelerde, evin yaşça en büyüğünün veya babasının yetkili konumunda olması, evlilikte son kararı aile reisinin veya ailenin en büyüğünün vermesi, evlenen erkek çocuğun baba evine yerleşmesi, komşuluk ilişkilerinin son derece önemsenmesi, aile kimliğinin birey kimliğinden önce gelmesi ve aile üyelerinin kimliklerini ailenin kendisinden alması gibi konular geleneksel geniş aileyi diğer ailelerden farklı kılan niteliklerdir (Taylan, 2005, s:2).

Geniş ailede yaşlı-genç; eski-yeni birden fazla aile bir aradadır. Bu bir arada oluş sadece mekan beraberliğini ifade etmekle kalmaz, sosyal ve ekonomik anlamda da tek merkezli müşterekliği ifade eder. Tek merkezli oluş, karar alma ile ilgilidir. Geniş ailedeki kararı en yaşlı erkek üye alır. Ailenin diğer üyeleri bu karara uyar (Sezal, 2010, s:139). Geniş aile tipi, sanayi öncesi devirde yaygın olup, sanayi devrimi sonrası yeni bir toplumsal değişime kapalı kalamamış etkilenmiştir. Sanayi devrimi öncesi tarım topluluklarında ailedeki bireylerin sayısının fazlalığı, tarımdaki işgücüne katkı olarak görülürken sanayi devrimi ile ailenin ekonomik üretkenlik seviyesi azalmış çocuklar ve yaşlılar iş yeteneklerinin olmaması nedeni ile ailede yük durumuna gelmiştir. Zamanla tarihte meydana gelen bu değişim ile geniş aile türü, çekirdek aile türüne evrilmiştir.

2.1.2.1. Çekirdek Aile

Genellikle karı-koca ve evli olmayan çocuklardan oluşmakta olup bu aile türü iki kuşaktan oluşmaktadır. Bu aile türü sanayileşmenin getirdiği şehirleşme ile ailelerin şehirlere kayması ile oluşmuştur. Sanayileşmenin gerçekleştiği çoğu Batı ülkesinde çekirdek aile türü hakimdir.

Çekirdek aile, sadece evli çiftlerin ve çocukların bir arada yaşadığı aile türüdür. Çekirdek aile geniş ailenin dağılmasıyla ortaya çıkmıştır. Çekirdek aileler sanayileşmiş toplumların yapısına ideal bir tipidir. Bunun temel nedeni, coğrafi değişim hareketliliğinin daha kolay olması, farklı bir iş için taşınmanın daha hızlı ve etkin bir şekilde gerçekleştirilmesi ve adapte olabilmelerini sağlamasıdır (Zastrow, 2014, s. 257-258).

Bağımsız (yalnız) çekirdek aile, bazı hallerde çocukların olmadığı durumları da ifade edebilir. Mesela, aile karı-koca birinden ya da ikisinden kaynaklanan biyolojik ve tıbbi sebeplerle çocuk sahibi olmayabilir. İkincisi aile çocuklarını büyütmüş ve onları evlendirerek yeni bağımsız aileler olarak topluma kazandırmış olabilir. Her iki durumda da bağımsız çekirdek aile varlığını devam ettirmektedir (Sezal, 2010, s:141). Diğer bağımsız çekirdek aile şekli tek ebeveynliktir. Eşlerden birinin olmadığı (ölüm, boşanma, terk vb.), kalan eşin çocuklarla birlikte aile kurumu varlığını devam ettirmesi şeklindedir. Çekirdek aileler 1970 yılında yapılan araştırma sonucu ABD’de hane halklarının %45 oranını oluştururken 2008’lerde bu rakam %24 oranına düşmüştür.

Çekirdek aile, evli çiftlerin çocuklarıyla beraber yaşayarak oluşturdukları topluluktur. Çekirdek aile de geniş aile gibi ekonomik ve sosyal koşullara cevap vermek üzere gelişmiştir. Çekirdek ailenin kökeni Batı endüstriyel toplumlara bağlanmaktadır. Çekirdek aile, sanayi toplumları karakterize eden en önemli vasıflar arasında bulunmaktadır. Bu aile tarzı az sayıda kişiden, anne-baba ve çocuklardan oluşmaktadır. Ailenin varlığını belirleyen olguların başında sanayi üretiminin getirdiği tüketim toplumuna uyarlanmış olması gelmektedir. Aile tüketici özelliğiyle belirlenmektedir (Canatan ve Yıldırım, 2011, s:74-76).

Türkiye’de de yaygın olan çekirdek aile yapısı ise bağlantılı çekirdek ailedir. Bağlantılı çekirdek aile yine aynı hanede ikamet eden eşler ve evlenmemiş çocuklardan oluşur ancak bir önceki aileler ve akrabalar ile yoğun ilişki içerisindedirler. Bu durumun nedeni ise sanayi devriminin getirdiği evirmeyi, tarımın yaygın olduğu ülkelerde henüz tamamlayamaması ve dönüşümü tam olarak gerçekleştirememesidir.

2.1.2.2. Yeni geniş aile

Boşanma, ölüm vb. sonrasında yeniden evlenmelerin ve bir önceki evlilikten gelen çocukları ile aynı hanede ikamet ederek oluşturdukları aile türüdür. Bu yeni geniş aile boşanma ve sonrasındaki yeniden evlenmelerin oluşturduğu bir aile tipi olarak karşımıza çıkmaktadır. Boşanmış bir eş veya eşler yeniden evlendiklerinde önceki evlilikten gelen çocuklarını da beraberinde getirebilmekte ve yeni çocukları ile birlikte "yeni geniş aile"yi meydana getirebilmektedirler (Adak, 2018, s:53).

2.1.2.3. Tek ebeveynli aile

Tek ebeveynli aileler anne ya da babanın, ebeveyn olarak tek başına ve çocuk bakımından sorumlu olduğu ailelerdir (Gladding, 2012, s:75 Akt.; Boylu ve Öztop,

2013, s:209-220). Tek ebeveynli aile iki şekilde ortaya çıkmaktadır; boşanma sonrası ya da birlikte yaşayıp çocuk sonrası terk etme-edilme. İstatistiklere göre tek ebeveynli aileler, giderek artan oranda hiç evlenmemiş kadınlar tarafından idare edilmektedir. İngiltere’de 1971 ile 1990’ların başları arasında bu tür evliliklerin oranı %15’ten, %35’e yükselmiştir (Bozatay, 2011, s.108).

Boşanma, ölüm, evlilik dışı çocuk sahibi olma vb. durumlar sonucu diğer eş olmadan bir ebeveynin çocukları ile varlığını devam ettirme durumu olup tüm sorumluluğun tek bir ebeveynin aldığı aile türüdür.

2.1.3. Ailenin İşlevleri ve Toplumsal Fonksiyonları

Ailenin işlevleri geleneksel ve çekirdek aileye göre ikiye ayrılmaktadır. Geleneksel ailenin işlevleri; ekonomik, sosyal statü sağlama, eğitim, koruma, eğlenme ve dinlenme, eşler arası sevgi ve saygı, neslin devamı sağlamaktır. Çekirdek ailenin işlevleri ise, çocuğun sosyalleşmesi ve eşler arası psikolojik dengenin sağlanmasıdır (Kongar, 1970, s.63-65).

Ailenin tarihsel süreçte yerine getirdiği işlevler genel çerçevesi ile şu şekildedir.

Koruma İşlevi: Tarih boyunca aile, üyelerini koruyan bir yapı olarak düşünülmüştür. Evlilik ilişkisi bu koruma işlevi ile ilgili ve söz vermeye dayalı bir sözleşmedir.

Dini İşlevleri: Belirli bir yöndeki ahlak standartlarının sürdürülmesi ve aşılmasında aile kurumu tarafından belirli dini işlevler yerine getirilir.

Boş Zaman Etkinliklerine Dayalı İşlevi: Aile içinde çocuklar ve ebeveynler boş zaman etkinliklerini de birlikte gerçekleştirirler.

Eğitim Fonksiyonları: Formel eğitim yalnızca yeni yöntem ve konularla çocukları eğitmekle kalmaz, aynı zamanda bu eğitim ailenin eğitime ilişkin fonksiyonları ile birleşir (Bozatay, 2011, s:96).

Zastrow’a göre modern sanayi toplumunda, ailenin süreklilik ve istikrarda etkili olduğu beş önemli işlev şunlardır;

Nüfusun Yeniden Üretimi: Tüm toplumlar aileyi, çocukların yetiştirildiği, her ferdin üretime katkıda bulunduğu ve her ferdin hakları ve sorumlulukları olan temel birim olarak tanımlamaktadır.

Çocuk Bakımı: Çocuklar, ergenlik dönemine kadar bakıma ve korunmaya ihtiyaç duyarlar. Aile, çocuğun yetişmeye başladığı ilk sosyal kurumdur.

Yeni Bireylerin Sosyalleşmesi: Toplumda üretken ve faydalı bir birey olmak için, çocuklar toplumsal kültür içinde sosyalleşmelidir.

Cinsel Davranışların Düzenlenmesi: Düzensiz bir cinsel hayat, muhtemelen çok sayıda evlilik dışı ve ebeveynleri belli olmayan çocukların dünyaya gelmesine neden olacaktır. Bütün toplumların cinsel hayatı ve aileyi düzenleme konusunda kuralları vardır.

Şefkat Kaynağı: Spitz, bireylerin şefkate, duygusal desteğe ve diğer kişiler tarafından onaylanmaya ihtiyaç duyduğuna değinmiştir. Bu destek ve ilgi olmadan insanın duygusal, entelektüel, fiziksel ve sosyal özelliklerini tam olarak gelişemeyeceğini savunmuştur. Bu konuda ailenin yeri oldukça önemlidir. Çünkü aile üyeleri genellikle birbirlerini hayatlarındaki en önemli insanlar olarak görürler ve ilişkilerinden duygusal ve sosyal tatmin elde ederler (Zastrow, 2014, s:260-261).

Zastrow (2014) kitabında modern ailenin önemli işlevleri arasında cinsel davranışların düzenlenmesi maddesini eklemiş ve cinsel davranışların düzensiz olması durumunda bireyler arası kıskançlık davranışlarına neden olacağı ve çatışmaların ortaya çıkabileceği, yine düzensiz cinsel yaşam sonucunda evlilik dışı çocukların dünyaya geleceği ve bu nedenle düzenli cinsel yaşamın aile işlevlerindeki önemini savunmaktadır.

Toplumsal bir kurum olarak aile çok önemli işlevleri bünyesinde barındırmaktadır. Ailenin bir parçası olarak birey yaşamını sürdürmektedir. Bireyin ilk eğitim, ilk sevgi, ilk yurdu, ilk sosyal ortamı olan aile; hayatları oluşturulan temel kurumdur. Aile için grup kültürünün oluşmaya başladığı, bu grupların kendilerine has kurallar ve buna bağlı olarak rollere bürünmektedir. Bunlardan kaynaklı olarak aile sayısız işlevleri sahiptir (Güven, 2016, s:24)

Aile kurumunun temel işlevi; Bireylerin çok küçük yaştan başlayarak cinsel konulara ve toplumda bunları düzenleyen, ölçülere «duyarlı» olacak biçimde yetiştikleri yerdir. Cinsel davranışlar her toplumda «ekinsel» bir ortamda biçimlenmektedir. Aile bütün dünyada en uyumlu birincil kümedir. Kadın ve erkeğin ekonomik işbirliğinin sağlanması: Fizyolojik farklılıkları nedeniyle bir kadınla bir erkek ekonomik işbirliği (başka deyişle işbölümü) için verimli bir takım oluştururlar. Erkek daha güçlü

olduğundan ve gebelik, çocuk bakımı gibi yükleri olmadığı için evden, çocuklardan uzakta ya da kadının yapamayacağı güç işlerde daha çok çalışabilir. Kadın ise çocukların sürekli bakımını karşılamada, bunun yanında «ev ekonomisi» çalışmalarını yürütmede daha etkindir. Birincil küme doyumlarının sağlanması: Anne-baba ve çocuklar arasındaki ilişkiler tek yanlı da değildir. Anne-babanın çocuklarına duydukları karşılık beklemeyen sevgi, onun mutluluğundan üzüntü duymaları onları birbirlerine kaynaştırır. Anne-babalar dinlenme-eğlenme zamanlarını küçük çocuklarıyla geçirebilirler (Ozankaya, 1991, s:357-358).

Bireyler aile hayatında doyum sağlarlarsa bu durum aile işlevinin eksiksiz yerine getirildiğine işarettir. Eğer aile üyeleri arasında daha kapalı iletişim, esnek olmayan katı kurallar var ise, aile üyeleri rollerini yerine getirmiyor veya rollerinin dışında davranışlar sergiliyorlarsa bu durum aileyi olumsuz etkiler ve aile, işlevlerinin yerine getiremez bir duruma gelir. Ailenin rollerin ve sorumlulukların da çocuklara kazandırılması açısından önemli işlevi olup olumsuz etkilenmesi dahilinde bu işlevini de yerine getirmekte zorlanır.

2.2. Modern Çağda Ailedeki Genel Değişimler

İnsan ve hayvan enerjisine dayalı geleneksel tarım toplumundan makine enerjisine dayalı üretim tarzına geçilmesi modern sanayi döneminin temellerini oluşturmaktadır (Aydın, 2016, s:77).

Sanayileşme ile değişen toplumsal yapı etkileşimde olduğu en küçük temel kurumu olan aileyi önemli ölçüde etkilemiştir. Sanayi devrimi ile oluşan yeni meslekler, çalışma şartları ve çalışma şartlarının getirisi olan kadın-erkek rollerinin değişmesi aile kurumunda önemli değişikliklere sebep olmuştur. Geleneksel yapıda olmayan çoğu çekirdek ailede kadın iş hayatında olup, ev ekonomisine destek olmaktadır ve ev içinde erkek, kadın ile ev işlerinin paylaşımını yapmaktadır. Geleneksel aile yapısında mevcut olan rollerin farklılaşması dönüşmüş ve rollerin eşit paylaşımı halini almıştır.

Sanayileşme ile birlikte aile kurumundaki değişimler iki genel bağlamda değerlendirmek gerekir: İlki, nüfus hareketleri ve yoğun göçlerle ailenin parçalanması ve yeni bir şekil almasıdır. İkincisi ise, kent ortamının getirdiği değişimlerdir. Bu süreçte aile ve akrabalık bağları geleneksel döneme göre farklılaşmıştır. İkincisi ise, kent ortamının getirdiği değişimlerdir. Sanayileşme döneminde aileyi en fazla etkileyen

iki etmeden biri olan göç, çok yaygın olarak görülen ve toplumları derinden etkileyen sosyal bir olgudur. Türkiye ise göç olgusunu yakinen yaşayan ülkelerden biridir. Örneğin, 1927 yılında kırsal nüfus %75,7, kent nüfusu %24,2 iken, 1997’de kırsal nüfus %34,9, kent nüfusu ise % 65,03 olmuştur (Aydın, 2016, s:81).

Sanayileşmenin önemli etkisi ile büyük bir ivme kazanan kentleşme, toplumun büyük bir bölümünü oluşturan ve ‘Modern Orta Tabaka’ adı verilen sanayi işçisinin ve memurun artışına neden olmuştur. Böylece kadın, evin dışında erkeklerle yan yana iş hayatına girmiş ve ev, üretim mekanı olma özelliğini kaybetmiştir. Böylece aile bireylerinin eğitimi, yetiştirilmesi ve korunması gibi işlevler evin dışında gerçekleşmeye başlamıştır (Alkan, 1991, s:963)

Kadınlar çalışma yaşamında daha fazla yer aldıkça aile içerisinde rol ve güç ilişkileri de değişime uğrar. Aile yapısı, toplumda var olan değerlerin varlığına rağmen aile içindeki güç ve otorite dengesi bakımından daha eşitlikçi bir yapıya kavuşmuştur.

Toplumsal değişme, değerler ve normların benimsenip uygulanmasında çeşitliliklere uyum problemlerine yol açmaktadır. Modernleşme süreci bireyci tutumların benimsenmesinde etkili olmuştur. Birey, esasında kendini içinde yaşadığı toplumun kuralları ile çepeçevre kuşatılmış bulur. Bu kurallara kaşı özgürlük; bir fikir, bir ideal biçiminde bireyin bilincine egemen olur. Değerler ve normlardaki değişme, bireyci yapıda herkesin kendine göre değer yargılarını benimsemesine, her bireyin kendi kuralını koymasına ve toplumda normsuzluk (anomi) durumlarının ortaya çıkmasına; toplumsal norm ve ahlak kurallarının yetersiz kalması da bireyin toplumla sağlıklı ilişkiler geliştirmesine yol açmaktadır (Bayer, 2013, s:103).

Geleneksel Aile Yapısında ve Büyüklüğündeki Değişim: Sanayi devrimiyle birlikte geleneksel büyük aileden çekirdek aileye hızlı bir geçiş olduğu kabul edilir (Çakı, 2016, s:276). Sanayileşmenin ardından aile üyelerinde azalma geniş aile yapısından çekirdek aile yapısına dönüşüm olmuştur. Zamanla çiftler evlilik olmaksızın beraber yaşamayı (Kohabitasyon Yaşam) tercih etmekte olup bu durum batı toplumunda kabul görmüş ve yaygın bir birlikteliktir. Batı toplumlarında aile yapıları tek ebeveynlilik ve kohabitasyon yaşama doğru evirilmektedir.

Otorite ve Rol yapılarının Değişimi: Sanayileşme, ailenin otorite yapısını değiştirmiştir. Baba; artık otoriteyi tek elde tutan, çocuklarının faaliyetlerini kontrol eden kişi olmaktan çıkmıştır. Sanayileşmiş toplumun çekirdek ailesinin otorite yapısı,

geleneksel toplumunkinden farklıdır (Bozatay, 2011, s:105). Çocuklarda ve özellikle ergen gruplarda otorite aileden çok arkadaşlar, bazen de eğitimcileri olmuştur ve bu durumun nedeni toplumsal değişimlerdir. Bireylerin özgürlük ve bireysel yaşam isteği ailelerin dağılmasına kadar uzanmaktadır. Popüler kültürün etkisiyle yaygınlaşan bireysel yaşam tarzları, toplumsal değerler, haz ve özgürlük eksenli kurgulanan insani varoluş, ailelerin direncini kırmakta, hızla önemini azaltmaktadır (Bayer, 2013, s:112). Kadınlar aile içinde ve iş yaşamında iki rolü birden yerine getirmekte olup, erkek ve kadın ev içi ve ev dışı sorumlulukları paylaşma yoluna gitmeye başlamış olup geleneksel kadın-erkek arasında bulunan hiyerarşik düzen sona erme yolunda gitmektedir.

Kadın sadece anne olarak statü kazanmaz; aynı zamanda çalışan, karar veren, meslek sahibi olabilen, bireysel çabalarıyla para kazanabilen bir varlık haline gelir. Evin geçiminde ve karar alımında eşit haklara ve sorumluluklara kavuşur. Erkek ve kadın işleri biçimindeki rol farklılaşmaları gittikçe ortadan kalkar (Bayer, 2013, s:117).

Doğurganlığın azalması: Toplam doğurganlık oranı, kadın başına doğan ortalama çocuk sayısı olarak tanımlanabilir. Bir toplumun mevcut nüfusunu koruyabilmesi için yani nüfusun kendisini yenileyebilmesi için gereken doğurganlık oranının (doğurganlık yenilenme oranı) kadın başına 2.1 olduğu kabul edilir. Bu açıdan bakıldığında yüksek gelirli ülkelerde doğurganlık oranlarının hızla azaldığı görülmektedir. Nitekim, 1950’de toplam doğurganlık oranı 2.8 iken, 2007’de bu oran 1.6’ya inmiştir (Çakı, 2016, s:279). Sanayileşmenin ardından çoğunlukla batı toplumları bireysel yaşamlarına daha fazla önem vererek çocuksuz yaşamı tercih etmektedirler. Bireyler gerek sosyo-ekonomik gerekse eşi ile beraberliklerinin bitebileceği endişesi ile çocuk sahibi olmayı ertelemektedir.

Doğurganlık oranlarının düşmesinde etkili olan en önemli faktör kadınların çocuk sahibi olma isteklerini ileri yaşlara ertelemesidir ki bu da sahip olabilecekleri çocuk sayısını azaltmaktadır. Ayrıca kadınlar doğurganlık yenilenme oranına erişebilecek düzeyde doğum da yapmamaktadırlar (OECD, 2008, s:9).

Birlikte Yaşama (Kohabitasyon); “Birlikte yaşama”, evlenmeksizin ya da başka bir deyişle resmi bir nikah olmaksızın beraber yaşama olarak tanımlanmaktadır. Erişkinlerin, kadın ve erkeğin evlilik yapmadan aynı evi paylaşmalarıdır. Birlikte yaşayanların büyük oranı gençlerden, hiç evlenmeyenlerden ve boşananlardan oluşmaktadır (Canatan ve Yıldırım, 2009, s:80).

Kohabitasyonun özellikle gençler (20-34 yaş arası) ve üniversite öğrencileri arasında daha yaygın olduğu vurgulansa da (OECD, 2011) diğer sosyal gruplar arasında da yaygınlaşmakta olduğu gözlenir. Kohabitasyona özellikle Danimarka, İzlanda, Norveç ve İsveç gibi Kuzey Avrupa Ülkelerinde çokça başvurulduğu görülür. Buna karşılık, İtalya, Yunanistan, Polonya ve Slovak Cumhuriyeti'nde kohabitasyon Fransa ve kuzey Avrupa ülkelerine göre daha az görülür. Türkiye'de ise kohabitasyon diğerleriyle kıyaslanamayacak kadar nadir bir pratiktir (OECD, 2011). Ailelerdeki değişimler ile aile yerine koyulmaya çalışılan çeşitli alternatif aile formları ortaya çıkmıştır. Bu alternatif aile formları birlikte yaşam, komünler, tek/yalnız yaşama, eşcinsel birliktelikler gibi formlardır. Batı toplumlarında özellikle İngiltere'de birlikte yaşama, evlilik öncesi alışma süreci ve deneyim olarak görülmekteydi, ancak çiftler evlenmeyerek bu süreci birlikte yaşayarak yeni bir aile formu olarak kabul etmektedirler.

Eşcinsel Birliktelikler: Eşcinselliğin basit olarak tanımının yapılması gerekirse eşcinsel bireyler; duygusal ve cinsel olarak ihtiyaç ve gereksinimlerini doldurmak ya da tatmin etmek için aynı cinsiyetteki bireylerden hoşlanan kişilerdir. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, eşcinsel evliliğin evrensel hak olmadığı yönündeki kararı, 2002 yılında Viyana'da evlenmelerine izin verilmeyen Avusturyalı iki erkek eşcinselin konuyu Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'ne taşıması üzerine verilmiştir. Mahkemenin yedi hakimi bu konudaki kararın Avrupa Ülkelerinin kendi iç yasaları çerçevesinde değerlendirmesi gerektiğini söylemiştir (Bozatay, 2011, s:109). Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin bu söylemi üzerine içinde Belçika, Hollanda, Norveç, İspanya vb. ülkelerin bulunduğu 27 Avrupa ülkesi yasal olarak eşcinsel evliliğe izin vermekte ve desteklemektedir.

Tek Ebeveynli Aileler; Tek ebeveynli aileler boşanma, ölüm ya da evlilik dışı çocuk sahibi olma sonucunda oluşmakta olup çekirdek aile içinde olan bir aile türüdür. Boşanma ve kohabitasyonun yaygınlığı ile tek ebeveynli aileler olgusu arasında da yakın bir ilgi vardır. Bu durum özellikle çocuklar açısından önem arz eder. Ülkeler arasında farklı eğilimler ve oranlar söz konusu olmakla beraber, OECD ülkelerinde tüm çocukların ortalama olarak yaklaşık %15'i tek ebeveynlidir, çocukların büyük çoğunluğu (%85) çift ebeveynli veya tek ebeveyn ve partneri ile birlikte yaşamaktadır (OECD, 2011, s:28).

Bekar olan ebeveyn, genel iki ebeveynli ailenin sorumluluklarını üstlenmektedir.

Tek ebeveynli ailelerde özellikle kadınların tek ebeveyn olarak sorumluluk üstlendiği ailelerde yoksulluğun oranı yüksektir. Yoksul tek ebeveynli aileler bir ebeveynin boşanmak istemesi/terk ve ani ölüm sonucunda ailenin hem psiko-sosyal hem de sosyo-ekonomik ihtiyaçlarını gidermede sorumluluklarını yerine getirmekte zorlandığı durumlar sonucunda olur.

2.2.1. Evlilik Birliğinin Bozulması, Ailede Parçalanma

Evlilik birliği, eşlerden birisinin ölmesi veya boşanma durumunda çözümler başlar. Doğal bir bitiş olan eşlerden birinin ölmesinin, taraflardan geri kalanı ve varsa çocukları bağlayan bir takım hukuki sonuçları bulunmaktadır. Bu bağlamda yasal evlilikler, evliliğin ölümle son bulması halinde geride kalanlara ilişkin miras ve benzeri konularda bazı yükümlülükler getirmektedir. Boşanma ise eşlerin hayatta iken birbirlerinden ayrılması, eş bağlamında boş hale gelmeleri demektir (Aydın, 2016, s:188).

Ailenin yeni ailelere yol açması ne kadar tabii, güzel ve mutlu bir hadise ise, parçalanma ve dağılmalar da o kadar aykırı ve üzücü hadiselerdir. Ailenin parçalanması ve dağılması çeşitli şekillerde ortaya çıkabilir. Bunların en önemlisi şunlardır.

- Ölüm
- Terk Etme
- Boşanma (Horton-Hunt, 1988 Akt, Sezal, 2010, s:161)

Parçalanmış aile; bir ebeveynin evden ayrılması, boşanma, ölüm vb. gibi durumlar nedeni ile eşlerden birinin hanede olmaması ya da iki ebeveynin de hanede olmaması ve çocukların tek ebeveyn ile oluşturduğu aile sistemine denir. Parçalanmış aile aslında yalnızca sadece boşanma ve ölüm ile gerçekleşmemektedir. Ailede ebeveynlerden birinin seyahat, çalışma, kan davası, doğal afetler, göç, hükümlü olarak cezaevinde olması vb. nedenler ile zorunlu olarak ayrı yaşaması, haber vermeden ebeveynlerden birinin terk etmesi gibi nedenler aile parçalanmasına sebep olarak gösterilebilir. Ölüm, ayrı yaşama, boşanma vb. gibi farklı nedenlere istinaden aile içinde oluşan değişimler aslında aile bütünlüğünün bozulması ve ailenin parçalanmasıdır. Parçalanmış aile, yalnızca ailenin olmadığı anlamına gelmez, sadece evde baba ya da anneden birisi vardır ve çocuklar hayatlarını bu kişi ile devam ettirirler (Yıldırım, 1992, s:59-81).

2.2.2. Boşanma/ Ayrılma

Her evlilikte zaman ilerledikçe çiftler arası iletişimi zorlayan iniş çıkışlı dönemler olur. Toplumda değişen yaşam biçimleri mevcut olur. Değişen yaşam biçimleri arasında görev ve sorumluluklardaki değişikliklere çiftlerin ayak uyduramaması ve iletişimlerdeki sorunları çözememeleri dahilinde boşanma gerçekleşir.

Boşanma ile birlikte, eşler evlilikleri dahilinde birbirlerine karşı var olan hak ve sorumluluklar sona erer ve çocuklar var ise yalnızca çocuklara karşı sorumlulukları devam ederek ebeveyn rolleri stabil kalır. Boşanma yalnızca olay olarak görülmemelidir. Boşanma ile ailedeki çocuklar ve eşler psiko-sosyal ve sosyo-ekonomik olarak bir dizi değişime maruz kalmaktadır. Çeşitli nedenler yüzünden, bir kurum olarak boşanmaya çeşitli çağlarda ve birçok ülkede izin verilmiştir. “Boşanma; hiçbir zaman tek eşli evliliğin almaşığı olmamış, birtakım özel nedenler sonucu evliliğin yürümesi olanaksız duruma girdiğinde zorlukları hafifletici bir rol oynamıştır” (Russell, 2003, Akt.; Aktaş, 2011, s:17).

Eşlerden biri ya da ikisi evliliği sürdüremeyeceğini düşünmüş ve karar vermişse, aile sevgi, cinsellik, sosyalleşme, toplumsal değerleri çocuklara aktarma vb. asgari işlevleri yerine getiremiyorsa aslında evlilik fiilen sona ermiştir. Eşler aile birliğinden söz edemiyor ve hukuken de bitirmek istiyorsa resmi olarak da evlilikleri son bulmaktadır. Evliliğe ilişkin beklentilerinin gerçekleşmemesi, evliliğin devamı durumunda sağlanacak faydaların daha az olması, bireylerin, sorunlarla baş edememesi, yaşanan sorunlara çözüm üretememesi ve geçimsizliğin önlenememesi sonucunda boşanma kararı alınabilmektedir (Güçlü ve Ergin, 2008, s:25).

Değişen dünyadaki toplumsal ve ekonomik koşullar (işsizlik, yoksulluk, maddi yetersizlik vb. gibi) evlilikleri de etkilemekte olup çeşitli değişiklikleri ortaya çıkarmaktadır. Değişen toplumlarda ailenin temel bazı işlevlerinin yitirildiğine dair olan yapısalci işlevselci görüşler mevcuttur. Örneğin ailenin psikolojik doyum sağlama işlevi sanayi devrimi ve modern çağın gerekliliklerine uyarak değişen aile yapısında sarsılmıştır. Çekirdek ailelerde anne ve babanın çalışması, çocukların küçük yaşta kreş, gündüz bakım evlerinde zamanlarını geçirmesi ile uzun süre bir arada olamayan aile üyeleri birbirlerinin sevgisinden ve paylaşımdan uzak kalmaktadır ve evliliklerde beklentilerin karşılanmaması, eşlerin birbirlerine olan görev ve sorumlulukların yerine

getirilmemesi eşler arasında çatışmalara ve boşanma olgusuna zemin hazırlamaktadır. Yani kısaca boşanma, eşlerin arasında eşleri birbirine bağlayan evlilik sözleşmesinin sona ermesidir.

Bohannan'a (1970) göre boşanma karmaşık bir sosyal olgu olduğu kadar, kişi için de karmaşık bir tecrübedir ve altı durumdan oluşmaktadır. Boşanmanın karmaşıklığı, söz konusu altı durumun aynı anda olmasından kaynaklanmaktadır. Bu durumlar:

Duygusal Boşanma: Evliliğin çözülme sürecidir. Eşler beraberliklerini devam ettirebilirler ama birbirine karşı güven ve çekicilikte azalma oluşur.

Hukuki Boşanma: Hukuk önünde evlilik sözleşmesinin sona erdirilmesidir.

Ekonomik Boşanma: Evlilik aynı zamanda ekonomik bir birlikteliktir. Hukuki boşanma ile birlikte ekonomik olarak da bir anlaşmanın sağlanması ve ailenin mallarının ayrılması gerekmektedir.

Anne-Baba Olarak Boşanma: Eşler birbirlerinden boşanmakta ancak çocuklarından boşanmamaktadırlar ve anne baba rolleri devam etmektedir.

Toplumsal Boşanma: Toplumun boşanmayı nasıl değerlendirdiğini içerir. Boşanmış kişiler, az veya çok toplumsal çevreleri değiştiği için acı çekerler. Boşanmayla birlikte genelde toplumsal çevre de değişir.

Ruhsal Boşanma: En son ve en zor yaşanan evredir. Fakat şahsi olarak en yapıcı olanı da olabilir. Ruhsal boşanma kişinin tekrar bağımsız bir birey olmasını ve bir başkasına bağımlı olmadan yaşamayı öğrenmesini gerektirir (Sürerbiçer, 2008: 26-28).

Bireyciliğin toplumdaki yükselişi boşanma oranlarının artmasının başka bir nedenidir. Bireycilik, bireyin ilk planda kendi isteklerini, amaçlarını ön plana çıkararak kendisini mutlu edebilecek etkinliklere yönelmesini, kendi çıkarları doğrultusunda hareket etmesini ifade etmektedir. Böyle bir durum ise ailenin önüne geçmesine neden olmaktadır. Geleneksel yaşayan toplumlarda ve geniş ailelerde, grup çıkarları birinci planda tutulup, kişisel çıkarlar çok sonra gelmektedir (Zastrow, 2014, s:265)

Boşanmaların artmasının nedenlerinden biri erkek egemen toplumlarda kadınların statü olarak yükselmesi ve istihdam edilmesinin erkek tarafında yer almalarını kabul edememeleridir. Bu durum daha çok geleneksel aile yapıları ve ataerkil kalıp yargılarına bağlı evliliklerde meydana gelir ve bu evliliklerde kadınların;

çocukların ve ailedeki yaşlının bakımı ile ilgilenilmesi ve ev işleri ile ilgilemesi beklenir.

Boşanan bireyler için boşanma süreci ve sonrası kendilerinde ve çevrelerinde olan değişimler ve baskılar nedeni ile sıkıntılar yaşamakta oldukları bir yaşam biçimi olarak algılanırken bazıları içinse boşanma yeni bir yaşam olarak da algılanabilir.

Bazı evliliklerin boşanma ile son bulmasının başlıca nedenleri aşağıdaki biçimde özetlenebilir:

Hızlanan toplumsal değişmeler farklı sosyo-ekonomik kesimlerden ve değer yargı sistemlerinden gelen kişiler arasındaki evliliklerin sayısını arttırmıştır. Aynı kesimden gelen eşlerin ortak bir çevreyi paylaşmaları, evliliklerin yerine oturmasına katkıda bulunur. Farklı kesimlerden gelen kişilerin evlilikleri sarsıntılar karşısında daha kolay yıkılır.

Günümüzde evliliklerin bozulmasına karşı toplumun geliştirdiği tutum geçmişe oranla çok daha esnektir. Kadının toplum içindeki yerinin değişmesi de toplum kesimlerinde boşanma sayısının artmasında önemli bir etmendir. Özellikle çalışan kadın, ekonomik bağımsızlığının verdiği güvence ile erkeğin arkasından sürüklenmeye karşı direnebilmekte, sorumsuz davranışlarla karşılaştığında başkaldırabilmektedir. Ayrıca, günümüzdeki kadın hakları akımlarının da etkisiyle, çalışan ya da çalışmayan birçok kadın evliliği kendilerini gerçekleştirme çabalarına bir engel olarak görme eğilimindedir.

Eşlerin kişisel psikolojik güçlükleri evliliklerin bozulmasında en önemli etmenlerden biridir. Böylesi durumlar genellikle eşlerin evliliğe ilişkin bilinç ve bilinçdışı beklentileri arasındaki farklılık ve uyumsuzlıktan kaynaklanır.

2.2.3. Boşanmaya Yol Açan Faktörler

2.2.3.1. Modernleşme, Kentleşme, Sanayileşme ve Aile

Sanayileşme ve ardından modernizmin etkisi ile ekonomik, toplumsal ve kültürel alanda oluşan değişimler aileye ilişkin fonksiyonlarda değişimlere neden olmuştur. Oluşan küreselleşme ile birlikte tüm toplumlar az ya da çok bir şekilde değişim ve dönüşüme uğramıştır. Teknolojinin gelişmesi ile kitle iletişim araçlarının kullanımı yaygınlaşmış ve toplumlar arasında etkileşimin artmasına neden olmuştur. Artan etkileşim farklı toplumların kültürlerinin hızla yayılmasına ve örnek alma ile

diğer toplumların kültür ve alışkanlıklarının diğer toplumlarca da kabul görmesine neden olmuştur.

Sanayi toplumunda ailenin fonksiyonu daralmış ve azaltılmıştır. Üretime katılma çok az; eğitim ve öğretim büyük oranda aile dışına bırakılmış ve aile işletmeleri de yerini profesyonel sevk ve idareye bırakmıştır. Sanayi toplumunda çekirdek aile, geniş bir işgücü kaynağı olup ev harcamaları ve tasarrufları hakkında karar veren bir organ ve kültür faaliyetleri birimidir. Dolayısıyla artık sanayi toplumunda geniş ailenin etkinliğini yitirmekte olduğu, aynı zamanda geniş aile bağlarının sosyal hareketliliği engellediği, çekirdek ailenin ise sosyal hareketliliği kolaylaştırdığı savunulmaktadır (Bayer, 2013, s:102-129). Bireyler artık kendi yaşamlarını tek başına idame ettirecek koşullara sahip olmakta ve ekonomik olarak ihtiyaçlarını karşılama becerilerini arttırmaktadır. Bunun yanı sıra bireyselleşmenin sonucu olarak toplumsal yapının baskıcı unsurlarından daha az etkilenmekte, dini ve ahlaki değerlerin ötesinde evlilik ilişkilerini şekillendirme şansına sahip olmaktadır. Artan bireyselleşme ve ahlaki baskının azalması ile evlenmeden yaşama ve boşanmalar da artış olmaktadır (Adak, 2018, s:207-210).

Sanayileşme ile değişen iş yaşamı ve kadınların iş yaşamına, eğitime katılımının etkinleştirilmesi bugünkü çekirdek aile yapısının oluşumunun alt zeminini hazırlamıştır. Kadın ve erkeğin çalışması ile ailede bireylerin bir arada bulunabilecek zamanlarının olmaması, erkeğin evin bütçesinden sorumlu olduğu durumdan çıkması ve kadının iş yaşamına katılarak bağımsız ekonomik özgürlüğe sahip olması yine boşanmayı etkileyen faktörlerden biridir. Kadının ev içi işlerde sorumlu olurken erkeğin evin ekonomik kazancını sağlaması rolü kadının iş yaşamına girerek değişmiştir. Bu değişimler 20. yy.'da artmış ve kreş, anaokulu gibi hizmetler ile ev içi hizmetler ücretli olarak temin edilebilir duruma gelmiştir ve kadın ile erkeğin rollerinin değişime uğraması boşanmaya yol açan etkenlerden biri halini almıştır. Geleneksel toplumlarda aileler birçok işlevi kendileri yerine getirirken kent yaşamlarında ailelerin yapısı değişmekte ve ailenin gerçekleştirilmesi gereken işlevleri bir kısmını aile başka kurumlara bırakmaktadır. Kentleşme ve sanayileşme ile toplum modernleşme sürecine dahil olmuş ve ailedeki roller ve sorumluluklarda değişimler meydana gelmiştir. Cinsiyet temelinde aile rolleri belirlenirken modernleşme sürecinde toplumlarda artık rol ve sorumluluklar farklılaşmaktadır.

Geniş ve ataerkil yapı içindeki yaşlı erkek, üretim başta gelmek üzere, ailenin

tüm fonksiyonlarını düzenleyen ve kontrol eden insanken sanayileşmeyle tüm yetkilerini ve etkileme gücünü kaybetmiştir. Nitekim sanayileşmeyle yaş ve cinsiyet gibi demografik özellikler, önemli bir değişken olmaktan çıkmıştır (Şentürk, 2006, s:75-93). Modernleşmenin yapılandığı bireyselleşme ve yalnızlık durumu, toplumsal yaşamın atomize olmasına neden olmaktadır. Toplumsal yaşamın atomize olması ve kişinin giderek özel alana kapanması ise, geleneksel kurum ve işleyişlerin topluma hitap etme gücünü azaltarak, sosyal bütünlüğü tehdit etmektedir (Şentürk, 2006, s:75-93).

Modernleşme ve sanayileşme ile bireysellik daha ön plana çıkmış ve aileyi parçalayan en önemli etken haline gelmiştir. Eşlerin bireysel olmayı istemeleri ve eğilimlerine bağlı olarak paylaşımların azalması, dayanışma ve sorumluluk almama eğilimi evliliğin ömrünü kısaltmaktadır. Örnek olarak modernleşmenin neden olduğu bireyselleşimde kişinin evleneceği kişinin seçimini kendisinin yapması ve giderek daha az kişi, ebeveynlerini memnun olduğu eşi seçmektedir. Ailelerden, akrabalarından uzaklaşma durumu evlilik ve eş tercihi konusunda da gerçekleşmektedir. Hızlı değişimler aile hayatında da değişimleri etkilemiştir. Evlenmemek, beraber yaşamak ve çocuk sahibi olmamak, evlilik dışı çocuk sahibi olmak gibi durumlar artık bireyler tarafından sapma davranışları olarak kavranmaktan ziyade alternatif aile tarzları olarak karşılanmaktadır.

2.2.3.2. Postmodernleşme ve Aile

Fredric Kemeson, postmodernizmi, modern yaşamın parçalılığı ve heterojenliğini ifade eden 'geç kapitalizmin kültürel mantığı' olarak tanımlamaktadır (Alcock ve ark., 2008, s:158). Postmodernizm bir başka bakış açısı ile, gelişmiş tüketici kültürünün bir özelliği, yirminci yüzyılın sonuna tekabül eden şehirlerin yeniden organizasyonu, yeni teknoloji ve iletişim formlarının sosyal hayat etkileri, global turizmin sonuçları ve sosyal çevrenin zamanla daha tehlikeli bir yapı haline dönüşmesidir (Turner, 2002, Akt.; Aydın 2014, s:58).

Emeğin yapısının değişmesi ile birlikte fiziksel gücün kullanımı azalmış ve bunun yerine zihinsel güç geçmiştir. Zihinsel güce verilen önem ile birlikte kadın iş hayatına adım atmış ve kadının iş yaşamına geçişi ile ailenin temeli olan geleneksel görüşler sarsılmıştır.

Postmodern olayların değişen evrenselciliğini reddeden, kesinlik taşıyan önermelerin evrensel olarak uygulanabileceği fikrini reddeden, hakikatin bağlamsal

olduğuna inanan, her Şeyi etkisi altına alan değişimler olarak tanımlanır. Postmodernizm, toplumsal hayattaki birçok Őeyin sınırını ortadan kaldırınca, daha önce normal koŐullarda bir arada olmayan, yan yana gelemeyecek durumların, nesnelerin ve eylemlerin birlikteliği söz konusu olmaktadır (Şentürk, 2006, s:113). Nikahsız yaŐamlar, eşcinsel evlilikler, tek ebeveynli olma vb. farklı alternatif yaşam tarzları belirlemektedir. Bu durumlara bağlı olarak, eğitimin verildiği, sosyalleŐmenin çocuğa öğretildiği aile kavramı yerini birlikte kısa zaman geçirilen, eşlerin arkadaş olarak zaman geçirdiği mekanlara dönüŐmektedir ki bu durum aile kurumunun risk altında olduğunu göstermektedir. Postmodernizm, fazla tüketen bir toplum yaratmaktadır. Jean Baudrillard'a göre, postmodern toplum her Şeyden önce bir tüketim toplumdur. İçinde yaŐadığımız günümüz toplumunu, fazla ve lüks tüketim olgusu karakterize etmektedir. Lüks veya fazla tüketim yaŐanılan sistem ve süreç ile yakından ilgili olmaktadır. Nitekim, gereğinden fazla tüketim, içinde yaŐanılan süreç içinde yeni tüketim araçlarıyla teşvik edilmektedir (Şentürk, 2006, s:113). Oluşan yeni tüketim toplumu bireylerinin bireyselci ve hazzcı oluşunu teşvik eden kültürel bir değişim sürecinde olmaktadır. Bireysel hazzın topluma entegre edilmesi ile bireylerde toplumsal bağ ve sorumluluk duyguları zamanla ortadan kalkarak bireyselcilik ön plana çıkar ve bireylerin kendi benliklerine önem vermeleri ile bencil bireyler ortaya çıkar. Bireyselliğin yayılımı ile bireyler üretmek ve düşünmekten çok tüketmeye meyleder. Tüketimde gelir gider dengesini sağlayamayan bireyler aile bütçesinin temel ihtiyaçlarını karşılayamaması ile eşler arasında uyumsuzluk ve geçimsizlik çıkararak aile kurumunun dağılmasına neden olur.

Boşanma oranlarının her geçen gün artmasının bir başka nedeni de bireyciliğin toplumdaki yükseliŐidir. Bireycilik, bireyin öncelikle kendi isteklerini, amaçlarını ön plana çıkarması ve kendisini mutlu edecek Őeylere yönelmesi, kendi çıkar ve yeteneklerini tam olarak geliştirmesine olan inancını kapsar. Amerikan toplumunda bireyler, hayatlarını sürdürmenin en iyi yolunun bireycilik olduğunu düşünmektedir (Zastrow, 2014, s:264-266).

Boşanmanın, özellikle gelişmiş ülkelerde, neden giderek yaygınlaŐtıđı sorusuna cevap vermek, çok kolay değildir. Ancak, Giddens'in (2000) işaret ettiği gibi, bu konuda büyük toplumsal deđiŐimlerle ilişkili olan bir kaç etken sıralanabilir. Örnek vermek gerekirse, çok düşük orandaki varlıklı insanların dışında, evlilik artık mülkiyetin ve statünün kuşaktan kuŐađa aktarılması isteğiyle pek bağlantılı değildir. Kadınlar

ekonomik bakımdan daha bağımsız hale geldikçe, evlilik giderek eskisine oranla daha az zorunlu bir ekonomik ortaklık olarak görülmektedir (Yıldırım, 2004, s:59-81). Genel refahtaki artış, evlilikle ilgili bir sorun olması durumunda ayrı bir ev açmanın eskisine göre daha kolay olduğu anlamına gelir. Günümüzde boşanmış kişilere vurulan kötü damganın azalmış olması, her ne kadar kısmen bu gelişmelerin bir sonucuysa da, bunlara ivme de kazandırmaktadır. Bir diğer önemli etken de evliliğin, sunduğu kişisel doyum seviyelerine göre değerlendirilmesi eğiliminin artmasıdır. Artan boşanma oranları, evlilikten kaynaklanan derin bir doyumsuzluğun göstergesi olmaktan çok, evliliği ödüllendirici ve doyum sağlayıcı bir ilişki haline getirme kararlılığındaki artışın bir göstergesi olarak görülmektedir (Giddens, 2000, Akt.; Yıldırım, 2004, s:59-81).

2.2.3.3. Yoksulluk ve Aile

İşsizlik ve yoksulluğun artışta olduğu bir çağda yaşanılmaktadır. Ekonomik krizin getirdiği yoksulluk bireyleri yakından etkilemektedir. Yoksulluğun artması ise aile içi ilişkilere etki etmekte ve aile kurumunu zedeleyebilmektedir.

Uzun savaşlar sonucu ortaya çıkan toprak kayıpları bu topraklarda insan hareketliliğinin (göç vs.) başlıca nedenleri arasındadır. Mono-kültürel tarımın değer kaybı ile birleşen göçler kırsal sakinlerin kentlere yığılmalarına neden olmuştur. Vasıf gerektirmeyen işlerde çalışan milyonlar (gecekondu ve varoş sakinleri) kentlerde gerçek ekonominin oluşmasını engellemektedir. Bu olgu giderek kentlerdeki yoksulluğu kırsal yoksulluktan daha tehlikeli hale getirmektedir. Bu yeni yoksulluk benzer dünya kentlerinin olduğu gibi Türkiye'nin de önemli bir sorunudur. Birleşmiş Milletler Mukim Koordinatörü Jakob Simonsen'in işaret ettiği gibi Türkiye'de, "Geleneksel aile ve arkadaş bağı sayesinde kolaylıkla ortadan kaldırılması mümkün olmayan “yeni yoksullukta artış” vardır. Bu gruba girenler daha çok kentlerde yaşıyor ve aileleri, arkadaşları, komşuları dahil kimseden yardım alamıyor (Çaha, 2007, s:374-390). Ailenin yoksullaşmasına paralel olarak aile içi roller ve ilişkiler değişmeye, eşler arasındaki uyum ve ahenk bozulmaya başlamakta, hatta yoksulluk boşanmayı bile gündeme getirebilmektedir. “Aile Yoksulluğu” özellikle aile ve toplumun geleceği olan çocukların sağlıklı ve uygun şartlarda yetişmesini büyük ölçüde etkilemektedir (Günindi Ersöz, 2003, s:2). Ekonomik faktörlerin boşanma üzerinde önemli bir etkisinin olduğu bilinen bir gerçektir. Haneye gelir getirme yükümlülüğü olan bireylerin bunu gerçekleştirememesi hanede kriz durumlarına yol açabilmektedir (Aydın, 2016, s:190).

Ailenin ekonomik olarak kriz dönemine girmesi ve yoksullaşması ile sorunları

çözemeyecek duruma gelir. Bireyler işsiz kalmaları halinde toplum içerisindeki statü, rol ve sorumluluklarını kaybetmektedir. Ekonomik kriz ve yoksulluğun sonucunda bireylerin kendilerine, aile ve çevrelerine yetersiz kalmaktadırlar. Ekonomik olarak kriz döneminde olan birey toplumsal konumunun da sarsılması ile birçok ihtiyacını karşılayamamaktadır. Kendisinin ve ailesinin ihtiyaçlarını karşılamakta zorlanan birey, eşi ve çocukları yanında yakın çevresindeki insanlarla ilişki örüntülerinde problemler ortaya çıkar. Ailede ortaya çıkan yoksulluk; ebeveynlerin yerine getirmeleri gereken sorumlulukları yerine getirmelerinde zorlanmalarına neden olmaktadır. Evin geçimine destek olmak amacı ile kadın iş yaşamına girer. Daha önce bakımını üstlendiği çocuklarını büyük abla, ağabeylere, anneanne-babaannelere ya da gündüz bakım evlerine bırakmaktadır. Ailenin alışık olmadığı bu düzene geçiş aileyi bu süreçte yıpratmaktadır. Kadın birden geçiş yaptığı düzende gerilmekte ev idamesi, çocukların bakımı ile yeterli derecede ilgilenememektedir. Erkek ise henüz ev idamesinde eşine destek olması gerektiği bilincinde değildir ve yeni oluşan düzene geçiş süreci aile içindeki ilişkileri sarsmakta ve ailenin bu sürecinin sancılı geçmesine neden olmaktadır.

Ailelerin toplum ve kendi içindeki güç ve otorite ilişkilerinin farklılaşması nedeniyle yeni rol davranış normları ve değerleri gündeme gelmektedir. Dolayısıyla bu anlamda kriz, ailenin toplumsal konumunu, rollerini, aile bütçelerini, işgücüne katılım biçimlerini ve toplumsal hayata bağlanma şekillerini, aile üyelerinin aleyhine olacak yönde etki etmektedir. Bazı ailelerde bu durum aile içi şiddet, parçalanma, boşanma, intihar, suç, alkol ve sigara tüketiminin artması şeklinde kendini göstermektedir (Şentürk, 2006, s:123).

2.2.3.4. Kişilik Özellikleri, Tutum-Davranışlar

Kişilik, bireyin kendisinden kaynaklanan tutarlı davranış kalıpları ve kişilik içi süreçler olarak tanımlanır. Tanımın ikinci bölümü, kişilik içi süreci ele alır. Kişiler arası süreçlerden farklı olarak, kişilik içi süreçler, nasıl davranacağımızı ve hissedeceğimizi etkileyen ve içimizde gelişen bütün duygusal, güdüsel ve bilişsel süreçleri kapsar (Burger, 2006, s:25). Kişilik, bireyleri diğer bireylerden ayıran, sahip olduğu düşünme, hissetme ve algılama şekillerinin tümüdür. Bireyler kendilerine yönelik tepkilere, toplumsal olayları, davranışları ele alış ve algılayış biçimleri, hoşlandıkları, hoşlanmadıkları olgular olarak birçok farklılıklara sahiptir.

Kişilik farklılıkları ile çiftler bireysel olarak kendi algı ve bakış açılarına göre algıladıkları durumları ile kendi içlerine kapanırlar. Çiftler empati yapmayı yitirdiği, farklı bakış açılarının gerekliliğini kabul etmemeleri, suçlama ve inkar edici tavırlar

sergilemeleri sonucu sorunlar ile başa çıkmak yerine iletişimleri daha fazla zedelenir.

Evlilikte, eşlerden biri diğerine kendisini değersiz hissettirecek davranış sergilemesi sonrası karşı taraf olumsuz tutum sergiler ve eşler arasında evlilik canlılığını yitirerek karşılıklı iletişimde yıpranmalar mevcut olur. Eşler iletişimde birbirlerini eleştirme, sorun yokmuş gibi davranma, akıl okuma, sinir etme gibi yıkıcı tartışma yaklaşımları eşlerin birbirinden uzaklaşmasına ve ilişkilerin zayıflayıp kopmasına neden olabilir (Yöndem, 2006, s:102). Eric From, Sevme Sanatı adlı kitabında tutum ve sevgiden şöyle bahseder; ilişkilerdeki tutum ve kişiliği şöyle tanımlamıştı; “Sevgi, yalnız bir insana bağlılık değildir; bir tutumdur; kişinin yalnız bir sevgi nesnesine değil, bütünü ile dünyaya bağlılığını gösteren kişilik yapısıdır (From, 1995, s:49).

Türkiye 2006 yılında Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü tarafından yapılan araştırmada cinsiyete göre Türk toplumunda boşanmanın kabul edilir nedenleri ayrıştırılmış ve bulgular paylaşılmıştır. Bu bulgulara istinaden erkeklere göre erkeğin çocuğunun olmaması, kadının eşinin ailesi ile iyi geçinmemesi, kadının veya erkeğin aldatması, erkeğin eşinin ailesi ile iyi geçinmemesi, kadının ev işlerini gereğince yapmaması, kadının eşine kötü muamele yapması ve alkol vb. bağımlılığının bulunması, erkeğin karısına kötü muamelede bulunması, erkeğin ekonomik olarak evin ekonomik geçimini sağlayamamasıdır. Kadınların boşanma nedenleri ise kadının kocasını aldatması, erkeğin eşini aldatması, kadının bağımlı olması, erkeğin eşinin ailesi ile iyi geçinmemesi, eşine kötü muamele yapması ve erkeğin çocuğu olmaması şeklindedir (TAYA, 2006, s:10). Eşlerin aileleri ile geçinememenin boşanmaya yol açtığı olgusu aslında kültürel olarak akrabalık ilişkilerinin de evlilik ilişkilerine bağlı olduğu ve boşanmayı etkilediği çıkan sonuçlarda gözlemlenmektedir.

Evlilik yaşı ve evlilik süresi, çocuk sahibi olup olmama da boşanmayı etkileyen faktörler arasında yer almaktadır. Evlilik süresi ve boşanma ilişkisi incelendiğinde evliliğin erken yıllarında boşanma oranının ileriki yıllara göre daha yüksek olduğu görülmektedir (White, 1990, s:906, Akt.; Adak, 2018, s:210). Çiğdem Arıkan’a ait 1996 yılında yapılan "Halkın Boşanmaya İlişkin Tutum ve Değerlendirmeleri" adlı araştırmasında evliliklerin boşanma ile sonuçlanabileceği durumlar şöyledir: Kadınlar fikren ve ruhen anlaşamaması, kocası üzerine kuma getirmesi veya getirmek istemesi, kocasının içki-kumar gibi alışkanlıklarının olması, kocasının başka bir kadınla aldatması, kocasının başka birisine âşık olması durumunda boşanabileceğini düşünmektedir. Erkekler ise karısıyla fikren ve ruhen anlaşamaması, karısının evi terk

etmesi, karısının bir başkasına aşık olması, karısının içki-kumar gibi istenmeyen alışkanlıklarının olması durumlarında karısından boşanabileceği görüşündedir.

2.2.4. Boşanma İstatistikleri

Boşanma oranlarındaki artış çoğu ülkede aile kurumunun işlevlerini yerine getiremeyeceği düşüncesi ile araştırmalara ve istatistik verilerin elde edilmesine önem verilmiştir. Boşanma aslında sosyal ve toplumsal değişimin bir sonucu olup sosyo-kültürel ve ekonomik değişimlerden etkilenecek artan bir olgu haline gelmiştir. Son yirmi yılı aşkın bir dönemde örneğin Amerika ve Britanya'da boşanma oranlarının artmasının doğurduğu kaygılar bir panik boyutuna ulaşmıştır ve söz konusu oranların devam etmesi halinde yapılan her üç evlilikten en az birisinin boşanma ile sonuçlanacağı belirtilmiştir (Aydın, 2016, s:169-192).

Ersin Kırıl'ın (2018) Avrupa ülkelerinin boşanma oranı analizine göre, Avrupa ülkeleri boşanma istatistiki bilgileri ise şöyledir; Belçika'da boşanma oranı 1996-2004 döneminde %7 artarken 2010-2015 döneminde yaklaşık %18,5 azalmıştır. Bulgaristan boşanma oranı 1996-2007 döneminde %75 artarken 2007-2010 döneminde %33,3 azalmış olduğu ancak genel olarak 1996-2015 döneminde %25 artış gösterdiği verisi mevcuttur. Danimarka'da boşanma oranında genel olarak 1996-2015 döneminde %20,1 artış mevcuttur. Çek Cumhuriyeti'nde ise boşanma oranında 1996-2015 döneminde %21,9 azalış göstermektedir. Genel olarak Almanya 1996-2015 döneminde %4,7 azalış, Estonya'da ise 1996-2015 döneminde %35 azalış göstermektedir. İrlanda'da 2005 yılına kadar binde 0,8 artış göstermiş ancak kilise ve hükümetin boşanmayı caydırıcı politikalarının sürmesi ile 0,2 düşüş göstermiş ve 2015 yılına kadar 0,1 artış göstermiştir. Yunanistan'da genel olarak 1996-2015 döneminde %44,4 artış ve İspanya'da 1996-2015 döneminde %162,5 artış, İtalya'da 1996-2014 döneminde 18 yılda %50 artış gösteren boşanma oranı 2014-2015'e kadar %55,6 oranında hızlı bir artış göstermiştir. Türkiye'de boşanma oranları 1996'dan 2007 yılına kadar yıllık ortalama %4,38 artışla 2015 yılına kadar %26 artış göstermektedir. Bir yılda en hızlı artış 2010-2011 döneminde %67 ile Letonya'da olmuş olup 2011-2015 döneminde en hızlı düşüş %35 ile yine Letonya'da ve en hızlı artış %56 ile İtalya'da gerçekleşmiştir (Kırıl, 2018, s:28-30).

Türkiye'de ise TÜİK'in 2012 yılı boşanma verilerinde boşanan çiftlerin sayısı 2012 yılında, bir önceki yıla göre %2,7 artarak 123.325'e yükselmiştir. Kaba boşanma

hızı 2012 yılında %1,64 olarak gerçekleşmiştir. İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflaması 1. Düzey'e göre 2012 yılında en yüksek kaba boşanma hızı %2,30 ile Ege Bölgesi'ndedir. Ege Bölgesi'ni %2,11 ile Batı Anadolu Bölgesi izlemektedir. Kaba boşanma hızının en düşük olduğu bölge ise %0,58 ile Ortadoğu Anadolu Bölgesi'dir (TÜİK, 2012). Ersin KIRAL'ın, 2018 yılında yaptığı Avrupa ülkeleri boşanma oranı analizine göre Türkiye'de boşanma oranları 1996'dan 2007 yılına kadar yıllık ortalama %4,38 artışla 2015 yılına kadar %26 artış göstermektedir (Kıral, 2018, s:30)

Türkiye'de akrabalık ilişkilerine verilen önem ve aile-akrabaların çiftler üzerindeki otoritesi aslında boşanmayı engelleyen bir faktördür. Boşanma kararı alınması dahilinde akraba-akran ve aileler çiftlere tekrar düşünülmesi gerektiğine dair baskı ve telkinler uygulamakta ve kadınların yuvayı (hane) derleme ve toparlama rolünün olduğu savunularak kadından daha fazla çaba beklentisine girilmektedir. Boşanma kararı çiftler tarafından çevreden dolayı oluşacak baskı nedeni ile zor alınmakta olup özellikle kadınlar bu baskıyı daha fazla hissetmektedir. Türkiye'de aile-akraba otoritesinin olmaması ve kadınların iş gücüne katılımının daha ileri seviyede olması dahilinde boşanma oranlarının ne düzeyde olacağı başka bir araştırma konusudur.

2.2.5. Kaybolma, Terk, Zorunlu (Geçici) Ayrılık

Geçici ayrılıklar çoğunlukla aile üyeleri için daha tehlikeli olabilmektedir. Geçici ayrılıklar daha çok anne veya babanın kısa zaman için evden ayrılması nedeni ile olmaktadır. Genellikle iş, hastalık ve göç gibi nedenlerle meydana gelen hastalıklar aile üyeleri arasında gerginlik yaratır ve aile ilişkilerinin bozulma riskini meydana getirir. Aile üyelerinden birinin geçici veya sürekli olarak engelli ve hastalık durumu, sel, deprem vb. doğal afetler, terör, töre, kan davası gibi toplumsal afetler sonucunda yapılan zorunlu göçler, ebeveynlerden birinin çalışma, cezaevinde olma veya başka nedenlerle evden uzun süre ayrılması, ailenin parçalanmasına neden olmaktadır.

Terk, eşlerden birinin evlilik birliğinin kendisine yüklediği yükümlülükleri yerine getirmemek amacıyla, isteyerek ve sürekli olarak ortak yaşamı terk etmesi ve haklı bir neden olmadan ortak yaşama dönmemesidir. Diğer bir ifadeyle, ortak hayatı istemediği için eşinden ayrı yaşayan kimse onu terk etmiş olur. Evlilik, mahiyeti icabı eşlerin birlikte oturmalarını gerektirir. Buna rağmen eşlerden biri yükümlülüklerini yerine getirmemek maksadıyla ortak yaşam alanından uzaklaşırsa, diğer eş, kanunun

öngördüğü şartları (MK.m.164) yerine getirmek suretiyle ona karşı boşanma davası açabilir (Ayan, 2007, s:41-54).

Terk etmenin birçok çeşidi mevcuttur. Bunlar genellikle eşlerden birinin başka biri ile gayri resmi birliktelik kurmasına bağlı olarak haneyi terk etme durumu; başka ülke veya şehre giderek uzun süre aileyi bir daha aramaması; iletişim kurmamak ve eş-çocukları ile yaşadığı ortak alana bir daha dönmeyerek ifadesi ile haneye dönmemesi gibi durumlardır. Eşi kendisini sebepsiz yere terk eden kadın bir yandan eşinin sürekli gelme umudunu taşıırken, diğer yandan hayatını idame ettirebilmek için ailesinden destek istemektedir. Ancak çoğu zaman resmen boşanma olayı gerçekleşmediği için ailesi kızını ve özellikle de çocuklarını kabul etmemektedir. Bunun sonucunda ise kadın çocuklarıyla birlikte büyük bir trajedi yaşamaktadır (Yusufoğlu, 2015, s:22). Ailelerde zorunlu ayrılık durumu da görülebilir. Zorunlu ayrılık bireylerin tek ebeveyn olarak çocuklarının sorumluluğunu almasına neden olan genelde eşlerden birinin tayininin çıkması, çalışmak için farklı şehir ya da ülkeye göç etmesi, eşlerden birinin cezaevinde olması gibi durumlardır. Batı toplumlarında 1930'lar ve 1970'li yıllar, çoğu baba savaşa katıldığı ve çocuklarını nadiren görebildikleri için 'babasız yıllar' olarak adlandırılır (Adak, 2018, s:54). Dönemsel olarak savaş ve zorunlu görev olan askerlik görevini icra etmekte aileyi belirli bir zaman zorunlu ayrılığa maruz bırakabilir ve tek ebeveyn olarak kadın hanenin tüm sorumluluğu ile kendi başına ilgilenmek zorunda kalabilir. Türkiye'den batıya gerçekleşen işçi göçü hadisesinde göç edilen ülkeye ağırlıklı olarak ilk başta aile ile göç gerçekleşmemiştir. Almanya, Belçika, Hollanda, Fransa, İngiltere, Danimarka, İsveç, İsviçre, Norveç, Avusturya gibi ülkelere ilk işçi göçü cinsiyet bazında daha çok erkek ağırlıktadır. İşçi göçmenler öncelikle vatanında yaşadığı ekonomik sorunlardan dolayı kısa süreli geçici olarak göç etme ihtiyacı duymuştur (Çağlak, 2017, s:143-145). Yurt dışında işçi olarak tek başına yaşayan bireyin ailesi kendi yurdunda kalmakta böylece parçalanmış aile durumu ortaya çıkmaktadır. Parçalanmış ailede şüphesiz en çok etkilenenler eş, çocuk veya çocuklar ve ayrılmak zorunda kalan, uzağa giden kişinin kendisidir. Öncelikle yurt dışına çalışmak amacıyla gidenin burada kalan eşi çok farklı sorunlarla yüzleşmek zorunda kalabilmektedir (Çağlak, 2017, s:143-145).

Yurdunda yalnız kalan eş hem çocuklar ile bazen aile büyükleri (kendi ve eşinin anne-babası) ile ilgilenmek zorunda kalabilir ve evin maddi-manevi tüm idaresi ile, çocukların problemleri ile ilgilenmek zorunda kalır. İşçi olarak giden genelde erkek

olmak ile birlikte yurttan kalan kadınlar özellikle kırsal kesimde komşu, akraba, diğer yakınları tarafından eşinin olmaması nedeni ile sahiplenme ya da tam tersi yaftalama ile kalan eş ve çocuklara müdahalede bulunurlar ve yurttan kalan eş sosyal, ekonomik ve psikolojik iyilik halinin devamı için fazlaca çaba göstermeye devam eder.

Aile, çocuk üzerinde doğum öncesi dönemden başlayarak, yaşamı boyunca etkisini sürdüren bir kurumdur. Yaşamın ilk yıllarında anne-baba-çocuk etkileşimi sonucu elde edilen bilgi, beceri ve tutumların yetişkinlik yıllarında oynadığı önemli rol, günümüzde daha iyi anlaşılmaya başlamıştır (Aral ve Özdal, 2006, s:256).

Anne ve baba arasındaki ilişki ile çocuklar arasındaki etkileşim çocukların bilişsel gelişiminin sağlığı açısından önemlidir. Örnek olarak, babanın eksikliği ev idamesinin tüm sorumluluklarını üstlenen annede kaygı oluşturacak ve çocuk bu ortamda psikolojik olarak kaybolacaktır. Aile ortamında çocuğun iki ebeveyne de ihtiyacı vardır ve anne veya babanın eksikliği çocuğu psiko-sosyal olarak etkileyebilecek en büyük olgulardandır.

Çocuğun gelişiminde tüm aile bireylerinin iletişimi büyük önem arz etmektedir. Aile ilişkilerinin bozulması, boşanma, ebeveyn ölümü gibi etmenler sonucu çocuk, baba yoksunluğu ile karşılaşmakta, bunun sonucu olarak da çocuğun gelişimi ve topluma uyumu olumsuz yönde etkilenmektedir (Torun, 1986, Akt.; Aral ve Özdal, 2006, s:256).

Ebeveynlerden birinin hükümlü olması o ailede sosyo-ekonomik ve psiko-sosyal sorunlar yaşanmasına neden olmaktadır. Ailede krize neden olan durumlar farklı şekillerde ortaya çıkar. Bazen ölüm gibi beklenilmeyen ve istenilmeyen bir durum, bazen aile üyelerinden bir tanesinin cezaevine girmesi gibi onur kırıcı bir davranış ya da ailede yaşanan ekonomik sıkıntılar krizi doğurabilir. Sonuçta aile çözülebilir (Önal Dölek, 2004, s:28-33). Anneler cezaevinde iken çocuğun yaşamına çok kişi girmesi ruh sağlığına çok zarar vermektedir. Grup bakımı şeklindeki yuva ve kreşlerde bakıcı değişmesi çocukluk depresyonuna sebep olmaktadır (Önal Dölek, 2004, s:28-33). Babaların evden uzun süre olarak uzak kalması, tek ebeveyn olarak annelerin çocukların ve hanenin yükünün artmasına neden olmakta ve bu durumda anne ebeveynler de çocuklara karşı tahammülsüz ve sabırsız davranışların ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Bu durum aslında hanede olmayan babanın, haneden uzak oluşunun dolaylı bir etkisi olarak tanımlanabilir.

Grimshaw ve King (2002)'in yaptığı çalışmada, eşi cezaevinde olan

ebeveynlerin; duygusal sorunlar (stres ve yalnızlıkla başa çıkma), ekonomik zorluklar (cezaevi ziyareti, ulaşım, çocuk bakımı), eğitim ve iletişim (çocuklara durumu açıklama, sosyal dışlanma) olmak üzere 4 temel sorunla karşılaştıkları saptanmıştır. Bu sorunlara ek olarak, mahkûm ailesi ekonomik açıdan dezavantajlı duruma düşmektedir (Condry, 2007; Comfort, 2008). Mahkûm olan eş de ailenin mevcut olan düşük gelirine ortak olmaktadır (Smith ve ark., 2007, Akt.; Akgün ve Tezel, 2017, s:786)

Ailede hükümlü olan kadın-erkek daha önce düzenli ve ailenin sosyo-ekonomik idamesini gerçekleştiren bir işte çalışıyorsa hükümlü olması halinde bu gelirin haneye girmemesi hanede ekonomik krize yol açabilir. Ailede ekonomik gelirin düşmesi ile ailenin barınma durumunda değişiklik, okula giden çocukların sosyo-ekonomik güçlük nedeni ile okulu bırakması ve çalışmaya başlaması ile eğitimi, yine ailenin ekonomik olarak zor bir dönemde olmasına bağlı olarak yeterli besini alamaması ve bu duruma bağlı oluşan sağlık problemleri gibi aileyi zorlayan koşullar meydana çıkabilir ve zorlaşan koşullarla geride kalan hükümlü eşinin tek başına ilgilenmek zorunda kalabilir. Ailede tek ebeveyn olarak tüm bu sorunlar ile diğer ebeveynin sorumluluklarını da alarak ilgilenmek ebeveyni yıpratır ve ailede krize neden olabilir ve tek kalan ebeveyn strese girerek psiko-sosyal olarak sarsılabilir. Eşleri cezaevine girmeden önce ebeveynler birlikte çocuklarının sorumluluklarını paylaşırken cezaevine giren ebeveyn sonrası hanede çocukları ile kalan ebeveyn tüm sorumlulukları sırtlanması nedeni ile endişe yaşayabilir.

Aile üyelerinden suç işleyen olması, suç işleyen aile üyesinin cezaevinde olsa da toplum tarafından diğer aile üyeleri toplumun hükümlülük olayına bakış açısı nedeni ile baskıcı davranışlara maruz kalabilmektedir. Toplumun bu baskıcı davranışları aile üyelerini psiko-sosyal açıdan yıpratır ve aile içi ilişkilerin zedelenmesine neden olabilir. Aile içi huzursuzluklar sonucu kardeşler arası ya da ebeveyn ve çocuklar arasında iletişim kopukluklarına neden olarak kötü alışkanlıklar kazanmalarına neden olabilir ve tek ebeveynin baş etmek zorunda kaldığı bir sorun da bu durumdur.

2.2.6. Ölüm

Aile parçalanmasının bir diğer nedeni, ebeveynlerden birinin vefat etmesidir. Ailenin ölen ebeveyn ile kurduğu bağın yerini doldurması, tek kalan ebeveynin çocuklar ile aile yapısının devamlılığını sağlamak amacı ile daha fazla çaba sarf eder. Ailenin yas sürecinde olduğu dönemde inkar, stres, öfke patlamaları gibi psikolojik sorunlar oluşur

ve aile her zamanki günlük işlerini bu kriz döneminde yapamaz. Çocuğun güvendiği ebeveynini kaybetmesi nedeni ile derin üzüntüye girer ve hayatta kalan diğer ebeveyn hem kendi üzüntüsü hem de çocuklarının üzüntüleri ile ilgilenmesi gerektiği kriz dönemine girmiş olur.

Ölüm olgusunun evren içerisindeki kapsayıcılığı göz önünde tutulduğu zaman, ölüme ilişkin farklılık gösteren tanımlardan söz etmek mümkündür. En genel anlamıyla ölüm, varlığın varoluş halinin sona ererek, niteliksel ve niceliksel anlamda biçim değiştirmesi şeklinde betimlenebilir. Canlılar söz konusu olduğunda ise ölüm en yalın tanımıyla hücrenin, organın ve organizmanın yaşamsal fonksiyonlarını tamamen yitirmesi ya da canlı olma halinin sona ermesi anlamına gelir (Erginer, 2004, s:286)

Bu süreçte anlayışın azalması, inkar ve kayba odaklanmadan dolayı, günlük işleri yapmak zorlaşır. İlk aşamayı, kaybedilen kişiye yönelik bir özlem ve arayış takip eder. Bu aşama aylar hatta yıllar sürebilir. Bu aşamada, ölüm gerçeği kaybedilen kişiyi, eski aile yapısını geri getirme isteğiyle çelişir ve güçlü bir içsel mücadele yaşanır (Baran, 2017, s:153). Eşlerini özledikleri için hem erkekler hem de kadınlar sıkıntı yaşasa da, dul kalan kadın ve erkekler yeni dulluk statülerinde genellikle farklı türde stresle karşı karşıya kalır. Genellikle dul kaldıktan sonra kadınların daha çok mali sıkıntı yaşadığı, erkeklerin ise çoğunlukla toplumsal soyutlanma, yalnızlık ve güvenilir yakın bir ilişki eksikliği içine düştüğü söylenebilir (Umberson, 2018, s:53). Anne ya da babanın birinin ya da her ikisinin birden vefat etmesiyle çocukların sağ kalan ebeveynle yaşaması ya da korunmaya muhtaç kararıyla korunma altına alınması olabilir (Özkan 2011, s:17). Stres araştırmacıları, yaşamdaki stresli olayların derecelendirmesinde eşin ölümünü listenin başına koymaktadır. Dul kalmak, ruhsal ve fiziksel sağlığa zarar verebileceği gibi ölüme dahi yol açabilir. Dul kadınların ölüm oranı aynı yaştaki evli kadınlara kıyasla %27 oranında daha fazlayken, dul erkeklerin aynı yaştaki evli erkeklere oranlara ölüm oranı %47 daha fazla olmaktadır (Umberson, 2018, s:30).

Anne, baba ve çocuk arasındaki sağlıklı ilişki ve bağlanma çocukların sağlıklı gelişimi için önemli rol oynamakta olup, sağlıklı bir birey olarak yetişmesi için de önemli bir olgudur. Anne-baba ve çocuk arasında güvenli bağlanmanın oluşması döneminde anne ya da babanın kaybı çocukların sağlıklı gelişimini risk altına sokar ve bu durumda tek kalan ebeveyn tüm bu sorumlulukları tek başına alır. Tüm bu sorumluluklar tek kalan ebeveynin stres düzeyini artırarak ailenin sağlıklı bir şekilde aile yapısının korunmasını da zorlaştırır.

Çocukların anne baba kaybı ile baş etmelerinde, çevrelerinde bulunan yetişkinlerin kayıp karşısında sergiledikleri tepkiler çocuğun yeni yaşam durumuna uyumu açısından önemlidir. Yetişkinlerin, çocukların ölümü büyüklerden farklı olarak algıladıklarını bilmeleri ve çocukların kendileri ile benzer şekilde yas tutamayacaklarının farkında olmaları gerekmektedir. Bu noktada yetişkinlerin bir yandan kendi yas süreçleri ile ilgilenirken diğer yandan da çocukların duygularının farkında olmaları ve bunu önemsemeleri beklenmektedir (Attepe, 2010, s:24)

2.3. Tek Ebeveynli Aile

2.3.1. Tek Ebeveynli Ailenin Tanımı

Tek ebeveynli aile, eşlerden bir diğerinin ölüm, boşanma ya da ayrılma gibi sebeplerden dolayı kaybı sonucu ebeveyn olarak annenin ya da babanın tek başına ailedeki işlerin yönetiminden sorumlu olduğu aile tipidir (Musick and Bumpass, 1999 Akt.; Bedel ve Işık 2014, s:73). Tek ebeveynli aile günümüz gelişmiş toplumlarında sayıları artmakta olan aile tipidir. Boşanma ve ölüm sebebi ile olabileceği gibi, eşlerden birisinin evden uzakta bir yerde çalışması ve tercih sebebi ile sadece anne-çocuk veya baba-çocuk tipi aileler mevcuttur (Baran, 2017, s:291).

Tek ebeveynli aile; eşlerden birinin eşi ve çocuğunu bırakıp gitmesi yani terk etmesi, eşlerden birisinin vefat etmesi dışında eşlerden birinin doğal afet, göç etmesi, cezaevinde olması vb. gibi olgular nedeni ile zorunlu olarak haneden ayrı olması durumlarına istinaden diğer ebeveynin tek başına hane ve çocukların sorumluluğunu alması halidir.

Tek ebeveynli aileler çoğunlukla boşanma sonucu meydana gelmektedir. Parçalanma, ölüm, boşanma, zorunlu ayrılık gibi ayrılıklar ailenin toplumsal işlevini yitirmesi durumudur. Parçalanmış aile ailenin tamamının dağılması ya da olmaması anlamına gelmez. Tek ebeveyn olan aile yani anne ve babanın birinin olmaması ve çocuğun tek bir ebeveyn ile yaşamaya devam etmesi parçalanmış aile tanımına girebilir ve aile işlevlerinin olumsuz etkilendiği gözlenebilir.

Ebeveynlerden birinin kaybı, evi terk etmesi veya boşanma, tek ebeveynin evden ayrılması gibi durumlar aile içi parçalanma olarak da tanımlanmakta ve ailenin işlevinde kayıpların yaşandığı bir evredir. Kain (1990) geçmişte ortalama ömrün bugüne göre

daha kısa olması dolayısıyla ebeveynlerden birinin ölümü sonrası tek ebeveynliğin oldukça sık, hatta iki ebeveynliğe göre daha sık rastlanan bir olgu olduğunu ileri sürmektedir. Hatta sadece ebeveynlerden birinin ölümü ile değil, aynı zamanda ebeveynin birlikteliğini tehdit eden zorunlu göç, savaş, açlık, kıtlık gibi diğer nedenlerle de idealize edilen iki ebeveyn ve çocuklardan oluşan aile formu dışındaki formların tarihte de yer aldığını vurgulamaktadır (Coontz, 1992, Akt.; Boylu ve Öztop 2013, s:209). Aydın (2016), tek ebeveynli aileyi eşlerden birinin ölümü veya eşlerin boşanması ile oluşan aile tipi olarak tanımlayıp bu aile tipinde ebeveynliğin tek kişi tarafından yürütüldüğünü ve anne veya babanın hem çalışıp hem de evin idaresi ile ilgilendiği yazımında bulunmuştur.

Parçalanmış ailenin sonucu oluşan tek ebeveynli aile; boşanma, ölüm, evden ayrılma gibi durumlar neticesinde çocukların yalnızca ebeveynin biri ile yaşamını sürdürmesidir ve parçalanmış ailede aile işlevlerini yerine getiremediği durumlar oluşabilir. Tek ebeveynli ailelerde ebeveyn aksayan işlevi tek başına yürütmek zorunda kalır ve ebeveyn için bu durum zorlu bir yoldur.

2.3.2. Tek Ebeveynli Aileye Dönüşüm

Kentleşme ve sanayileşmenin getirisi ile geniş aileler çekirdek aileye doğru evrilmiş ve aile boyutu daralmıştır. Özellikle sanayileşmenin gelişmiş olduğu ülkelerde boşanma oranları artmakta olup tek ebeveynli ailelerin sayılarında artış yaşanmaktadır.

Özellikle gelişmiş ülkelerde ailelerin çocuk sayıları azalmakta ve tek ebeveyn ile tek çocuklu ailelerin sayısı artmaktadır. Günümüzde toplumlarda bireyler birçok farklı aile formlarında yaşamlarını sürdürmektedirler. Bunun göstergeleri artan tek ebeveynli haneler, boşanma oranlarında artıştır.

Artan boşanma, terk etme olgusu ve kohabitasyon yaşam seçiminin tercih edilmesindeki nedenlerden en önemlisi bireyselleşmenin artmasıdır. Bireyselleşme ile bireyler kendi çıkar ve kapasitelerini gerçekleştirmek adına aile kurumunu ikinci plana atmaktadır. Geniş ailelerde bireyler kendilerini bir topluluğun üyesi görmelerinin ardından kendilerini birey olarak görürler. Yine boşanmalardaki artış ve kohabitasyon yaşamın tercih edilmesindeki sebeplerden biri toplum tarafından kabulün artmasıdır. Tüm bu toplumsal değişme unsuru olan sanayi toplumlarından modern toplumlara geçiş; aile içi rol ve sorumlulukları ile aile içi ilişkileri değiştirmiş ve çiftler arasında beklentilerin karşılanmaması halinde evliliklerin, ilişkilerin bitmesine neden olarak

toplumlarda tek ebeveynli ailelerin de artışına neden olmuştur.

Günümüzde boşanma, global olarak gittikçe artan bir sosyal realite haline gelmektedir. Denebilir ki, her toplumda geçmişe oranla ‘boşanma’ bugün, çok daha yaygın ve çok daha büyük orandadır. Bunun yine global olarak görülen en önemli sebebi, ailenin dış ortama açık; kadının da bu dış ortamda erkek kadar aktif bir sosyal ve ekonomik rol üstlenmiş olmasıdır. Geleneksel aileler de tıpkı günümüzde olduğu gibi, aile içi zıtlıkların ve çatışmaların olduğu ailerdi. Ne var ki, yaşanan ortam, aileye bakış tarzı ve toplum, boşanmanın asgaride tutulmasını sağlıyordu (Sezal, 2010, s:163).

İlk dönemlerde bu aile formu (tek ebeveyn) bir “sapma” ve “eksiklik” olarak ele alınmıştır. Bu nedenle, bu ilk dönem çalışmalarında bu formun ortaya çıkmasını önlemenin yolları aranmıştır. Özellikle 1970’lerden sonra ise bu aile formunu bir “eksiklik” ve “sapma” yerine bir “farklılık” olarak ele alan çalışmalara rastlamaktayız. Farklılıklara değinen bu dönem çalışmaları bu formu çift ebeveynli ailelerle farklı boyutlarda kıyaslamaktadır. Bu dönemde tek ebeveynli aile formunun ailenin bireylerine ve aile bireyleri arası ilişkilere etkisi ile tek ebeveynli ailelerin bu sürecin kendine özgü zorluklarıyla başa çıkma yollarını inceleyen çalışmalar görülmektedir. Bu aile formunun gittikçe artmasıyla, bu formda yaşanan zorlukları ve sorunları aşmayı ve/veya etkilerini azaltmayı hedefleyen sosyal politika önerilerini geliştiren çalışmalar da literatürde önemli bir yer tutmaya başlamıştır (Öztürk, 2012, s:7)

Modernleşme, her şeyden önce ailenin mahremiyet kimliğini dönüştürmektedir. Aileyi alenileştirerek kamusal olguya çevirmektedir. Okullar, anaokulları, kreşler, iş yerleri, ofisler, oyun bahçeleri, sinema, tiyatro, turistik geziler gibi faaliyetler ile ailenin ev, mahalle, avlu ile çevrili alanları yok olmuştur (Canatan ve Yıldırım, 2009, s:124)

Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde kadın ve erkeğin boşanması durumunda çocuklar genellikle kadınla yani anneye birlikte yaşamaya başlamaktadır. İsteyerek ya da istemeyerek yapılan evlilik dışı doğumlarda tek ebeveynli ailelerin sayısını etkilemektedir. Ayrıca günümüzde bölgesel düzeyde tanık olduğumuz savaşlarda erkek nüfusunun azalmasına ve birçok kadının çocuklarıyla birlikte yaşamak zorunda kalmasına neden olmaktadır (Adak, 2018, s:53). Gelir sahibi olan eğitim seviyesi yüksek kentli kadınlar tek ebeveyn olmayı seçme eğilimleri de fazladır. Tabii bu durum içinde bulunulan toplumun sosyolojik yapısı, geleneksel ve toplumsal değerleri ile de bağlantılıdır.

İstatistiklere göre tek ebeveynli aileler, giderek artan oranda hiç evlenmemiş kadınlar tarafından idare edilmektedir. İngiltere’de 1971 ile 1990’ların başları arasında bu tür evliliklerin oranı, %15’ten %35’e kadar yükselmiştir. Gayri meşru çocuk sahibi olmanın getirdiği eleştiriler azalırken, hamile kalmanın evlilik anlamına gelmediği türünden yaklaşımlar giderek daha çok benimsenmektedir (Bozatay, 2011, s:108)

2.3.3. Tek Ebeveynli Ailelerin İstatistik Durumu

Ekonomik olarak gelişmiş ülkelerde tek ebeveynlik olgusuna sıklıkla rastlanmaktadır. Lehmann ve Wirtz’in (2004) EUROSTAT raporuna göre, 16 yaşın altında ya da 16-24 yaşında olup ekonomik açıdan aktif olmayan ve ebeveyne bağımlı olan çocukların bulunduğu tek ebeveynli hane sayısı 15 AB ülkesinde 2001 yılında 4,3 milyondur; bu rakam 15 Avrupa ülkesindeki tüm hanelerin %3’ünü oluşturmaktadır. Bu oran, İngiltere’de %5; İspanya, İtalya ve Lüksemburg’da ise %1 civarındadır. Çocuklu ailelerden oluşan tüm haneler içinde ise tek ebeveynli hanelerin oranı bu ülkelerde %9’dur. Tek ebeveynli hanelerde ebeveynin cinsiyetine bakıldığında ise %90’ının kadınlardan oluştuğu görülmektedir. Bu oran tüm AB Ülkelerinde benzerlik göstermekte ancak İsveç %26 erkek tek ebeveyn oranıyla farklılaşmaktadır. Yaş dağılımına baktığımızda ise %86’sının 25-49 yaş aralığı arasında olduğu söylenebilir. İrlanda’da 16-24 yaş arasında genç tek ebeveynli ailelerin oranı ortalamanın üzerinde iken (İrlanda %11; diğer AB Ülkeleri ortalaması %2); Yunanistan ve Portekiz’de ise 50-65 yaş grubundaki tek ebeveynlerin oranı ortalamanın üzerindedir (Yunanistan’da %23, Portekiz’de %22; diğer AB Ülkeleri ortalaması %11) (Asagem, 2011, s:31)

Tek ebeveynli aileler özellikle batı toplumlarında giderek daha yaygın hale gelmektedir. 2003 yılında Britanya’daki insanların %11’i tek ebeveynli ailelerde yaşamaktaydı. Yine 2003’te ebeveynin bakımına muhtaç çocuklara sahip olan aileler yaklaşık %25’i tek ebeveynli aileydi ve bu yalnız ebeveynlerde her on kişiden dokuzu kadındı (Browne, 2005, s:228, Akt.; Adak 2018, s:54)

Boşanmanın yükselişiyle beraber Batı ülkelerinde de tek ebeveynli aile tarzı yaygınlaşmaktadır. OECD ülkelerinde tüm çocukların yaklaşık %15’i tek ebeveynlidir. Bugün OECD ülkelerinde boşanmış ailelerin önemli oranı çocuk sahibidir (OECD, 2011, Akt.; Demir ve Çelebi, 2017, s:114). Avrupa’da örneğin Norveç, Fransa, Almanya ve Hollanda’da boşanma oranlarının %40’larda olduğu belirtilmektedir (Uçar, 2007, s:39, Akt.; Aydın, 2016, s:188). Boşanma oranları çoğu ülkelerde artmış olup aynı

süreç Türkiye’de de kendini göstermiştir. Türkiye’de 2015 yılı TÜİK verilerine göre boşanan çiftlerin sayısı bir önceki yıla göre %0,7 artarak 131 bin 830 oldu. Kaba boşanma hızı binde 1,69 olarak gerçekleşti (TÜİK, 2015).

Türkiye’de toplam hane halklarının %7,8’inde yalnız ebeveyn ve çocuklar yaşamaktadır. Toplam hane halklarının; %1,6’sı baba ve çocuklarından, %6,2’si ise anne ve çocuklarından oluşmaktadır. Nüfusumuzun ise %1,1’i baba ve çocuklarından oluşan hane halklarında yaşarken, %4,6’sı anne ve çocuklarından oluşan hane halklarında yaşamaktadır (TÜİK, 2015). UNICEF’e göre 2- 4 yaşlarındaki çocukların %97’si anne ve babasıyla ile yaşamaktayken, 15-17 yaş grubu çocuklarda bu durum %86 civarındadır. Ebeveynlerden birinin ölmesi, ayrılma boşanma vb. sonucunda tek ebeveynle kalan çocukların oranı yüzde 5’tir (UNICEF, 2012).

Avrupa Birliği ülkelerinde 2013 yılında 2,1 milyon evlilik ve 943 bin boşanma gerçekleşmiştir. Kaba evlenme hızı 4,1 iken boşanma hızı 1,9 olarak tespit edilmiştir. Bu durum evlenme oranlarındaki düşüş ve boşanmalardaki artışı açık biçimde göstermektedir. Artan boşanma ve azalan evlenme oranları alışılmış çekirdek ailelerden farklı çeşitli aile türlerinin ortaya çıktığını göstermektedir (Eurosstat, 2017, Akt.; Arslan, 2018, s:1)

Amerika’da artan boşanma oranları ile birlikte tek ebeveynli ailelerin oranında ciddi bir artış görülmektedir. Amerika’da doğan çocukların hemen hemen yarısının 18 yaşına girmeden en az bir süre tek ebeveynli ailede yaşayacakları öngörülmektedir (Çakı, 2016, s:281).

Türkiye İstatistik Kurumu verileri incelendiğinde 2002 yılından 2011 yılına kadar boşanma oranlarının periyodik olarak arttığı görülmektedir. Bu oranlar çoğunlukla ülkenin batısında yoğunlaşmaktadır. Nitekim boşanma ile ilgili istatistikler bize sayısal bilgiler verse de bu verilerin boşanmayı tanımlamaya tümüyle yetmediği görülmektedir. Çünkü bazı durumlarda evlilik yasal olarak bitmediği halde tarafların fiilen evliliğe ilişkin bir takım gereklilikleri tamamen paylaşmadığı ve ayrı yaşadığı görülmektedir (Aydın, 2016, s:189).

2.4. Tek Ebeveynli Ailelerin Yaşadığı Sorunlar

2.4.1. Tek Ebeveynli Ailelerin Yaşadığı Ekonomik Sorunlar

Literatürde, adeta tek ebeveynliğin diğer etkenlerden bağımsız olarak yoksulluğa neden olduğunu iddia eden çalışmalar mevcuttur. Kadınların iş gücü piyasasındaki dezavantajlı konumuyla tek ebeveynli olmanın neden olduğu çocuk bakımından ve ev işlerinden tek başına sorumlu olmak gibi bazı özel durumlar birleştiğinde yalnız anneler ekonomik zorluklarla karşılaşmaktadırlar (Asagem, 2011, s:22). Tek ebeveynli bireyler tek ebeveynli olma nedeni ile ev idamesini kendilerinin yürütmesi, çocukların bakımı, rollerin devamını sağlama gibi sorumlulukları tek başına almak zorunda kalırlar. Tek ebeveynler, tek başlarına aldıkları bu sorumlulukları yürütürken iş gücü piyasasında dezavantajlı konuma düşer ve yalnız ebeveyn olarak ekonomik zorluklar ile baş başa kalırlar. Anne ve babaların tek ebeveyn olarak ortak problemler yaşamaları ile birlikte, genellikle boşanma ya da ayrılma sonucu çocukların anneleri ile kalması ve annelerin sosyo-ekonomik kazancının düşük olması, gerekli desteğin yetersiz olması nedeni ile anneler büyük ekonomik sorumluluklarla karşı karşıya kalmaktadır.

Ebeveynin kadın olduğu ailelerde bu sorunlar çok daha yüksek orandadır. Yapılan çalışmalarda aile reisi kadın olan tek ebeveynli aile reisi erkek olanlara oranla, gelirin daha düşük olduğu ve yoksulluk sınırı altında yaşayanların oranının daha yüksek olduğu bulunmuştur. Yapılan çalışmalar aile reisi kadın olan tek ebeveynli ailelerde yaşanan bu ekonomik zorlukların, düşük miktarda maaş alma, yetersiz iş olanakları ve sınırlı sayıdaki yardımlardan kaynaklandığını göstermektedir. Bir başka ifade ile erkekler kadınlara oranla eşin ölümü, ayrı yaşama ya da boşanma öncesi yaşam kalitelerini, ayrılık sonrasında devam ettirmekte daha başarılıdırlar (Arıkan, 1992; Kissman and Allen, 1993; Caputo, 1999; Weinstein, 2000, Akt.; Öztop ve Boylu, 2013, s:213).

Kadınlar elde edilen gelir, işe alımlarda, statü olarak ve mesleki olarak daha beceri isteyen görevlerde erkeklerden gerek işe alınmada gerekse elde edilen gelirden kadınlar erkeklere kıyasla genellikle ikinci plandadırlar.

Tek ebeveyn olmak iş hayatında da zorluk yaratabilmektedir. Annelerin iş hayatında zorluk yaşadıkları konular çocuk bakımı ile ilgili çevresinden yardım alamadığında çalışma motivasyonunun düşmesi; çocuk ile ilgili acil durumlarda iş

yerlerinden diğerebeveynlere göre daha sık izin almak zorunda kalmaları, tek ebeveyn olmalarından ötürü işyerlerinde sözlü ya da fiziksel tacize uğramaları nedeniyle işten ayrılmak ya da iş değiştirmek zorunda kalabilmeleri; bu tür durumları yaşamamak için tek ebeveyn olduğunu söyleyememeleridir (Asagem, 2011, s:8)

Yoksulluğun kadınlaşmasının genel nedenleri şöyle sıralanabilir: Aile yapısının değişmesi, boşanmaların artması; evlilik dışı çocuk sahibi olma oranının artması; çocukların kadınlar tarafından bakılması ve dolayısıyla reisi kadın olan hanelerin artması; erkeklerle karşılaştırıldığında kadınların daha düşük eğitim düzeyine sahip olması nedeni ile işgücü piyasasına ya katılamaması ya da niteliksiz işlerde düşük ücretli olarak çalışması; işgücü piyasasında var olan cinsiyet ayrımcılığı ve kadınların yoksulluktan kurtulabilme yeteneklerinin var olan kültürel, yasal ve geleneksel yapı tarafından zorlaştırılması yoksulluğun kadınlaşmasının ardındaki nedenleri açıklamak için kullanılmıştır (Gökovalı ve ark., 2014, s:356)

Akgün ve Tezel (2017) eşleri-babaları hükümlü olan çocuk ve eşler için yaptığı araştırmada kadınların ekonomik durumlarının yetersiz olduğu, hanenin geçimini sağlamakta zorlandıkları için cezaevindeki eşlerine maddi olarak destek olamadıkları, cezaevinde bulunan eşlerin de geçimlerini ebeveynlerinden gelen yardımlarla ve çalışarak yaptıkları sonucuna ulaşmıştır (Akgün ve Tezel, 2017, s:787)

Aile üyelerinden bir tanesinin hükümlü olması ailede ekonomik güçlükler doğurabilir. Hükümlülük öncesinde bireyin çalışıp çalışmaması, ne tür bir işte çalıştığı, çalışılan işin sürekli ya da geçici olması, toplam aylık geliri ve sosyal güvenlik çatısı altında olup olmadığı önemli ölçütlerdir. Çünkü hükümlü olan kişinin daha önce gelir getirici bir işte çalışmıyor olması onun yokluğunda ailede ekonomik anlamda önemli bir boşluk olmadığı anlamına da gelebilmektedir (Önal Dölek, 2004, s:24)

Tek ebeveyn olmak iş hayatında da zorluk yaratabilmektedir. Annelerin iş hayatında zorluk yaşadıkları konular çocuk bakımı ile ilgili çevresinden yardım alamadığında çalışma motivasyonunun düşmesi; çocuk ile ilgili acil durumlarda iş yerlerinden diğerebeveynlere göre daha sık izin almak zorunda kalmaları, tek ebeveyn olmalarından ötürü işyerlerinde sözlü ya da fiziksel tacize uğramaları nedeniyle işten ayrılmak ya da iş değiştirmek zorunda kalabilmeleri, bu tür durumları yaşamamak için tek ebeveyn olduğunu söyleyememeleridir.

2.4.2. Tek Ebeveynli Ailelerin Yaşadığı Sosyal Problemler

Sosyal hayatın tek ebeveyn olduktan sonra çoğunlukla olumsuz etkilenmesi de söz konusudur. Anneler tek ebeveyn olduktan sonra daha az sosyalleşmek durumunda kalmaktadır. Çevrenin, özellikle kadınların kendilerini eşlerine karşı potansiyel tehlike olarak algılamaları da, annelerin sosyalleşmeyi tercih ettiği ortamları ve zamanları kısıtlamaktadır. Çevredeki kadınların önyargılı yaklaşımlarının yanında, karşı cinsin farklı beklentilerine karşı kendini koruma duygusu da sosyal hayatlarını kısıtlamalarına neden olmaktadır. Çevrenin yaklaşımları ile birlikte anne kendini daha fazla eve kapatmakta ve insanlardan soyutlamaktadır. Anneler, çocuklarının da benzer şekilde anne-baba bir arada yaşayan aileleri görmekten dolayı üzüntü yaşayabileceğini düşünmekte; bu nedenle sosyal çevrelerini buna göre şekillendirmektedirler. Özellikle kırdan ya da küçük ve nispeten daha kapalı bir çevre içinde yaşayan anneler dedikodu ile daha fazla karşılaşmakta, bu nedenle dışarı çıkarken akrabaları, arkadaşları veya tercihen erkek çocuklarını da yanlarına almaya özen göstermektedirler. Vefat sebebiyle tek ebeveyn olan annelerin sosyal hayatlarının boşanma ya da ayrılık yaşayan annelere göre daha az etkilendiği anlaşılmaktadır. Çevreden daha fazla destek aldıkları görülen eşi vefat etmiş anneler, sosyal hayatta kendilerini daha az yalnız hissetmektedir. Tek ebeveyn olmanın babaların sosyal hayatını olumsuz etkileme sebeplerinden biri anneler gibi kendilerini farklı hissetmelerinden dolayı, anne babanın bir arada yaşadığı ailelerin bulunduğu ortamlardan kaçınmalarıdır. Babalar özellikle tek ebeveynliğin son dönemlerinde, çocuklarıyla daha fazla ilgilenebilmek adına sosyal hayatlarını kısıtlamakta, önceden görüştükları arkadaşlarıyla çok daha seyrek görüşmektedir. Vefat nedeniyle tek ebeveyn olan babalar her ne kadar çevreden destek görseler de hissettikleri kayıp duygusu sonucunda sosyalleşme istekleri, diğer tek ebeveyn olan babalara göre daha azalmaktadır (Asagem, 2011, s:8).

Tek ebeveynli bireylerin çocuklarında da sosyal yaşamında da tek ebeveynli olmalarının etkileri görülür. İlkokul ve okul öncesi döneminde psikolojik destek almayan çocuklar anne-babası vefat etmiş, boşanmış ya da kısa süreli ayrılık döneminde kendilerini akranlarından farklı hissettiği dönem olabilir ve kriz dönemi daha sancılı geçebilir. Tek ebeveynli çocuklar bu durumun utanılacak ve farklı bir durum olarak görerek çevreleri ile iletişimleri kapalı ve kopuk olabilir. Tek ebeveyn olan anne ve babaların sosyal hayatlarını olumsuz etkileyen sebeplerin başında evli olan ya da ebeveynlerin ikisinin de bir arada olan ailelerden kendilerini farklı hissetmeleri ve

toplumdan topluma değişen ancak çoğu toplumda var olan boşanma önyargısı nedeni ile kendilerini sosyal yaşamdan soyutlamaları vardır. Tek ebeveynler iki ebeveynin rolünü de üstlenerek çocukları ile daha çok ilgilenmek ya da ekonomik olarak iki kişinin kazancını sağlama amacı ile daha fazla mesailer ile çalışarak sosyal yaşamlarını ister istemez kısıtlar ve arkadaşları ile görüşme aralıkları seyrekleşir. Yine vefat eden ebeveyn durumunda kriz döneminde kalan diğer ebeveynler ne yapacakları hususunda bir kriz dönemine düşerler ve sosyalleşme istekleri azalır.

2.4.3. Tek Ebeveynli Ailelerde Çocukların Yaşadığı Sorunlar

Çoğu çocuk, anne ve babasının arasındaki çatışmalara kendisinin sebep olduğuna inanır, suçluluk duygusuna kapılır. Bu gibi duygular genellikle Oedipus karmaşasından kaynaklanan sorunlarla ilgilidir. Özellikle ayrılan anne ya da babanın çocukla aynı cinsten olduğu durumlarda çocuk onun rolünü üstlenmeye çalışabilir ve bu, evde kalan ebeveyn tarafından pekiştirilir. Bazı çocuklar da ailelerini bir araya getirmek için sorumluluk alır, bazen de kurban olurlar. Hem fiziksel hem psikolojik olarak yaralanabilir, travma geçirip boşanmayı durdurmak isteyebilirler (Gürsoy, 2002, s:18-19).

Çocuklar, anne ve babanın evliliğinin sona ermesi ile öfkelerini; kişilik özellikleri, yaşları, cinsiyetleri ve ailenin durumuna göre farklı şekillerde ifade ederler. Özellikle erkek çocuklar sıklıkla tartışarak, kavga ederek, anne ve babaya, öğretmenlere ve onlarla ilgilenen diğer kişilere bağıarak öfkelerini açığa vururlar. Bazı çocuklar ise bu duruma nazaran öfkelerinin diğer insanlar ile iletişimi ve ilişkilerini keserek belli ederler.

Çocuğun yaşamında meydana gelen kriz ebeveynlerin ayrılması ile ilgili oluşan psikolojik kaygı ve kargaşanın yanında ailenin sosyo-ekonomik durumunun değişmesi, eğer tek kalan ebeveyni ile birlikte mekan değişimi yaşarsa okul ve arkadaşlarının değişmesi çocuk için ekstra köklü değişimler olup kriz döneminde çocuğu daha çok yıpratır.

Boşanmanın etkilerine hem çocuk hem de boşanan ana-baba yönünden bakılabilir. Çocuk yönünden bakıldığında üç temel sorun akla gelir. Bu sorunlardan ilki boşanmanın çocuğun günlük yaşamına getirdiği etkilerdir. Çocuğun aile ortamı, boşanma sonucu önemli değişikliklerle karşı karşıyadır. Çocuğun çevresinin zenginliği ve anne babası ile ilişkisinin miktarı ve türünü çocuğun yetişmesini etkiler. İkinci sorun

çocuğun boşanma sırasında kaç yaşında olduğuyula ilgilidir. Erikson ve Freud'a göre yaş unsuru belirli gelişim aşamalarını göstermesi açısından çok önemlidir. Çocuk küçük yaşlarda iken ortaya çıkan bir boşanma, onun gelişimini derinden etkiler. Üçüncü sorun ise boşanmadan sonra çocuğun ana-babadan birinin yanında kalmış olmasından kaynaklanır (Cüceloğlu, 2002, s:381)

Okul öncesi dönemde (0-6 yaş arası) boşanmaya bağlı durumlardaki en büyük tehdit; çocuğun bırakılma, terk edilme, sevilme, durumlarıyla ilgili yaşadığı kaygıdır. Bu dönemde yerleşmeye başlayan temel güven duygusu göz önüne alındığında, boşanmayla evden ayrılan ebeveynin belirlenen rutinler çerçevesinde ilgisini, sevgisini göstermesi, varlığıyla çocuğun hep korunacağı, sevilleceği mesajını iletmesi oldukça önemlidir (Akaygün, 2002, s:24)

Anne ve babalar çocuklarını dinlemelidirler. Çocuk boşanma sürecinde olumsuz olarak etkilenmesi durumunda, anne ve baba doğru iletişimle fark etmeli ve profesyonel yardım alanı oluşturmalıdır. Böylece ebeveyn çocuk ile daha paylaşımcı ve iyi bir ilişki kurabilir. Genellikle okul öncesi çağda anne ölümü, sonuçları bakımından, çok ağır ruhsal bozukluklara neden olabilir ya da önemli ruhsal uyumsuzluklara yatkınlık yaratır. Ruh hekimliğinde depresyon denen ruhsal çökkünlüğün erken yıllarda, ana ya da babayı yitiren kişilerde daha sık görüldüğü saptanmıştır. Ancak her annesini yitirmiş kişi ilerde ruhsal çökkünlüğe uğrar diye bir kural yoktur. Burada çocuğun anne ölümünden sonraki yaşantısı önem kazanmaktadır (Yörükoglu, 1992, Akt.; Dizman, 2003, s:23). Ölüm olayı durumunda bazı çocuklar tepki veremeyebilir. Donmuş gibi davranırlar ve ölmüş olan kişi ile ilgili konular ile ilgilenmez, ölmüş olan kişiden bahsederken duymuyormuş gibi davranır ve soru soramazlar. Bazı çocuklar, ölüm karşısında umursamazlıktan öte bir ruhsal durum içine girerler. Aile bu durum ile nasıl baş edeceğini bilemez. Sert tepki ve azarlama ile yola getirmeye çalışır ya da çocuğun bu ruh halinden dolayı kaygılanıp bir psikolog ya da psikiyatriste getirirler. Aslında çocuğun umursamaz tavırları, kendini üzen bu olay karşısında bu durumu bastırmak ya da inkar yoluyla kendini savunmasıdır.

Geçici ayrılıklar, çocuklar ile ilgilenen diğer tek ebeveyn için yıpratıcı bir süreç olabilir ve hanede çocuklar ile ilgilenen ebeveyn ile çocuklar arasındaki iletişim olumsuz etkilenebilir. Aile içindeki yıpranma durumları çocukların psikolojik olarak etkilenebileceği ciddi bir süreçtir. Genellikle, iş, hastalık, ebeveynlerden birinin cezaevinde olmasına bağlı oluşan geçici ayrılıklar hem çocuk hem de çocukla ilgilenen ebeveyn arasında gerilime yol açabilir ve aile ilişkilerinde bozulmalar olabilir. Aile

ayrılığa uyum sağlamada zorlandığı gibi belli bir süre sonra tekrar birlikte olmaya uyum sağlamakta zorlanabilir.

Kendisini koruyan güçlü ve bilgili bir babaya sahip olduğunu bilmesi, çocuğa güven duygusu kazandırmaktadır. “Benim babam senin babanı döver” övünmesinin arkasında, çocuğun babasından elde ettiği güç ve güven duygusu bulunmaktadır. Bu düşüncelere sahip çocuk, kalabalık ve toplu yaşam içinde kendini daha rahat ve güvende hissederek hareket etmektedir. Babası olmayan çocuk ise, kendini daha güvensiz, mahzun ve ezik hissetmektedir (Saygılı ve Çankırılı, 2004, s:84). Çocuğun kendini güvende hissetmesi, kendisi hakkındaki düşünceleri etkileyerek “benlik değerini” belirleyebilmektedir. Babanın varlığı ve ilgisiyle, kabullenildiği, sevildiği, korunduğunu hisseden ve güven duygusu kazanan çocuk, kendisi hakkında daha pozitif düşüncelere sahip olabilmektedir. Tersine de doğru olabilmektedir. Babası olmayan ve babası tarafından iyi yaklaşım alamayan çocuk, kendini dışlanmış ve yalnız hissetmekte ve kendisi hakkında daha negatif düşüncelere sahip olabilmektedir (Şentürk, 2008, s:16)

2.4.4. Tek Ebeveyn ve Çocuk ilişkisi

Tek ebeveynli aile olduktan sonra çocuk ve birlikte yaşadığı ebeveyni arasındaki ilişki çoğunlukla olumlu yönde değişmektedir. Çocuk ve ebeveyn, anne-babanın boşanması ya da ebeveynlerden birinin vefatından sonra birbirlerine sevgilerini daha çok göstermeye çalışmaktadır. Erkek çocuğu ya da büyük yaşta kız çocuğu olan anneler, babanın yokluğu nedeniyle çocuk üzerinde otorite sağlamakta zorlanabilmektedir. Bununla birlikte, erkek çocuklar, evin erkeği rolünü benimseyerek annenin ve kız çocuklarının hayatına müdahale edebilmektedir (Asagem, 2011, s:5)

Çoğu zaman, annenin çocuklar ile yeterli ve düzenli ilişki kuramama sebepleri arasında annenin tek ebeveyn olarak çocukların maddi ihtiyaçlarını karşılamak amacı ile çalışma yaşamına girmesi, annenin çocuklar ile aile yanına dönmesi ve aile baskısı görmesi, yeniden evlenmesi gibi olgular mevcuttur. Özellikle babalar ile iletişimsizlik genelde babaların başka bir şehir veya ülkeye taşınması ya da sağlıklı iletişim için isteksiz olması iletişimi sarsan nedenler arasındadır. Tek ebeveynin diğer çocuklarla ilişkisini sarsan en büyük sebep de anne-babanın tek ebeveyn olarak kaldığı süreçte geçirdiği psiko-sosyal sarsıntıların iletişime ve ilişkiye yansımalarıdır. Her iki role girmeye çalışan ebeveyn arafta kalır ve bunalıma girerek bazı dönemler içe kapanabilir. Bu durumda çocuklar ile olan iletişimi olumsuz yönde etkileyebilir.

Ebeveynin düzenli iletişim konusundaki isteksizliği, özellikle erkek çocukların iletişimin sürdürülmesine dair motivasyonunu azaltmaktadır. Ayrıca babanın anneye karşı uyguladığı fiziksel ya da duygusal şiddetten ötürü de çocuklar kendi istekleri doğrultusunda babaları ile görüşmeyi reddedebilmektedir (Asagem, 2011, s:6). Toksoy (2005), ebeveyni vefat etmesi nedeniyle tek ebeveynli olan ergenlerin uyum düzeylerini incelemiş ve annesi vefat edip tek ebeveyn ile yaşamını sürdüren ergenlerin, babası vefat eden ergenlere göre uyum düzeyinde daha problemleri olduğu ve olumsuz uyum sürecine sahip olduğu sonucuna ulaşmıştır. Yine Toksoy'un yaptığı araştırmada ergenlerde psiko-sosyal destek alıp almamalarına, ebeveynlerinin yeniden evlenmeleri, taşınma, okul değiştirme vb. durumların uyum farklılıklarına yol açmadığı savunulmaktadır.

Tek ebeveynli çocuk olmak sosyal yaşamda da etkisini olumsuz olarak göstermektedir. Çocuklar okul, aile ve akran gibi sosyal çevrede diğer bireyler ile iletişimde olurlar ve bu etkileşim aslında pek çok alanda tek ebeveynli çocuklarda sorun halini alabilmektedir. Anne ve baba arasındaki iletişim bozukluğu, sorumlulukların paylaşılması ve ebeveynlerin birbirlerine karşı kötü tutum ve davranışları ile oluşur ve bu durumlar çocukta sosyal duygunun gelişimini olumsuz etkileyerek çocuğun sosyal duygusunun gelişmesinin kesintiye uğramasına neden olur. Çocuğu ebeveynlerden birinden yoksun kalmaya zorlamak ve tek ebeveyni ile yaşamaya zorlamak çocuğun ebeveynler ile iletişimini sıkıntıya sokarak gelecekteki yaşantısını problemli yapmaktadır. Çocuk daha sonraki yaşantısında eksiklik duygusunu, bir takım desteklerden yoksun kalmamak adına ya da uyum sağlamak amacı ile benzerlerinden daha fazla bir çaba sarf etmek zorunda kalacaktır.

Parçalanmış aile çocukları genelde ailelerin parçalanma nedenlerinin kendileri oldukları düşüncelerine girerler ve daha çok problemli davranışlar sergileyerek depresif semptomlar gösterme eğilimi içinde olurlar. Parçalanmış aile çocukları aynı zamanda düşük sosyo-ekonomik gelire sahipler ise sosyal yaşamlarında daha fazla zorlanmakta olup normal ailelere sahip yaşlıtlarına göre daha düşük sosyal yeterlilik gösterirler.

Aile içi parçalanma genellikle çocukların güvenlik duygularını tehdit eder, buna ekonomik durumdaki değişimler ve diğer ebeveyni kaybetme korkusu da eklenirse bu güvensizlik duygusu daha da büyür. Çocuklar anne babalarının ayrılığından kendilerini suçlayabilirler. Bazen de aile içinde parçalanma çocukların kendilerini hazır hissetmedikleri rollerde bulmalarına yol açabilir. Bu çocuklarda rol karmaşasına

girmelerine, aileden kopmada güçlük yaşamalarına ve suçluluk duygularının gelişmesine sebep olacaktır. Çocuklar, anne babalarının arasındaki çatışmaya çoğu zaman kendilerinin sebep olduğunu düşünürler. Ayrıca bu çocuklar ailelerini bir araya getirme ve giden ebeveyni geri döndürme gibi bir sorumluk duymaktadırlar (Ekşi, 1990 s:153)

3. GEREÇ VE YÖNTEM

3.1. Araştırma Modeli

Bu araştırmada temel olarak Nitel Araştırma Modeli kullanılmış ve tam yapılandırılmış görüşme formu kullanılarak gerekli bilgiler elde edilmiştir. 2018-2019 yılı Düzce Belediyesi Sosyal Yardım İşleri Müdürlüğü'nden aynı destek alan tek ebeveyn bireylerle tek ebeveyn olarak yaşanan problemlerin incelenmesine yönelik nitel bir çalışmadır.

Yıldırım ve Şimşek (2005) nitel araştırmayı; “gözlem, görüşme ve doküman analizi gibi nitel veri toplama yöntemlerinin kullanıldığı, algıların ve olayların doğal ortamda gerçekçi ve bütüncül bir biçimde ortaya konmasına yönelik nitel sürecin izlendiği araştırma” olarak tanımlamaktadırlar (Asagem, 2011, s:46). Sosyal ilişkilerde anlaşılması zor örüntülerin ve etkileşimlerin anlaşılması ve doğru bir şekilde incelenmesi için nitel araştırma yöntemi araştırılan insan grupları ve durumlar hakkında zengin veriler sağlayabilir.

3.2. Araştırma Soruları

Araştırma amacına uygun olarak 4 temel soruyu merkezine almıştır. Birincisi, tek ebeveynli ailelerin yaşadığı sosyal uyum sorunları nelerdir? İkincisi ise tek ebeveynli ailelerin yaşadığı ekonomik sorunlar nelerdir? Tek ebeveynlerin çocukları ile yaşadığı iletişim sorunları nelerdir? Tek ebeveynli ailelerin zor süreçlerinde baş etme yöntemleri nelerdir?

3.3. Evren ve Örneklem

Düzce'de yaşayan ve Düzce Belediyesi Sosyal Yardım İşleri Müdürlüğü'nün 2018/2019 yılı aynı ve aile danışmanlığı hizmetinden yararlanan tek ebeveyn olan 300 kadın ve erkek, bu araştırmanın evrenini oluşturmaktadır. Araştırmanın örneklemini Düzce ilinin Merkez ilçesinde yaşayan 16 tek ebeveyndir.

3.4. Veri Toplama Araçları

Bu araştırmada nitel veri toplama yöntemi olan görüşme teknikleri kullanılmış ve tüm bu süreçte çocukların sorumluluklarını tek başına üstlenmiş tek ebeveyn olan bireylerin yardımına başvurulmuştur. Araştırma sürecinde ses kayıt cihazı ve not almak için kırtasiye materyalleri kullanılmıştır.

Nitel araştırmanın tipik soruları, insanların bir kültürel grubun veya alt kültürün parçası olmayı nasıl deneyimledikleri, bir deneyim veya olayı nasıl tanımladıkları veya anladıkları ve insanların deneyimlerindeki düzenlilikler ve örüntülerin keşfi ile ilgilidir. Nitel veri toplama yönteminde görüşme sorularına yanıt verirken kullandığı sözcüklere değil aynı zamanda, yüz ifadesi ve duygusal tonunu içeren sözsüz davranışlarına da dikkat edilir (Krysik, Finn 2015, s:193).

İlgili alan ve literatür taramasına bağlı olarak araştırmacı tarafından geliştirilen yapılandırılmış görüşme formu 10 sorudan oluşmuş olup tek başına çocuklarının sorumluluklarını alan ebeveynlerin sosyal, psikolojik, kültürel ve ekonomik alanlarda yaşadıkları deneyimler, problem ve görüşlerini mümkün olduğunca açık ve net biçimde tanımlayabilecek nitelikte olmasına çaba gösterilmiştir. Bu araştırmada öncelikle ebeveynlerden ailelerin parçalanma şekli (ölüm, ayrılık, boşanma vb.) ilişkin bilgileri alınmıştır. Daha sonra tek ebeveyn oldukları ilk sürecin kendilerine hissettirdikleri duygu ve düşünceler hakkında görüşleri, ailenin psikolojik destek alıp almadığı, tek ebeveyn olan bireyin tek ebeveyn olarak kaldığı süreçte sosyal yaşamının etkilenip etkilenmediğı, sosyo-ekonomik ihtiyaçlarının ne yönde etkilendiğı, tekrar evlilik olgusuna yaklaşımlarına dair soruları içeren görüşme formu araştırmacı tarafından hazırlanmış ve uzman desteği alınarak gerekli düzeltmelerin yapılmasının ardından formun son şekli hazır hale gelmiştir.

3.5. Verilerin Toplanma Süreci

Araştırmaya ilişkin veri toplama süreci Düzce Belediyesi Başkanlığı Sosyal Yardım İşleri Müdürlüğü'nden uygulamaya yönelik araştırmacı tarafından tek ebeveynler ile ilgili çalışma yapılacağına dair olurun alınmasından sonra başlamıştır.

Veri toplama sürecinin ilk kısmında seçilen 16 ebeveyn ile telefon görüşmesi yapılarak ve araştırma hakkında bilgiler verilerek çalışmaya katılımları için izin

alınmıştır. Çalışmaya katılmak isteyen ebeveynler ile randevu sistemi ile evlerine gidilerek 15-25 dakika arası derinlemesine görüşmeler yapılarak veriler elde edilmeye çalışılmıştır. Görüşme uygulamalarına ebeveynlerden izin istenerek ses kaydı kullanılmış ve görüşme sırasında dikkat çekmemesi için mümkün olduğu kadar kör noktaya yerleştirilmeye çalışılmıştır.

3.6. Verilerin Analizi

Yapılan görüşmelerde katılımcıların isteğine bağlı olarak ses kayıt cihazı kullanılmış olup katılımcı eğer ses kayıt cihazını kabul etmez ise veriler not tutularak alınmıştır. Elde edilen verilerin dökümleri sadece araştırmacı tarafından okunmuş ve dinlenmiş olup araştırmacı tarafından veri olarak kodlanmıştır. Görüşme tekniği kullanılarak verilere ulaşılmış olup bu süreçte verilerin çözümlenmesinde betimsel analiz tekniği kullanılmıştır.

Betimsel analiz, dört aşamada gerçekleşmektedir. Birinci aşamada, araştırmacı araştırma sorularından, araştırmanın kavramsal çerçevesinden ya da görüşme ve gözlemlerde yer alan boyutlardan hareket ederek veri analizi için bir çerçeve oluşturur. Böylece verilerin hangi temalar altında düzenleneceği ve sunulacağı belirlenmiş olur. İkinci aşamada, araştırmacı daha önce oluşturmuş olduğu çerçeveye dayalı olarak verileri okur ve düzenler. Bu süreçte verilerin anlamlı ve mantıklı bir biçimde bir araya getirilmesi önem taşımaktadır. Üçüncü aşamada, araştırmacı düzenlemiş olduğu verileri tanımlar. Bunun için gerekli yerlerde, doğrudan alıntılara da başvurmak zorunda kalabilir. Dördüncü aşamada, araştırmacı, tanımlamış olduğu bulguları açıklar, ilişkilendirir ve anlamlandırır. Araştırmacı, bu aşamada ayrıca yapmış olduğu yorumları daha da güçlendirmek için bulgular arasındaki neden-sonuç ilişkilerini açıklar ve gereksinim duyulması durumunda farklı olgular arasında karşılaştırma yapar (Yıldırım ve Şimşek, 2005, s:159).

4. BULGULAR

4.1. Araştırmanın Katılımcıların Genel Özellikler

Bu bölümde yarı yapılandırılmış görüşme yapılan katılımcıların temel bilgileri verilmiştir. Görüşmelerden elde edilen veriler, nitel araştırma yönteminin betimsel analiz tekniği kullanılarak değerlendirilmiştir. Tek ebeveynli ailelerin yaşadığı sorunları anlayabilmek adına, tek ebeveynler ile görüşülmüş ve yaşadıkları sorunlara ilişkin öznel bakış açıları yardımıyla sorunlar anlaşılmaya çalışılmıştır. Bulgular bölümü, eşi vefat etmiş eşi ile boşanma veya eşi ile zorunlu ayrılık yaşayan bu süreçleri boşanma sürecini deneyimleyen bireylerin yorumlarından oluşturulmuştur. Ayrıca araştırmanın nitel yöntemle tasarlanması nedeniyle amaçlı örneklem yöntemi kullanılarak araştırmaya katılmaya istekli olan tek ebeveynler ile görüşme yapılmıştır.

Araştırma kapsamında görüşme yapılan katılımcıların eğitim düzeyleri, cinsiyetleri, yaşları, kaç çocuklarının olduğu, iş deneyimleri ve tek ebeveyn olma nedenleri tabloda verilmiştir. Araştırmanın etik ilkeleri açısından katılımcıların anlatımlarından elde edilen metinlerde kişileri tanıtıcı bilgilerine yer verilmemiş, katılımcıların isimleri yerine isim ve soy isimlerinin baş harfleri, yaşadıkları yer ve yaşları belirtilerek analizi yapılmıştır.

Tablo 1. Derinlemesine Mülakat Yapılan Bireylerin Sosyal-Mesleki Dağılımları

	YAŞ	CİNSİYET	EĞİTİM	MESLEK	GELİR DÜZEYİ	TEK EBEVEYN KALMA NEDENİ	ÇOCUK SAYISI
D.A	32	K	LİSE	YOK	2000 TL	BOŞANMA	1
Z.A	32	K	LİSE	YOK	2000 TL	BOŞANMA	2
N.A	36	K	ORTAOKUL	YOK	YOK	BOŞANMA	1
F.G	48	K	İLKOKUL	YOK	1500 TL	BOŞANMA	3
Ç.A	34	K	ORTAOKUL	YOK	480 TL	EŞİ CEZAEVİNDE	1
S.E	53	K	İLKOKUL	YOK	1500 TL	BOŞANMA	3
Y.B	39	K	İLKOKUL	YOK	1300 TL	ÖLÜM	1
L.A	25	E	ÖNLİSANS	GIDA TEKNİSYENİ	2000 TL	BOŞANMA	1
B.U	29	E	LİSE	ESNAF	3000-4000 TL	ÖLÜM	2
G.P	33	K	İLKOKUL	YOK	480 TL	BOŞANMA	1
A.B	38	K	İLKOKUL	YOK	1300 TL	ÖLÜM	2
E.Y	32	K	İLKOKUL	YOK	2000 TL	EŞİ CEZAEVİNDE	2
S.Ö	31	K	İLKOKUL	YOK	2000 TL	BOŞANMA	3
N.S	26	K	İLKOKUL	YOK	900 TL	EŞİ CEZAEVİNDE	2
S.Y	32	K	ÖNLİSANS	KİMYAGER	2000 TL	BOŞANMA	1
İ.B	33	K	İLKOKUL	YOK	1300 TL	BOŞANMA	4

4.2. Tek Ebeveynli Olma Süreci ve Sonrası Deneyimler

Tek ebeveynli bireylerin yaşadıkları sorulara ilişkin derinlemesine görüşme çerçevesinde sorular yöneltilmiş olup çalışmaya katılan bireylere ilk soruda tek ebeveynli olma süreçlerinde ve sonrasında yaşadıkları problemlere ilişkin cevaplar alınmıştır. Tek ebeveyn oldukları ilk süreçte diğer ebeveyn vefat etmiş ise çocukları ile kalan ebeveynlerde genelde ne yapacaklarını bilememe, ilk aşamalarda çocuklar ile iletişimlerde problemler yaşama, sosyal yaşamda aileler ve arkadaşlardan destek göreme isteği, içe kapanıklık gibi durumlar ortaya çıkarken boşanan ebeveynlerde tek ebeveynli olarak kalan bireylerin evlilik içi iletişimsizlik ve sorunlar nedeni ile uzun süredir boşanmayı düşündükleri ve bu nedenle ilk dönemde herhangi bir zorluk gözlemlemedikleri cevapları alınmıştır. Ebeveynlerde; ilk süreçte erkek ebeveynlerde, çocuğu tek başına yetiştirmekle ilgili kaygılar olduğu görülmektedir. Daha önce çocuğun sorumluluğu iki kişi tarafından paylaşılırken, bundan sonra tüm yükü kendilerinin taşıyacağı duygusu ise annelerde kaygı yaratmış ve özellikle bu kaygı sosyo-ekonomik olarak yeterli olup olmayacaklarına ilişkin olup tek ebeveyn oldukları ilk dönem genelde kaygı ile geçtiği belirtilmiştir.

İlk günlerde olumsuz duygular ve ebeveynlerin içlerine kapanmalarının nedeni maddi sıkıntılar olduğu görülmektedir. Başka başlıkta daha detaylı ele alındığı gibi anneler tek ebeveyn olma döneminde ekonomik zorluklar yaşamışlar ve bu durum ilk süreçte tek ebeveyn olan kadınların kaygılarının artmasına sebep olmuştur.

“Bu süreç beni çok büyük etkiledi, ben bir yıl evden çıkmadım mesela. Çocuğumu okula gönderemedim. Ev sahibi beni evden çıkardı, elektriğim, suyum kesildi, birçok şey yaşadım. Anneler kaçarak evlendiğim için bana destek olmadı. Çocuğunuzla baş başa hiçbir geliriniz yok, eşiniz ile ayrılmışsınız yani çok sıkıntı. Çocuğumun reçetesi burada, ilacını alamadım mesela.” (Anne G.P. Yaş 33, Kent Düzce, Boşanma)

“Eşim ilk gittiği zaman çok kötü oldum. Ne yapacağımı bilemedim. Paramız yok, pulumuz yok. Zaten hastayım, bipolar var, epilepsi var. Ben onun tutuklanacağını bilmiyordum. Eve baskın yaptılar, o günde hiç paramız yoktu kumbaradan para almıştık. O gün eşimin annesinden para alacaktık.” (Anne Ç.A. Yaş 30, Kent Düzce, Eşi Cezaevinde)

Eşi vefat etmiş ya da eşi ile boşanmış erkek ebeveynler çocukları ile sağlıklı

iletişim kurmakta zorlanmakta ve çocuğun bakımının anne bakımı kadar sağlıklı olamayacağı düşüncesi ile ilk dönem kaygı hissetmektedirler. Bu kaygı genelde erkek ebeveynlerin ailelerinin desteği ile azalmakta olup, çocuk bakımını aileleri üstlenmektedir. Bazı ebeveynler eşlerine duydukları özlem nedeni ile içe kapandıkları ve mutsuz olduklarını dile getirmişlerdir. Eşlerinin ölümü nedeni ile yıpranmış olan ebeveynlerin ilk dönemi boşanan bireylere göre daha kaygılı geçirdikleri, çocuklarını ölüm olgusunu anlatma yönünden zorlandıkları ve genelde destek aldıkları görüşmelerde gözlemlenmektedir.

“Eşim vefat etti, ilk başta üç-dört ay çok zor oldu. Psikolojik olarak Elif Hanım’dan destek aldık. Küçüğü, oğlum çok babayı aradı yani neyin ne olduğunu bilmiyor, ölümün ne olduğunu bilmediği için açıklayamadım. Bu yüzden destek aldım. Kızım kardeşine ‘babam gelmeyecek Annem o yüzden beni doktora götürüyor.’ diyor. Oğlum ‘biz hep üç kişi mi kalacağız? Tek mi kalacağız?’ dedi bu yüzden çok zorlandım. Şu an artık biliyor.” (Anne A.B. Yaş 38, Kent Düzce, eşi vefat)

“Eşim vefat etti beyin tümöründen. 25 yaşındaydık. İki çocuğum var. Ne yapacağımı, nasıl bakacağımı bilemedim. Zaten eşim vefat ettikten sonra psikolojik olarak yıkıntı haline girdim. Çocuklarla kalmak zaten ayrı bir zorlaştırdı hayatımızı, ama çocuklarıma ailem baktığı için ailem bana destek oldu, çocuklar için çok yıpranmadım. Eşimin vefatı beni çok yıprattı. Annem ve ablam baktığı için çocuklara o konuda biraz rahattım. İlk dönem bende alkol ve madde bağımlılığı, esrar kullanımı oldu, eşim öldüğünde kendimi o tarafa ittim, çok üzüldüm” (Baba B.U. Yaş 29, Kent Düzce, eşi vefat)

Eşi ile boşanma sebebiyle ile ayrılan tek ebeveynler de ilk dönem içe kapanıklık oluşmuştur, ancak sorunlu evlilikleri yerine boşanmayı tercih etmeleri sebebi ile eşi vefat eden ebeveynler kadar kaygıya bağlı kriz dönemi geçirmemişlerdir. Boşanan ebeveynler de eşi vefat eden ebeveynler gibi çocuklarına yeterli, sağlıklı bakımı sağlayamayacakları düşüncesine bağlı kaygı dönemi atlatmışlardır.

Eşi ile boşanan erkek ebeveyn L.A. çocuğunun ihtiyacını karşılamaktaki kaygısını şöyle dile getirmiştir:

“Açıkçası ben çok korktum, beni en çok zorlayan konu çocuğuma bakamayacağım oldu, bir anne gibi ilgilenemedim. Anne gibi onun ihtiyaçlarını

karşılayamazdım. Çocuk dört yaşında şu an gerçi. Anne gibi çocuğun ihtiyaçlarını anlayamazdım. (Baba L.A. Yaş 25, Kent Düzce, Boşanma)

Boşanma ile sonuçlanan evlilikler sonrası tek ebeveyn olan bireylerde aile içi ilişkilerin belli dönem yıpranması nedeni ile boşanma sonrası tek ebeveyn olarak kalınan dönemde vefat ya da zorunlu ayrılık (bir ebeveynin zorunlu iş, cezaevine giriş nedenleri ile ayrılması) gibi beklenmedik ve ani olan ayrılıklar kadar yıpratıcı olmadığı, ebeveynlerin kendilerini bu duruma hazırladıkları, yalnızca çocukların bakımı için endişelendikleri gözlemlenmektedir.

“İlk zamanlar zor geçti, küçüktü zaten 2,5-3 yaşındaydı ama ailemle yaşadığım için zaten çok fazla sıkıntı yaşamadım. Ergenlik dönemi yani şu dönem zorlanıyorum. E zaten tek başıyaydım evlendim sürekli gelgitler, sıkıntılar, yine tek başıyaydım, çocuk dünyaya geldi, askere gitti, çocuk 28 günlüktü yine tek başıyaydım o yüzden bende bir alışkanlık olduğu için sıkıntı olmadı tek başıma sorumluluk almak. Pek bir değişiklik hissetmedim.” (Anne S.Y. Yaş 32, Kent Düzce, Boşanma).

“Korku hissettim. Korktum çocuklar için, tek başıma baş edebilir miyim, altından kalkabilir miyim, diye. Başka bir düşüncem olmadı. Zaten ayrılmak en mantıklı olanıydı, çünkü ilk eşimden olan çocuğumu istemiyordu. Anneyim ben çocuğumu bırakamam ”(Anne Z.A Yaş 32, Kent Düzce, Boşanma).

“Çocuğun sorumluluğunu almak çok zor, zaten ilk 7 ay ben kadın sığınma evinde kaldım, fiziksel şiddet gördüm. O babası ile kaldı. Ailemin yanına gelince çocuğu aldım. Çok kötü zamanlardı. Şimdi iyiyiz.”(Anne D.A. Yaş 32, Kent Düzce, Boşanma).

Eşi ile boşanan S.E:

“Ben meme kanserine yakalandım yavrum ya. Çünkü okuma, yazmam yok, yapacak bir işim yok, elimde bir mesleğim yok. Ben yıllardır, 13 senedir ev temizleyerek çocukların bakımını sağlamaya çalıştım. Hangi birini sayayım onun evliliği, çocuklar ile ilgilenmemesi. Evlenebilir ama bir insan bu kadar katı yürekli olamaz. Meme kanserine yakalandım o süreçte bile dikişlerim vardı ben merdiven temizliğine gittim. İşte o konu çok etkiledi.” (Anne S.E. Yaş 53, Kent Düzce, Boşanma).

Görüşmeler sonucu 10 tek ebeveyn den 3'nün eşiyle psikolojik ya da fiziksel

şiddet nedeni ile ayrıldığı ve boşandıkları; boşanmayı olumlu duygularla hatırladıkları gözlemleri elde edilmiştir. Bu ebeveynlerde kötü giden evliliklerinin son bulmasına dayalı rahatlama, boşanma sonrası hayatlarının daha iyi olduğu düşüncesi yanında çocukları için endişe duyma durumu mevcuttur.

4.3. Tek Ebeveynli Ailenin Sosyal Sorunları

Bu bölümde ailelerin tek ebeveynli oldukları süreç sonrası tek ebeveyn olma sürecinde aile, akraba ve komşularının, genel çevrelerinin tepkilerinde farklılıklar olduğu, buna bağlı olarak da tek ebeveynlerin sosyal yaşam içinde davranışlarını değiştirmek zorunda kaldıkları, içe kapandıkları ifade edilmiştir.

Ebeveynlerin zamanlarının olmaması, ekonomik sorunlar, çevreden gelebilecek önyargılardan sakınma, kendilerini evli çiftlerden farklı konuma koymaları gibi olgular nedeni ile daha az sosyalleşmek durumunda kaldıkları belirgin özellikler arasındadır. Dedikodu, önyargılara maruz kalma endişesi, kendini yalnız hissetme, karşı cinsin beklentilerinden kendilerine korumak gibi düşünce ve bu düşüncelere bağlı içe kapanma davranışları geliştirdikleri belirtilmiştir.

4.3.1. Tek Ebeveyn Olarak Anne Olmak

Görüşme yapılan tek ebeveynlerin çalışmaktan zaman bulamamaları, ekonomik sorunlar ve çevrenin önyargılarına maruz kalmak istememeleri nedeni ile sosyal yaşamlarının aktif olmadığı, sosyal aktivitelerinin genelde aile ve akrabalar ile sınırlı olduğu görülmektedir.

Giden ebeveynin ardından öfke kısmına geçene ebeveynler, öfkelerini terk eden kişiye yönelmemesi nedeni ile öfkelerini onlarla kalanlara yani çocuklara ya da yakın çevrelerine yöneltmişlerdir. Tek başına ana baba olan ebeveynler ani değişiklik karşısında ruhsal olarak risk altında oldukları gözlemlenmiş ve içe kapanma, öfkelenme gibi tepkiler sergiledikleri beyan edilmiştir. Ebeveynlerin salt gündelik işlerini aksattığı, kendilerini tükenmiş hissettikleri, sosyalleşmek istemedikleri ve kendilerini çevreye kapattıkları gözlemlenmiştir.

“Sosyal yaşamım çok etkilendi, ben çoğu zaman hiç kimse ile görüşmedim. Altı ay görüşmedim. Kendimi eve kapattım. Neden bilmiyorum. O ara çocuklarıma da çok kötü davrandım. Kardeşlerime, anneme hep kötü davrandım. Şu an

komşularım ailemle ilişkilerim iyi.” (Anne S.E. Yaş 53, Kent Düzce, Boşanma).

“Sinirlenince çocuklara bazen kızıyorum ellerine vuruyorum mesela hakim olamıyorum kendime sinir geliyor bazen bana. Bazen ağlama geliyor.” (Anne N.S. Yaş 26, Kent Düzce, Eşi Cezaevinde).

Ebeveynlerin kaynaklarını genelde en fazla tüketen durum duygusal ihtiyaçlar olmuş ve bu dönemde sarsılan özgüven ve endişelerle başa çıkarken başka insanların önyargıları, gözlerindeki tek ebeveyn olgusu ile de baş etmek zorunda kalmışlardır. Benlik saygılarının sarsılmaması adına ebeveynler bu dönem içe kapanmış ve kendilerince oluşabilecek önyargılardan eve kapanarak kaçmaya çalışmışlardır.

Tek ebeveyn olma sonrası karşı cinsin yaklaşımlarının farklı olduğu algısı özellikle tek ebeveyn kadınların kendilerini geri çekmelerine neden olmaktadır. İş yerinde, sosyal çevrelerinde özellikle anneler diğer bireylere daha mesafeli davranmaya başladıklarını beyan etmişlerdir.

“Kendimi soyutladım, dışarı iki senedir doğru düzgün çıkmadım. İnsanlar dul kadın diyor. Arkadaşlarımın eşleri benimle arkadaşlarımın görüşmelerini istemediler, çalışmak için başvurduğum, ‘Eşi ile boşanmış başımıza bela olur.’ dediler, işe almadılar. İş için başvurduğum yerlerde patronlar farklı isteklerde bulundular, anlayın işte. Dul kadın diye ev vermediler. Ben de içime kapandım.” (Anne D.A. Yaş 32, Kent Düzce, Boşanma).

“Sosyal hayatımı etkiledi. Kendini soyutlamak zorunda kalıyorsun belli bir yerden sonra. Çevreden gelen belli bir baskı var, yani baskıdan ziyade bakış açısı çevrenin. Evli olan bir kadına bakış açısıyla boşanmış bir kadına bakış açısı çok farklı oluyor, çevrenin. İşte boşandığın zaman daha dikkatli olmak zorundasın, istediğin gibi zırt pırt dışarı çıkamazsın. Yani bununla ilgili sorun yaşadım Düzce’ye taşındıktan sonra bu sıkıntı ister istemez kendini göstermeye başladı. Önceki durumuna göre daha ağır takılmak zorundasın.” (Anne S.Y. Yaş 32, Kent Düzce, Boşanma)

Görüşülen 16 ebeveynden 5 ebeveynin başka insanların gözündeki imajları nedeni ile sosyal yaşamlarında aktif olmadıkları, içe kapandıklarını beyanlar ile elde edilmiştir. Boşanmış kadınlar için toplum tarafından oluşturulan ‘dul kadın’ kalıp yargısı kadınların sosyalleşmesinde pek çok zorluğu beraberinde getirdiği görülmektedir. Bazı tek ebeveynler çevrelerinin baskılarını üzerlerinde hissederek tek

bir kadın olmaları nedeni ile daha dikkat etmeleri gerektiği konusunda toplumun belirlediği sınırlar içerisinde yaşamaya çalışmaktadırlar. Tek ebeveyn kadınlar toplumdan onay alması gerektiğini düşünerek davranışlarını sürekli olarak kontrol altında sergilemek zorunda kalmışlardır. Tek ebeveyn kadınların; çevreden ‘Bir annesin, bir kadınsın, dikkatli davranman gerek’ düşüncesi ile kendi hareketlerini genellikle kontrol etmişler ve ailelerine laf getirmeme olgusuna uymak için içe kapanmışlardır.

“Sonuçta dul bir kadınsın. Dul bir kadınla eski komşuların olur, herhangi bir insan olur ‘Ay kocasından boşanmışta kendini sokaklara atmış’ bunu dedirtmem. O yüzden ben işim olduğu zaman işimden evime evimden işime giden bir insanım.” (Anne N.A. Yaş 36, Kent Düzce, Boşanma).

“Mesela gidiyorsun bir yere nereye gitti. Mesela benim babam hastaydı ben gecenin 12’si 2’si 3’ünde çok gittim. Ben burada yaşamıyordum. Babam Hendek’te onun yanına gidiyordum. Millet işte nereye gitti, çok geziyor diyorlar. Ben de resimleri gösterdim nereye gittim. Orospuluğa gitmiyorum, şeye gitmiyorum sonuçta”, (Anne S.Ö. Yaş 31, Kent Düzce, Boşanma).

Eşleri vefat etmesi sonrasında tek ebeveyn olan bireylerin boşanma ya da ayrılık nedeniyle tek ebeveyn olan bireylere göre sosyal hayatlarının daha az olumsuz etkilendiği verilen ifadelerde anlaşılmaktadır. Eşi vefat eden bireylere komşu ve çevre daha fazla destek olmakta ve bireyler kendilerini boşanan, ayrılan tek ebeveynlere göre daha az yalnız hissetmekte ve içe kapanmamaktadırlar.

“Sosyal yaşam derken dışarı çıkmadım hiç, çıkmıyorum çünkü ev işi yapıyorum, el işi yapıyorum, örgü örüyorum yani bir şeyler yapıyorum, kuran dersim oluyor, hatim indiriyorum bir şeyler yapıyorum, komşularım iyi selamlaşıyoruz, merhabalaşıyoruz ama kahveye çağırdıklarında çocuklarla eşleri varken gitmiyorum kesinlikle, ama kendi ailem olursa gidiyorum, kardeşlerim, kuzenlerim olunca gidiyorum. Benim evin karşısında cami var oraya gidiyorum, orda temizlik falan yapıyorum. Oradan aylık bir bayan 10 TL para topluyor, 12 kişi ise aylık 120 TL bazen 10 kişilirse 100 TL oluyor. Onlar bana kendi istekleri ile veriyor çocuklar olduğu için.” (Anne A.B. Yaş 38, Kent Düzce, eşi vefat).

Eşi ile boşanma sonucu tek ebeveyn olan kadınlardan boşanma sonrası sosyal yaşamında daha aktif olma durumu da gözlemlenmiştir. Ebeveynin aile içinde var olan

huzursuzluk sürecinde sosyal yaşamına önem veremediği, boşanma sonrasında ise psiko-sosyal olarak daha iyi hissettiği ve sosyal yaşamında daha aktif olduğu görülmektedir. Ancak tek ebeveyn kadınlar tarafından en çok dile getirilen olgu, tek ebeveyn olduktan sonra sosyalleşme sorunu yaşadıkları ve daha az sosyalleştikleri üzerinedir. Sosyo-ekonomik olarak dezavantajlı konumda olan tek ebeveyn bireyler aynı zamanda ayrılan, giden ya da vefat eden ebeveyn yerine de çalışmaları nedeni ile de sosyal yaşamlarında aktif olamadıkları bilgileri görüşmelerde paylaşılan bilgiler arasındadır.

“Arkadaşlarımla daha rahat görüşüyorum. Önceden arkadaşlarım eve gelsin istemiyordum. Çünkü birisi eve misafirlğe gelse adama bir şey olurdu insanların yanında hakaret ederdi bana. Şimdi daha rahatım.” (Anne F.G Yaş 48, Kent Düzce, Boşanma).

“Evet etkiledi, sosyal hayatım hiçbir zaman olmadı çünkü işten ev işinden arta kalan zamanlarda anca çocuklara ayırabiliyorum. Hatta onlara bile vakit ayıramadığınız oluyor.” (Anne Z.A Yaş 32, Kent Düzce, Boşanma)

4.3.2. Tek Ebeveyn Olarak Baba Olmak

Erkek ebeveynler çocukların bakımı ile daha önce birebir kendilerinin sorumlu olmadığı ancak diğer ebeveynin olmaması ile çocukların bakımından yalnızca kendilerinin sorumlu oldukları ve bu konuda sıkıntı yaşadıkları, çocuk ve ev işleri mecburiyetinin babaların sosyal yaşamını kısıtladığı görülmektedir.

Boşanma aşamasında olan birey diğer bireyler ile ilişkisini kesebilir ve ilişki ağlarını da bırakmak durumunda kalabilir. Bu durum ise kişinin sosyalleşme uyumunu zora sokabilir ve zedeleyerek sosyal etkileşimlerini negatif yönde etkileyebilir.

Babalar tek ebeveyn oldukları ilk dönem çocuklarını tek başlarına yetiştirmenin kendilerine kaygı verdiğini belirtmişlerdir. Daha çok bu durumum çocuğun bakımında anne-babaanne-teyze-hala gibi kadının daha başarılı olacağına dair görüş ve yargıların neden olduğu gözlemlenmektedir. Bu dönem babalar genelde özellikle kız çocukları ile ileride nasıl iletişim kuracakları konularında daha fazla kaygı hissetmektedirler.

“Bu benim sosyal hayatımda da hoş karşılanmayan bir durum oldu. İster istemez kimse tepki göstermiyordu ama ben bunu anlıyordum. Mesela arkadaşlarımla evine giderken evliyken rahatlıkla eşimle birlikte arkadaşlarımla

evine gidiyordum ama şimdi dul olarak arkadaşlarımın evine gidince pek hoş karşılanmıyorum gibi hissediyorum. Evli arkadaşlarımın evine gidince tabi kimse günümüzde dul bir erkek hoş karşılanmaz, farklı şeyler düşünebilirler. Eşlerine kaş göz yaparken gördüm. Bunun da beni etkilediğini düşünüyorum. Çocuk olduğu için bir sorumluluk hissediyorum. Ben ortamlarda gezmeyi alkol kullanmayı, sigara kullanmayı seven bir insanım. O şekilde etkilendim açıkçası. Bunlardan mahrum kaldığımı düşünüyorum. Şu an çıkamıyorum çocuktan dolayı.” (Baba L.A. Yaş 25, Kent Düzce, Boşanma).

“Etkiledi şöyle; çocuklara her ne kadar annem ve ablam baksa bile hani annelerinin yokluğunu hissediyorlar, ben de genelde işten çıktuktan sonra onların yanında olmak istediğim için çok dışarı çıkamıyorum. O boşluğu hissetmesinler diye onların yanındayım sürekli” (Baba B.U. Yaş 29, Kent Düzce, eşi vefat).

Görüşülen erkek ebeveynlerde ilk dönem değil ancak belli bir süre sonra içe kapandıkları ve sosyal yaşamlarına fazla önem vermedikleri, sıklıkla evlerinde vakit geçirdiği, evliliklerini sürdüren çiftlerin daha sağlıklı ve daha huzurlu olduklarını düşünme, kendilerinin yetersiz olduğunu düşünerek, dul bir erkek olmanın başarısızlık olarak görülebileceği algısında olma, evli arkadaşlar ile iletişimde bekar bir erkek olmanın olumsuz süreçler getirdiği, bekar bir erkek olmanın evli arkadaşları ile iletişimlerini olumsuz etkilediği düşüncelerinin gözlemlendiği söylenebilir.

“Mesela arkadaşlarımın evine girerken, evliyken rahatlıkla eşimle birlikte arkadaşlarımın evine gidiyordum ama şimdi dul olarak arkadaşlarımın evine gidince pek hoş karşılanmıyorum gibi hissediyorum. Evli arkadaşlarımın evine gidince tabi kimse günümüzde dul bir erkeğe hoş bakmayabilir, hoş karşılamazlar, farklı şeyler düşünebilirler. Çok kez şahit oldum. Eşlerine kaş göz yaparken gördüm. Hani bu da beni etkilediğini düşünüyorum.” (Baba L.A. Yaş 25, Kent Düzce, Boşanma).

Bazı erkek ebeveynler de eğer eşi vefat etmiş ise uzun süre yas döneminde oldukları, çocuklarının bakımı ile ilgili kaygılarını ve yas süreçlerinin psiko-sosyal olarak olumsuz dönemini atlatmak amacıyla genelde ilk dönem daha fazla sosyalleştikleri, kendilerini ev dışına yönelterek kaygılar ile baş etmeye çalıştıkları, çocuklar ile ilk dönem bir süre iletişimde sorunlar yaşadıklarından bahsetmişlerdir. Babalar tek ebeveyn oldukları ilk dönemden sonra kendilerini evli oldukları döneme

göre daha az özgür hissetme, kısıtlanmış hissetmeye başlamışlardır. Genelde evli oldukları dönemde çocukların sorumluluğu annede olmakta ve babalar hane içine daha az zaman ayırabilmekte, sosyal yaşamlarına daha fazla vakit bırakabilmekteydi. Tek ebeveyn oldukları ilk dönem çocuğun bakımı üzerine kaygıları mevcut olup kendilerinde bu kısıtlanmayı hissettikleri, ancak belli bir süre sonra erkek ebeveynler evde çocukları olduğu ve bu konuda kendilerini daha sorumlu hissettikleri, çocuklarına zaman ayırmaları gerektiği düşüncesi ile sosyal yaşamlarına daha az zaman ayırdıkları gözlemlenmiştir

“Şöyle eşim vefat ettikten sonra madde bağımlılığı oldu bende. Hani şöyle alkol, esrar bunlara kendimi vurmaya başladım, çocuklara da annem ve ablam baktığı için biraz daha kendimi o tarafa ittim. Sonra aldım tabi, bir süre sonra böyle gitmeyeceğini anladığım için aldım. Şu an kullanmıyorum. Çocuklarım da psikolojik destek alıyor.” (Baba B.U. Yaş 29, Kent Düzce, eşi vefat).

“Ya sosyal yaşamımı etkiledi. Nasıl etkiledi? Çocuklara her ne kadar annem ve ablam baksa bile annelerinin yokluğunu hissediyorlar. O yüzden bende genelde işten çıktıktan sonra onların yanında olmak istediğim için o şekilde çok dışarı çıkamıyorum. Genelde o boşluğu hissetmesinler diye onların yanındayım sürekli.” (Baba B.U. Yaş 29, Kent Düzce, eşi vefat).

“Ya şöyle, çocuk olduğu için bir sorumluluk hissediyorum. Ben ortamlarda mekanlarda gezmeyi, alkol, sigara kullanmayı seven bir insanım. Ama o şekilde etkilendim açıkçası. Bunlardan mahrum kaldığımı düşünüyorum. Eve kapandım diyebilirim. Çocuktan dolayı şu an çok çıkmıyorum.” (Baba L.A. Yaş 25, Kent Düzce, Boşanma).

4.3.3. Tek Ebeveynlerin Yeniden Evlenme Olgusuna Yaklaşımları

Ebeveynlerin yeniden evlenme ile ilgili görüşlerini ölçmek adına yarı yapılandırılmış açık uçlu sorular da odak gruba sorulmuştur. Genelde 16 kişi ile yapılan görüşmeden 11 kişinin boşanarak tek ebeveyn oldukları ve bu tek ebeveynlerin 9'unun tekrar evlenmeye soğuk baktıkları bilgileri alınmıştır. Anneler genelde erkeklere karşı güven problemlerinin olması ve çocuklarının bu evlilikten olumsuz etkilenecekleri düşüncesi nedenine bağlı olarak evlilik düşünceleri olumsuz yönde olup çocuklarının yaşı, cinsiyeti, ekonomik durumları, psiko-sosyal durumları bu düşüncelerini etkileyen olgulardandır.

Anneler genelde çocuklarının üvey babadan olumsuz etkilenebileceği düşüncesi ile ikinci bir evlilikten uzak kalmakta iken; babalar evin düzeninin ve idamesinin sağlanması, çocukların bakımının daha sağlıklı yapılması ve çocukların bir anne modeli ile yaşaması gerektiği düşüncesi ile yeniden evlenmeye daha olumlu bakmaktadır.

Ebeveynlerin önceki evlilik deneyimleri de yeni evlenme olgusuna yaklaşımlarını etkilemektedir. Önceki evliliklerinde olumsuz duygular yaşanmış ise ebeveynler evliliğe soğuk bakabilmektedir. Ebeveynlerin yeniden evlenmeye duygusal olarak hazır hissetmemekte oldukları gözlemlenmiştir.

“Tekrar evlenmeyi düşünmüyorum, istemiyorum, kimseye güvenmiyorum, çocuğumun da başka bir baba ile görüşmesini istemiyorum. Çocuğum istemiyor zaten ya oda aynısını yaparsa babası sürekli bana şiddet uyguluyordu, boğazımı sıkıştırdığına şahit oldu.” (Anne G.P. Yaş 33, kent Düzce, Boşanma).

“Asla düşünmüyorum. İki kere evlendim. Yüzüm gülmedi. Kimseye güvenim yok. Erkeklerden inanır mısınız nefret ettim. İki çocuk var zaten. Onları büyütmek istiyorum.” (Anne Z.A Yaş 32, Kent Düzce, Boşanma).

Çocuğun cinsiyeti de ebeveynin yeniden evliliğe bakış açısını etkilemektedir. Özellikle kız çocukları olan ebeveynler, üvey babalara güvenmemelerine istinaden evlenmeye soğuk bakmaktadırlar. Görüşülen 16 ebeveynin 2'nin üvey babaların çocukları ihmal veya istismar edecekleri düşüncesi ebeveynlerin yeniden evlilik düşüncesinden uzaklaşmalarına neden olduğu gözlemlenmiştir.

“Asla düşünmedim. Kız çocukları dedim. Tabi ki isteyenlerim oldu gelenler oldu hani. Ama hep kız çocuğu dedim güvenemedim baba bunu yaptıysa terk ettiyse el ne yapmaz yani o sebepten dolayı. Biraz da büyüğün akli eriyordu ona kıyamadım çoğunlukla.” (Anne S.E. Yaş 53, Kent Düzce, Boşanma).

“Valla tekrar evlenmeyi düşünmem, çünkü üç tane kızım var. Etkilenirler, istemezler. Bir de yani kime nasıl güveneceksin, ortam bozuk.” (Anne F.G. Yaş 48, Kent Düzce, Boşanma).

Sosyal çevrenin yaklaşımı da aynı zamanda kadının evlenmeye bakış açısını etkilemektedir. Anneler için yeniden evlenmeyi dile getirmek hem evliliğe olan güven kırıkları nedeni ile zor olmuş hem de evlenmeyi düşünen anneler çevre baskısı nedeni ile tekrar evlenme olgusuna bakışları olumsuz bir hal almıştır. Babalar ise yalnız erkek olmanın zor olduğu, duygusal ve işlevsel ihtiyaçlar için evlenmenin olumlu olduğu

düşüncesine girmişlerdir. Çocuk bakımı ve ev idamesinde tecrübesiz olmaları da yeniden evlilik olgusuna olumlu yaklaşımları ve sorumlulukları paylaşmak istemelerine neden olduğu gözlemlenmektedir. Yine çocukların yaşı, babaların yeniden evlenmeye bakışlarını etkilemektedir.

“Açıkçası tekrar evlenmek isterim. Çünkü şöyle söyleyeyim az daha büyüse benim için daha iyi olur hani o zaman evlenmeyi düşünüyorum. Yani neden? Kız çocuğu ilerde kadınsal durumlara ihtiyaçları olacak, hani bir anne olursa ihtiyaçlarını daha iyi anlayabiliriz diye düşünüyorum. Onun haricinde bahsettiğim gibi şu an annem çocuğa bakıyor. Yani anemin de yaşı geçecek illaki her zaman annem bakamaz. Yani bir yoldaş lazım diye düşünüyorum ben.”
(Baba L.A. Yaş 25, Kent Düzce, Boşanma).

Ebeveynlerin tekrar evlilik konusuna yaklaşımı, tek ebeveyn olma nedenlerine göre değişmektedir. Yapılandırılmış görüşmede, genelde yeniden evlenme konusuna olumlu yaklaşan annelerin hepsinin ayrılık ya da boşanma nedeniyle tek ebeveynlidir. Tekrar bir evlilik yaparak mutlu olmak istekleri ve kendilerine bu konuda şans verme istekleri fazla olduğu gözlemlenmiştir. Eşleri vefat eden ebeveynler ise annelerin tekrar evlenme konusunda negatif oldukları görülmüştür. Ebeveynlerin eşleri ile oldukları dönemde boşanmış ayrılmış kadınlara göre eşleri ile daha olumlu hatıraları olması da yeniden evlenmeye bakışlarını etkilemektedir.

“Şu anda böyle bir fikre sahip değilim ama ileriye dönük neden olmasın? Yani şu anda Feyza'nın belirli bir yaşa gelmesini ve kendi sorumluluğunu alabilmesini bekliyorum öyle söyleyeyim. Neden tekrar evlenmeyi düşünüyorum? Hayat tek başına gitmez. Yani zorlanmaktan ziyade insan duygusal açlık hisseder ya bunu bir şekilde tamamlamak ister. Nasıl tamamlarsın ya ailenle ya evladınla ama bunlar yeterli gelmez. Yaşlandığında yanında bir nefes istersin bu sebepten.” (Anne S.Y. Yaş 32, Kent Düzce, Boşanma).

“Yok evlenmeyi düşünmüyorum. Çocuklar müsaade etmiyor, çocuklar şu an çok bunalımda. Çocuklar istese bile ben düşünmem çünkü çocuklar hırpalanır biliyorum. Çocuklar büyüdüğünde ise yaşımız ilerler, istemem. Ya bir de kolay değil evlilik şimdi diyorum ki eşim gibi birisi olsa neden olmasın yani kimisi arkadaş diyor ki sen eşin gibi bulamazsın diyorlar. Eşim gibi de çok zor.” (Anne A.B. Yaş 38, Kent Düzce, eşi vefat).

Annelerin yeniden evlenmeye bakış açısı yaşadıkları sosyal çevreye de bağlı olarak değişim göstermektedir. Anneler için çoğu zaman eğer kendi ailesi ya da eşinin ailesi ile yaşamaya devam ediyor ise evlenme isteğini dile getirmek dahi zor olabilmektedir. Aynı zamanda çevreden tekrar evlenen kadınların evliliklerinde tekrar sorun yaşamaları dahilinde bu duruma tanık olan kadınlar ikinci evlilik için güvensiz olmakta ve tekrar evlilik düşüncesinden çekinmektedirler.

“Ben düşünmüyorum. Yok çocuk için de düşünmüyorum. Bir de ben korktum. Ben eşimden çok şiddet gördüm. Yani benim dişlerimi kırdı, paramparça etti, eve karşı çok şiddet vardı. Benim erkeklere karşı çok güvensizliğim vardır evet. Çok istediler çok geldiler, gittiler. Ben şu an düşünmüyorum. Şu an hazır değilim. Bir de benim oğlum vardır. Ben korkuyorum. Bir arkadaşım yine evlendi arkadaşım çocuğu da vardı. Adam onun çocuğuna karşı çok kötü davrandı, ben korktum. Benim için böyle daha şeydir. Eşim bir de beni çok korkuttu.” (Anne Y.B. Yaş 39, Kent Düzce, Eşi vefat).

4.4. Tek Ebeveynli Ailelerin Ekonomik Sorunları

Bu bölümde tek ebeveynli olan anne ve babaların üzerindeki ekonomik zorluğu ele almaktır. Görüşme yapılan 16 ebeveynden 13 ebeveynin sosyo-ekonomik sorunlar yaşadıkları ve tek ebeveynli olmanın ekonomik yükümlülüklerinden bahsettikleri gözlemlenmiştir. Ebeveynlerin ekonomik sorunlarına ilişkin yapılandırılmış görüşmede tek ebeveynli anneler sık olarak dile getirdikleri ekonomik sorunlarının daha çok çocuklarla ilişkili olduğu ve hem çocukların bakımı ile ilgilenmek hem de çalışmanın zorluğu yönündendir.

“Çocuklar küçüktü çalışmadım. Sonra çocuklar büyüdü iş bakıyorum ama bulamıyorum. Onları bırakıyorum, evde kalabiliyorlar. Ona göre saatli iş bakmaya çalışıyorum” (Anne F.G. Yaş 48, Kent Düzce, Boşanma).

‘Şimdi maddi durumumu biri karşılıyor desem yalan olur. Yanımda kız arkadaşım var maddi durumu çok iyi değil ama elinden geldiği kadar ekmek parası, sigara parası veriyor. Mesela maaşından 50 TL veriyor. Onunla da ne alabilirsiniz? Şu an çalışmıyorum. İş arıyorum aynen.’ (Anne N.A. Yaş 36, Kent Düzce, Boşanma).

Yapılandırılmış görüşmelerdeki açık uçlu sorulara karşı paylaşılan

deneyimlerde, görüŖülen annelerin büyük bir çoğunluğu, bu süreçten ekonomik olarak olumsuz etkilendiğini belirtirken görüŖülen 2 erkek ebeveynde sosyo-ekonomik durumunun olumsuz herhangi bir etkisinden bahsetmemiŖtir. GörüŖmelerde ekonomik yükümlülüğün anne ve babanın paylaşması durumu sonrası ekonomik yükümlülüğün tek kalan ebeveynin üzerine yüklenmesi ise tek ebeveynlerin kaygı hissetmesine neden olmakta ve sosyo-ekonomik olguyu olumsuz etkilemektedir.

Tek ebeveyn kalan kadınların daha önce iŖ yaşamında bulunmaması, eğitim seviyesi ve çocuk sayısının fazla olması iŖ yaşamına girmesini etkileyen faktörlerden olmuş ve çalıŖma yaşamına adapte olmalarını zorlaŖtırmıŖtır. Tek ebeveyn kadınların daha önce çalıŖmamıŖ olması, ekonomik özgürlüğe sahip olmaması ve özellikle evlilik boyunca gelir getiren herhangi bir iŖte yer almamıŖ ya da alamamıŖ olan anneler, tek ebeveyn olması sonrası çocukların masrafları, kira ve evin ihtiyaçları konusunda büyük sıkıntılar çekmektedir. ÇalıŖan tek ebeveyn annelerde ekonomik yükün arttığı görülmektedir. Hanede daha önce eŖi ile birlikte çalıŖarak haneye hem anne hem baba gelir getiriyorken tek ebeveyn olması sonrası hane geliri azalmaktadır. Bu nedenle hanede çalıŖan annenin geliri yeterli olmamaktadır.

“Benim eŖim sigortalı iŖte çalıŖtıđı için benim eŖim emekli oldu ama az aldım. Kalkıp desem 1.000 TL aldım yalandır. Oğlum 350 aldı bende 250 aldım azar azar aldık. Ŗu an 1.000 TL alıyorum. Ama eŖimin parası olmasaydı Ŗu an benim durumum çok kötü olmuştu.” (Anne Y.B. YaŖ 39, Kent Düzce, EŖi vefat)

“Beni bıraktığında ne odunum ne kömürüm ne evde yiyecek ekmeğim vardı, ben pazara gidiyordum akŖamları PerŖembe pazarına, ben çürükleri topluyordum. Ben kasanın arkasına attıklarını ben poŖete topluyordum. Öyle ayakta kaldık biz.” (Anne S.E. YaŖ 53, Kent Düzce, BoŖanma).

“Valla Ŗu anda maddi ihtiyaçlarımı karşılayamıyorum. İŖlere girdim çıktım girdim çıktım oradan kazandıklarım ile Ŗu anda geçinmeye çalıŖıyorum. Benim Ŗu an yaŖım 47, iŖ bulamıyorum baŖvurmadıđım yer kalmadı.” (Anne F.G. YaŖ 48, Kent Düzce, BoŖanma).

Çocuğunun engel durumu olan ya da çocukların dönemsel sağlık problemleri nedeni ile çocuğu ile ilgilenen tek ebeveynler çocuklarıyla ilgilenirken çalıŖmanın zorluğunun annelere ekonomik anlamda endiŖe vermekte olduğu gözlemlenmiŖtir. Ebeveynler çocuklarının sağlık problemi olması ve tedavilerinin süreç gerektirmesi

nedeni ile işlerinden sık sık izin almakta olup belli bir süre sonra iş verenin kendisini işten çıkarmasına neden olduğu görülmektedir. Yakın çevresinden destek almayan ebeveynler çocukların sağlık problemleri ile de kendileri ilgilenmekte ve uzun süreli tedavi gerektiren rahatsızlıklarda ebeveynler iş yaşamından çekilmek zorunda bırakılmaktadır.

“Ben Devletten aldığım maaş ile geçiniyorum (Sosyo-ekonomik destek). Bir de çocuğumun engel raporu var. 434 TL oradan alıyorum zaten o 434 TL ile kömür alıyorum. Çalışamıyorum, çocuğum engelli yok. Elime hiçbir kuruş kalmıyor. Çocuğun ilacını alamadım. İhtiyacı var alamadım. Aldığım maaşın yarısı ile kömür alıyorum. Bakkala yazdırıyorum o şekilde geçiniyorum.” (Anne G.P. Yaş 33, kent Düzce, Boşanma).

“Fabrikada çalışıyorum. İlk dönem çok zorlandım, temizliklere gittim. Ev temizliklerine gittim, erkek kardeşlerimden para aldım öyle ev kurdum. Yetmiyor. 2.000 TL alıyordum 600 TL ev kirası, 600 TL kreşe veriyorum, Efe'nin, okula giden çocuğun servis parası var. Al şimdi küçüğü hastalandı çok izin aldım işten çıkardılar. Bazen boğulacak gibi oluyorum.” (Anne Z.A Yaş 32, Kent Düzce, Boşanma).

“Anneme dedim ki boşanırken ‘Anne yanıma gel’. Gelsin, Annemin emeklisi var ‘Ben de bir işe girer çalışırım, çocukları okula veririm.’ dedim. ‘Ücretsiz kreşler var, kreşe veririm en azından.’ dedim. ‘Akşam geldiklerinde evde karşılayan biri olsun.’ dedim. Annem yok dedi. Geçen ay bunu telefonda dile getirdim. Neymiş ben tekrar evlenir gidermişim çocuklar annemin başına kalır diye gelmemiş.” (Anne İ.B. Yaş 33, kent Düzce, Boşanma).

Bazı tek ebeveyn olan anneyi kendi ailesi ya da eski eşinin ailesinin desteklediği gözlenmektedir. Anne ebeveynler ‘baba evine’ dönerek sosyo-ekonomik yüklerini hafifletmeye çalışmaktadırlar. Aile evine dönmeyi yalnızca çalışma hayatı olmayan ebeveynler değil aynı zamanda çalışan ebeveynler de tercih etmektedir. Bunun nedeni ise ebeveynin çalışırken çocuklarını kreşe ya da anaokuluna göndermeyerek çocuklarının bakımını kendi aile üyelerinin üstlenmesini tercih etmeleridir. Böylece eğitim maliyetleri düşerek aile sosyo-ekonomik olarak standartlarını korumuş olmaktadır. Aynı zamanda aile yanına taşınan anne ebeveynler için kira ve fatura yükleri üzerlerinden kalkmış olarak, ekonomik olarak yüklerini hafifletmektedir. Bu durumların yanında aile yanında ikamet etmeye başlayan ebeveyn ailesinden nakit para

isteme, alışveriş yapmak, çocukları dışında kendi sosyal ihtiyaçlarını karşılamak adına ailesinden talepte bulunmaktan çekinmekte, ailesine yük olduğunu hissetmektedir.

'Boşanma sürecinde maddi bir zorluk yaşamadım. Zaten bir sene ayrı yaşadık. Daha sonra boşanma süreci ortaya çıktı. O süreçte zaten ailem hala daha her şekilde arkamdalar. Son üç senedir de çalışıyorum. Şu an kendi ihtiyaçlarımızı kendimiz karşılıyoruz, ama yine de ailemin desteği de var bu konuda. Ailemle yaşıyorum. Boşanma sürecinde de yine ailem destek oluyordu. Evliyken de ailem destektir hala daha ailem destek.' (Anne S.Y. Yaş 32, Kent Düzce, Boşanma).

"Kayınpederim emekli çalışmıyor, evde. Zaten anca kendilerine yetiyorlar, zaten her şey pahalı şu aralar biliyorsunuz. Bana bir faydaları yok. Kızım bezleniyordu, Allahtan alıştırdım şimdi bir geceleri bezleniyor. Al gelinim diye para yok. Çocuklar ne isterlerse onu alıyorlar." (Anne N.S. Yaş 26, Kent Düzce, Eşi Cezaevinde).

"Kayınpederim Allah'a şükür emekli, o destek oluyor. Zaten hasta. Allah'a şükür o destek oluyor. Kayınpederim paraya ihtiyacım olunca veriyor. Ben zaten kursta temizlik yapıyorum öyle para da kazanıyorum." (Anne E.Y. Yaş 34. Kent Düzce, Eşi ile ayrı).

Bunların dışında tek ebeveynler ekonomik yüklerinin hafiflemesi için kurumsal destek mekanizmalarına başvurdukları sorulara verilen cevaplarda gözlemlenmektedir. Türkiye'de kendi aileleri, tek ebeveynler için temel ekonomik destek kaynağıdır. Yardım alınan kuruluşlar arasında tek ebeveynler tarafından en fazla dile getirilen İl Belediyeleri ve Valilik bünyesinde Sosyal Yardımlaşma Müdürlükleri ile Aile Sosyal Politikalar İl Müdürlükleri olmuştur. Görüşülen çoğu tek ebeveyn anne'nin Sosyo-ekonomik destek maaşı aldığı gözlemlenmektedir. Özellikle görüşme yapılan ebeveynlerin yardım kurum ve kuruluşlarından maddi ve psikolojik destek almakta ya da bu kurumlara yardım başvurusu yapmaktadır. Tek ebeveynli annelerin, babalara kıyasla sosyo-ekonomik yardım için kurumlara başvurdukları ve yardım aldıklarını görmekteyiz. Ebeveynlerin kurumlardan aldıkları nakdi yardımların yanında belediye ve vakıfların sağladıkları kuru gıda, yakacak, aşevi verilen kıyafet yardımlarından da yararlandıkları gözlemlenmektedir.

"Hala daha maddi olarak zordayım. Sigara sardım bir kutusunu dört liraya sardım. Hala daha sarıyorum. Benim çocuğumun süt parası çıkıyordu. Hiç bir

şey alamam bir paket makarna. Daha yeni sosyal maaş bağlandı (Sosyo-Ekonomik Destek, Aile Politikalar İl Müdürlüğü). On beş gün oldu alalı. Alsam ne olacak 1.200 TL çektim, zaten 450 kiraya gitti, 350'de elektriğe gitti. Çocuğumu daha yeni okula yazdırdım. Yazdıramadım Ana okula yazdıramadım ben. Çocuğum diğer çocuklardan geri kaldı. Maddi yetersizlikten.” (Anne İ.B. Yaş 33, Kent Düzce, Boşanma).

“Sosyal Hizmetlere başvurduğum onlar geldiler incelediler. Oradan şu an destek alıyorum. Belediyenin kılık kıyafet yardımından yararlanıyorum. Sağ kolum zaten artık ev temizliklerine gidemiyorum çünkü sağ kolumu kullanamıyorum hemen şişme yapıyor.” (Anne S.E. Yaş 53, Kent Düzce, Boşanma).

“Ben Devletten aldığım yardımlar ile geçiniyorum. Babası dört yıldır gelmiyor, bir çorap dahi almadı, buradan verilen yardımlarla geçiniyorum yani (Belediye Sosyal Yardım İşleri Müdürlüğü). Ben devletten aldığım maaş ile geçiniyorum bir de çocuğumun engelli raporu var 430 TL. Zaten o 430 TL ile kömür alıyorum. 900 TL kalıyor 400 TL kiraya veriyorum. Bakkaldan alışveriş yapıyorum öyle geçiniyorum. Elime bir kuruş kalmıyor. Aile Sosyal Bakanlığından alıyorum bir tek.” (Anne G.P. Yaş 33, Kent Düzce, Boşanma).

4.5. Tek Ebeveynli Ailelerin Çocuklar İle İlgili Sorunları

Ebeveynleri boşanan, ebeveyni vefat etmiş ya da zorunlu veya isteğe bağlı ebeveynleri ayrı yaşayan çocukların psikolojik, sosyal ve ekonomik açılardan çok ciddi değişiklikler olması nedeni ile kısa veya uzun dönemde akademik, sosyal ve psikolojik açılardan sorunlar ile karşı karşıya kalabilmektedirler.

Ailenin dağılması; dolaylı veya doğrudan olarak aile bireylerinin çoğunu etkilemektedir. Ailenin parçalanması sonrasında yaşanan pek çok durum ve duygu vardır. Vefat nedeni ile üzüntü, yas, terk edilme nedeni ile öfke gibi olumsuz duygular yaşanabilmektedir. Aile içi parçalanma; doğrudan ya da dolaylı olarak ailelerin çoğunu etkilemektedir. Parçalanmış aile çocuklarında aileleri ile yaşayan çocuklara göre ebeveynler ve akranlar ile iletişimde problemler, sosyal yaşamda davranış problemleri yaşamaktadırlar.

Ailenin ölüm ve boşanma sonucunda parçalanması, gençlerin benlik, kişilik ve kimlik gelişimlerini çok derinden etkilemektedir. Wells ve Rankin yaptıkları

araştırmada parçalanmış ailelerde suç oranının diğer ailelere göre %10-15 oranında daha fazla olduğunu ortaya koymuştur. Ayrılma ya da boşanma yoluyla parçalanan ailelerde suç ilişkisi, anne babadan birinin ölümü ile parçalanan ailelere göre daha yüksektir (Gençlik ve Terörizm, Akt.; Özağı, 2007, s:9)

Görüşmelerde özellikle boşanma ya da ayrılmanın olduğu durumlarda, çocuklarda birlikte yaşadıkları ebeveyne dair kızgın, sinirli ve hırçın davrandıkları özellikle maddi sorunları olan tek ebeveynlerin çocukların ihtiyaçlarını da karşılayamaması sonucu davranış bozukluklarının meydana geldiği ve birlikte yaşayan ebeveynler ile iletişimlerinde sorun olduğu gözlemlenmektedir.

Tek ebeveyne sahip çocukların ebeveynlerinin yalnızlık hissettikleri, kendi bakımlarının ebeveyne zor geleceğini düşünmeleri nedenine bağlı olarak da ebeveynlerinin kendileri nedeni ile zorluk yaşadıklarını düşünmelerine bağlı olarak bazı çocukların ebeveynlerine destek olmak amacı ile daha fazla söz dinledikleri, ebeveyn ile iletişimlerinin iyi olduğu ve daha olgun davrandıkları gözlemlenmektedir.

Ailede ölüm ve boşanma gibi nedenler sonucu çocuklar ve ergenlerin kimlik gelişimi hasara uğramaktadır. Özellikle tek kalan ebeveyn hem iş yaşamı ve ev idamesi ile ilgileniyorsa çocuklara yeterli desteği ve ilgiyi gösterememesi halinde geliştirdikleri değersizlik duygusu nedeni ile hırçınlık, uyumsuzluk, tedirginlik gibi davranış bozuklukları göstermektedir.

“Sadece ufak olan şu an üçe giden çok sesiz, içine kapanık oldu, 6-7 ay sürdü sonra düzeldi. Bu sefer benim babam öldü, babama düşkünlerdi. Bu sefer yine başladı. şu an kızım da hırçınlık var. Bugün öğretmenini ile görüştü. ‘Hırçınlık var, içine kapanıklık var.’ Dedi. Ben de dedesi öldü dedim. Çocukları götürdüm psikiyatriste damla ile ilaç tedavisi verdi. Baya bir toparladım onları.” (Anne S.Ö. Yaş 31, Kent Düzce, Boşanma).

“Kız sürekli yani içine kapandı. Oğlan iyice hareketlendi. Birisi dışarıda baba dedikçe ‘Anne, baba demeyi özledim.’ diyor.” (Anne A.B. Yaş 38, Kent Düzce, eşi vefat)

Ailede baba figürünün olmaması anne-çocuk ilişkisini etkilemek yanında, anneler; çocuklarının sürekli olarak babalarını özledikleri ifadelerini kullandıklarını ya da babalarının neden olmadıklarını sorguladıklarını ve davranışsal değişikliklerin meydana gelerek saldırgan ve hırçın davranışlarının meydana geldiğini, ebeveyn

tarafından verilen talimatları uygulamadıklarını vurgulamış, bu durumun ise daha çok erkek çocuklarında olduğu anneler tarafından belirtilmiştir. Erkek çocukları haneyi koruyan bir baba figürü eksikliği gördükleri, hemcinsleri olan baba otoritesini aradıkları ve tek ebeveyn yoksunluğuna erkek çocuklarının daha zor uyum sağladıkları görülmektedir.

“Eşim cezaevine girdikten sonra hiç durmuyor. Bir de son zamanlarda hep şeydi. Kucağına yatırıyor. Onun kucağında uyuyordu. Ondan sonra bir de söz dinlememe ortaya çıktı. Bir şey yapıyor, kızıyorum, suratıma bakıyor ya da ‘tamam’ diyor; iki dakika sonra yeniden aynı şeyi yapıyor ve konuştuğum zaman ‘Ben babamı çok özledim.’ diyor.” (Anne Ç.A. Yaş 30, Kent Düzce, Eşi Cezaevinde).

“Çok çok etkiledi, yani mesela sürekli ikimiz evde yaşıyoruz. Sürekli diyor ki ‘O, niye böyle yaptı.’ İşte akşam olunca bir baba istiyor çocuk. Dört yaşındaydı biz boşandığımızda. Mesela akşam oluyor ‘Anne, keşke olsaydı babam.’ diyor. Babası dört yıldır gelmiyor, bir çorap dahi almadı.” (Anne G.P. Yaş 33, kent Düzce, Boşanma).

“Çocuklarımda şöyle davranışsal değişiklik oldu, daha küçük oldukları için annelerini çok sordular, içine kapanıklık oldu, sürekli hani anlatamıyorsun zaten, ne diyordum, ‘yani olmayacak anne, artık biz bize olacağız’ diyordum. Zaten ben tek başıma yapmadım psikolog eşliğinde söyledik vefat ettiğini.” (Baba B.U. Yaş 29, Kent Düzce, eşi vefat).

Babalar tek ebeveyn oldukları ilk dönemlerde kendilerini duygusal açıdan zayıf ve yetersiz hissettiklerini belirtmişlerdir. Bu dönemde babaların en büyük kaygısı tek başlarına çocuklarını nasıl büyütecekleri ile ilgilidir. Ancak annelerden farklı olarak babaların kaygıları ekonomik olmayıp, çocuk bakımı konusunda kendilerini yetersiz hissetmelerinden kaynaklanmaktadır (Asagem, 2011, s:4).

Tek ebeveyn olan babaların ergenlik döneminde ise bazı durumları kız çocukları ile paylaşamayacakları korku ve kaygısına kapılmaktadırlar. Toplumumuzda babalar ile ergenlik olgusunun paylaşılması, erkek arkadaş gibi konuların paylaşılmasının alışlageldik olgu dışında olması nedeni ile babalar anne figürünün eksikliğini hissetmekte ve kaygılanmaktadırlar. Kız çocukları bu tür durumlarda genellikle fiziksel değişimlerini paylaşmak istemekte ve bunu yakını olan hala, babaanne gibi yakın kadın

akrabalar ile paylaşmaktadır.

“Şu an davranışsal bir değişiklik oldu. İlk zamanlar tabii öfke kontrolümü sağlayamadığım zamanlarda problem oluyordu. ‘Anne’ diye ağlıyordu çok. Hırçınlaşmıştı. Şu an için iyi. Ama şimdi ister istemez iletişim eksikliği var. Sonuçta bir kız çocuğu, onun da kendine has ihtiyaçları olup benden çekiniyor olabilir. Şu an küçük, ama yaşı daha da ilerledikçe bu problemlerin devam edeceği düşünüyorum.” (Baba L.A. Yaş 25, Kent Düzce, Boşanma).

Anne ve çocuğun sorumlulukları paylaşması olgusu; annenin iş gücüne katılımı, çocuğun yaşı, cinsiyeti, ailenin sosyo-ekonomik durumuna bağlı olmakta ve anne ile çocuk arasındaki ilişkinin olumlu olup olmaması bu olgulara bağlı değişkenlik göstermektedir. Anne sorumluluklarını eski eşi ya da aile yakınları ile paylaşmadığı durumlarda tüm sorumluluğun yükünü almakta ve bu sorumluluk yükü anne-çocuk ilişkisine olumsuz olarak yansımaktadır. Ağır çalışma şartları olan ve herhangi bir aile, kurum, kuruluş, akran desteği göremeyen ebeveynlerin çocuklarına karşı tahammül eşikleri azalmakta ve çocukları ile iletişimlerini negatif olmaktadır.

“Çocuklarımın da psikolojisi bozuldu. En büyüklerimin mesela, o bana yansımada. Ben çok yansıtım. Onlara da (çocuklara) kötü davrandım. İş, güç hastalık derken bunalmıştım. Ameliyatımdan sonra psikolojik tedavi aldım. Ama şimdi çocuklarımla iyiyim onlar bana verimli ben onlara, yüksek notlar getiriyorlar.” (Anne S.E. Yaş 53, Kent Düzce, Boşanma).

“Bazen çocuklara çabuk sinirleniyorum, yaramazlık yapınca ellerine vuruyorum. Kendime hakim olamıyorum. Sinir geliyor bana, bazen ağlama geliyor. İletişimimiz de böyle sorun oluyor bazen.” (Anne N.S. Yaş 26, Kent Düzce, Eşi Cezaevinde).

Boşanma sürecine kadar ailede herhangi bir çatışma ortamına şahit olmayan çocuklar, ebeveynlerin boşanma sürecine kadar çatışmanın ya da parçalanmanın olduğu ebeveynlere sahip çocuklara oranla daha az davranış problemleri yaşamaktadır. Boşanma öncesinde ailede bir çatışma mevcut ise çocuklar boşanma olgusuna daha uyumlu olmaktadır. Boşanma öncesi ebeveynler arasındaki çatışmalara bağlı olarak çocukların psikolojik sağlığı boşanma sonrası etkilenmediği ya da daha uyumlu olduğu gözlemlenmiş olup, davranışsal olarak daha sağlıklı bir düzen seyrettiği görülmektedir.

“Boşanırken 2,5-3 yaşındaydı. Herhangi bir davranışsal değişikliği olmadı.

Zaten dediğim gibi 29 günlüktü babası askere gitti. O süre zarfında zaten bir baba figürü yoktu karşısında. Baba ve dayı vardı. Hep askerde olduğunu bildiği için boşandıktan sonrada askerde olduğunu kafasında düşündü. Aslında biz psikolojik olarak etkilenmesin diye söyledik. 3.5 yaşlarında anlamadığımızı, bu sebepten dolayı sıkıntı yaşadığımızı ve bu konuda senin kötü bir şekilde etkilenmemeni istediğimizden dolayı böyle bir karar aldığımızı söyledik. Ha tepki olarak herhangi bir tepkisi yoktu. Sadece bunaldığı, taştığı, sabrının olmadığı noktalarda neden bu şekilde oldu diye bir cümle kullanıyordu.” (Anne S.Y. Yaş 32, Kent Düzce, Boşanma).

Ebeveynlerin çocuklarının tek ebeveynli olmaktan ötürü olumsuz duygular yaşamasını engellemek, çocukların davranışsal değişiklikleri olmaması, çocuklarına söz dinletmekte zorlanmaları nedeni ile boşandıkları ya da ayrıldıkları eşleri ile görüşmelerini sağladıkları ve böylece otorite baba figürünün boşluğunu doldurmaya çalışarak bu iletişimi çocukları ve babaları ile görüşmesini sağlayarak kurmaya çalıştıkları görülmüştür.

“Çocukların davranışlarında bir değişiklik olduğunu görmedim. Şimdi ergenlikten dolayı değişiklik var. Bir de ben şey yapıyorum yani çocuklarla babayı kısıtlamadım. Görüşüyorlar. Çocuklarla babaları arasında bir sıkıntı yok. Ben söylüyorum kızım onu bu şekilde kabul edeceksiniz. Çünkü bazen kızıyorlar.” (Anne F.G. Yaş 48, Kent Düzce, Boşanma).

“Çocuklar üzülmesin diye gönderiyorum arada. Mesela babaları Ozanlar'da oturuyorlardı benim oturduğum yer Uzunmustafa. Taşköprü ile Ozanlar yan yana köy. Taşköprü arabası benim evimin biraz altından geçiyor. Onları köye bıraktım Ozanlar köyü arabası ile geri geldim. Çocuklar şimdi köyde babaannesine verdim. Arada bir ayda bir ya da iki defa alıyor. Görüşüyorlar.” (Anne İ.B Yaş 33, kent Düzce, Boşanma).

Çocukların da boşanan ebeveynler arasındaki anlaşmazlıklara müdahale ettiği ve bunu bazı durumlarda taraf tutarak gerçekleştirdiği gözlemlenmektedir. Çocuklar bazı durumlarda bir ebeveynin yanında olarak diğer ebeveyne cephe olmuş ya da ebeveynlerin yeniden birleşmesini istemiştir. Çatışmalar aynı zamanda çocukların bir ebeveyn ile ilişkisinin kötüye gitmesine neden olmuş ve aynı zamanda iki ebeveyn arasındaki anlaşmazlık disiplin konusunda ebeveynler arasında tutarsızlığa neden olarak çocuğun davranışsal değişikliklerine neden olmuştur.

“Bu (oğlu), boşandıktan sonra zaten benim yanına gidip gelmemeye başlamıştı. Ben ‘Hani git oğlumu getir bana’ dedikçe ‘Çocuk senin çocuğun ne yaparsan yap’ dedi. Ben de affedersin kusura bakmayın ama ‘Ben bunu tek başıma yapmadım hoş’ dedim. ‘Sen benim çocuğumu bana gönderirsen benim çocuğum gelecek. Sen benim çocuğumu göndermediğin sürece benim çocuğum nasıl gelecek. Sonuçta sen babasıysın ben annesiyim. Bir şekilde çocuğumu bana gönder.’ dedim. Yani üç dört ay uzaklaşma olmuştu. Babası ‘Annelerle görüşürsen benimle görüşmeyeceksin.’ demiş. Ben görüşmelerini isterim ama babası ile şu an görüşmüyor. Oğlum babası için ‘Üç ay boyunca arayıp sormadı bu saatten sonra da arayıp sormasın.’ demiş.” (Anne N.A. Yaş 36, Kent Düzce, Boşanma).

Hanede olmayan ebeveynin uzun süre ayrı kalması ve kendilerine karşı ilgisiz olduğunu gözlemleyen veya hisseden çocuklar ebeveyn ile iletişimi kesebilmektedir. Hanede olmayan ebeveyni ile görüşmeyen ya da uzun zaman aralıklarında görüşen çocuklar belli bir süre sonra kendi istekleri ile görüşmemektedir. Çocuklar kendileri ile ilgilenen ebeveynin diğer ebeveyn ile görüşmelerini istediği takdirde hanedeki ebeveyn ile de iletişimi bozulmaktadır. Bunun en önemli nedenleri arasında da birlikte yaşanan dönemde hanede olmayan ebeveynin daha önce çocuklar ile ilgilenen ebeveyne karşı uyguladığı fiziksel ya da duygusal şiddet olduğu gözlemlenmiştir.

“Yok çocuklarım görüşmüyor. Zaten kendisi şu an cezaevinde. Onları zaten konuşturmuyorum o konuda. Hiç bir şey vermese de baba hakkı diyorlar. Allah korkusu var. Bazen ‘Babanız istiyormuş, bir görevim diyormuş ölmeden ya çıkarım ya çıkamam buradan diyormuş. Bir gidin.’ diyorum. Ay ben dediğim zaman tavan yapıyor çocuklar. Önyargıları var. İstemiyor çocuklar görüşmeyi.” (Anne S.E. Yaş 53, Kent Düzce, Boşanma).

“İlk oğlumun davranışları boşanmadan sonra olumlu yönde oldu, çünkü üvey babası ile büyüyordu bir takım psikolojik sorunları, garip hareketleri oluyordu mesela. Bunun verdiği ferahlama ile oğluma bu boşanma yaradı.” (Anne Z.A Yaş 32, Kent Düzce, Boşanma).

4.6. Tek Ebeveynli Ailelerin Yaşadıkları Sorunlar İle İlgili Çözüm Önerileri

Dünyanın birçok yerinde özellikle de Türkiye’de, yasalarda görünen eşitlikçi

yapıya rağmen bu yapı, uygulamalarda eşitsizliğe maruz kalmaktadır. Kadınlar iş yaşamına ve toplumsal yaşama yeterince katılamamakta, sosyo-ekonomik olanaklarından erkeklerle eşit oranda yararlanamamakta ve dünya nüfusunun genelde yoksul kısmını oluşturmaktadırlar. Kadınlar için eğitim, sağlık, istihdam ve karar alma mekanizmalarına katılım gibi hayatın temel alanlarındaki ayrımcılık da varlığını sürdürmektedir. Tek ebeveyn kadınların yani eşinin vefat etmesi, eşi ile boşanması ve evlilik dışı çocuk sahibi olan yani çocukları ile tek başına ilgilenen ebeveynlerin maruz kaldığı ayrımcılık farklı boyutlara ulaşmaktadır. Çocukların bakımı ile tek başına ilgilenen ebeveyn aynı zamanda sosyo-ekonomik geçimi için ücretli bir işte çalışma zorunluluğunun olması, tek ebeveyn kadınları iş ve aile yaşamında zorlamada farklı bir durum yaratmaktadır. Tek ebeveyn kadınların gerek sosyal yaşam gerekse ekonomik yaşamında yaşadığı sorunlar nedeni ile eşiyle yaşayan kadınlara göre daha dezavantajlı konumda oldukları gözlemlenmektedir.

Tek ebeveyn bireylerin çocuklarının bakımı için tek başına sorumluluk almaları bir çok zorluğu beraberinde getirmektedir. Bir ebeveyn için çocuk sahibi olmak, başlı başına bir gelire olan ihtiyacın artması demektir. Özellikle boşanmış kadınlar için eşleri nafaka gibi desteklerde bulunmuyorsa çocukların ihtiyaçlarını çalışarak karşılayabilmektedirler. Ancak kreş gibi çocuk bakım hizmetlerinin pahalı olması nedeni ile tek ebeveyn anneler, kreş çağındaki çocuklarını bırakacak kurum bulamamakta, bu durumda kadınların çalışma yaşamına girmesini engellemektedir. Çoğu kadın, kreş fiyatlarının yüksek olması ve kazandıkları gelirin yüksek bir bölümünü kreş hizmetine ödemesinin çalışmalarına değer olmadığını düşünerek ve çalışmayarak çeşitli sosyal yardımlar ile geçim sağlamaktadırlar. Çocukların hastalanmaları halinde çalıştıkları yerden gerekli izinleri alamayarak çocukları ile ilgilenememesi gibi durumlar tek ebeveynli annelerin zorlanmasına neden olmaktadır. Kadınlar için, eşleri vefat ettikten ya da boşandıktan sonra hanede gelir kaybı olmaktadır. Çoğu kadın için, eşi ile yaşadığı dönem çalışmaması ve iş yaşamına adapte olmalarını nedeni ile yoksul kalma riskleri fazladır.

Yapılan çalışmalara göre kadınının hane reisi olduğu ailelerde erkeğin hane reisi olduğu ailelere göre hane geliri daha düşük ve yoksulluk sınırı altında yaşama oranı daha yüksektir (Boylu ve Öztop, 2013, s:208-220). Bugün sosyal politika, geçirdiği tüm bu süreç doğrultusunda en geniş tanımıyla “toplumu oluşturan bireylerin sosyal ihtiyaçlarını karşılama amacına yönelik faaliyetleri içeren bir kavramdır ve sosyal

adaletin ve sosyal eşitliğin sağlanmasına yönelik tüm politikaları içermektedir” (Uçar, 2011, s:52). Tek ebeveynli aileler için ayrı sosyal politikaların var olması gerektiği konusu karşımıza çıkmaktadır. Görüşme yapılan 16 ebeveynden yaşadığı zorlukların azalabilmesi için öngördükleri çözüm önerileri alınmıştır.

Çoğu ebeveyn, iyilik hallerini ve refah düzeylerini nasıl destekler ile artıracabileceklerine dair soruya; tek ebeveynli ailelerin sosyo-ekonomik olarak desteklenmesi gerektiğine dair yanıtlar vermişler ve kazanılan gelirin üzerine tek ebeveynler için ekstra nakdi destek sağlanması gerekliliğini, kira, fatura desteğinin sağlanabileceği, en önemlisi de tek ebeveyn kadınlara iş hayatında istihdam sağlanması gerektiği ve bu çalışmaların tek ebeveynli aileleri ekonomik anlamda rahatlatabileceğini vurgulamışlardır.

“Mesela asgari ücret ile çalışanlara bir alternatif tanınması gerekli. Biraz daha yüksek maaş verilebilir. Bilemiyorum.” (Anne S.Y. Yaş 32, Kent Düzce, Boşanma).

“Mesela ben kirada duran bir insanım. Benim kiramı, suyum, doğalgazımı ödedikten sonra ben yiyecek içecek de istemiyorum. Benim en büyük sorunum bunlar zaten. Maddi bir katkı daha iyi olur.” (Anne N.A. Yaş 36, Kent Düzce, Boşanma).

“Maddi destek çıkılması şart. Çalışma hayatı sağlanması lazım. Maddi destek nereye kadar verebilir veremez ama iş sağlanırsa daha iyi olur. Şu an mesela benim yaşı 47, iş arıyorum yok. Başvurmadığım yer kalmadı.” (Anne F.G. Yaş 48, Kent Düzce, Boşanma).

“Aslında biraz para miktarında yardımcı olabilseler. Valiliğe de gittim, eşi cezaevinde olanlara para yatırmış. Aile Sosyal Politikalar Bakanlığı'na da gittim oraya. ‘Çalış dedi’ bana. E çalış da çocuğuma kim bakacak. Kayınpederim de izin vermedi çalışmama. “Ortalık kötü zaten çalışma.” dedi bana. Biraz yardım etseler bana iyi olurdu. “Kayınpederinle duruyorsun emekli” diyorlar. Bana bir faydası yok diyorum anlamıyorlar.” (Anne N.S, Yaş, Kent Düzce, Eşi hükümlü).

Bazı ebeveynler daha önceden çalışma yaşamlarında bulunmadıklarını ev işleri ile ilgilendiklerini, boşanma sonrası ise iş bulmakta zorlandıkları, devletin sağladığı sosyo-ekonomik destek ile geçim sağladıklarını ancak çocukların eğitim, servis ve

kırtasiye gibi giderlerinin devletin destek olması yine ailenin refah düzeyinde yükselmeyi sağlayacak bir uygulama olacağı görüşmelerde beyan edilenler arasındadır:

“Bana para yönünden yetmiyor. Çocukları istedikleri gibi okula yollayamıyorum. İşte alamıyorum malzemelerin bazılarını. Zaten kırtasiye malzemelerini buradan alıyorum. Onun haricinde ben Devletin (SED) verdiği parayla gerçekten geçinemiyorum. 450 TL zaten kira veriyorum. Elektrik var, su var. Yakacak zaten sosyal yardımlaşmadan alıyorum. E çocuğun okul taksitlerini veremedim. Okula gideceğim konuşacağım. Benim kız utanıyor. ‘Gelme anne konuşmaya.’ diyor. En azından okuyan çocuklara okul için malzeme için, servis parası için falan daha fazla yardım yapılsın.” (Anne S.Ö. Yaş 31, Kent Düzce, Boşanma).

Tek ebeveyn olan kadınlar ile yapılan görüşmede kadınların mülk edinmesini kolaylaştıracak desteklerin de ailenin sosyo-ekonomik düzeyini daha üst seviyeye çıkarabileceğini öneren ebeveynlerimiz olmuştur.

“Ben ne istiyorum biliyor musunuz? Mavi hilal evleri (Yardım Evleri) kimi kiraya veriyor, kimi satıp gidiyor. Benim ihtiyacım var bana tek oda bir ev versinler ben çok rahatlarım. 400 TL aldığım para kiraya gidiyor. Çocuğumla otururum. Ona daha iyi bir gelecek sağlarım. Aldığım engelli maaşı kiraya gidiyor bana bir kuruş kalmıyor. Ben nereye kadar kirada kalacağım. Bak şimdi ev sahibi zam yapacak.” (Anne G.P. Yaş 33, kent Düzce, Boşanma).

Tek ebeveynlerin çalışma yaşamlarında daha aktif olabilmeleri ve istihdamlarının sağlanabilmesi için çocukların bakımlarını kurumlarca sağlanmasının avantaj olabileceğini beyan etmişlerdir. Ebeveynler kreşlerin tek ebeveyn olanlar için ücretsiz ya da düşük ücret ile sağlanabileceği, böylece ebeveynler üzerinde çocuklarının sorumluluklarının azalacağı ve ebeveynlerin çalışma yaşamına katılarak geçim idamelerini sağlayabileceklerine dair görüşler yer almıştır.

“Küçük çocuğun kreşinin ücretsiz olması iyi olurdu. Ben aslında başvurduğum Aile Sosyale ama sıra varmış. Kreşe gidiyor 800 TL veriyorum. Benim kazancım zaten 1.800 TL. Ev kirasını mı vereceğim, elektriği mi, suyu mu? Devlet en azından kirayı ya da kreşi, birini karşılansın. İki çocukla çalışmak çok zor. Aldığım kreşe, kiraya, servis parasına anca yetiyor. E diğer büyük oğlan okula gidiyor. Onun da servis parası var. Bari servis paraları falan karşılanırsa işimiz

biraz daha kolay olurdu (Anne Z.A Yaş 32, Kent Düzce, Boşanma).

“Yani ben kendi adıma şöyle diyeyim. Ücretsiz kreş yardımı benim için iyi olur. Ben bunu isteyebilirim. Çünkü benim kendi ailem adına şimdi annem bakıyor çocuğa ama o da yaşlı. Ben geçen bilgi almak için kreş fiyatlarını öğreneyim dedim çok uçuk. 1.000 TL ile başlıyor. Yani annem hep bakamaz. İlerleyen tarihte ben çocuğu kreşe yollamayı düşünüyorum. Devlet destek çıksın. Ya ücretsiz olsun ya da devlet yarısını versin mesela.” (Baba L.A. Yaş 25, Kent Düzce, Boşanma).

Tek ebeveynlerin rollerinde değişiklik olması ve daha fazla sorumluluk almaları ile sosyal yaşamlarında değişikliklerin olduğu, çocuklar ile daha fazla ilgilenmek zorunda oldukları, çocukların tek ebeveyn ile yaşamaya başladıkları süreçte yaşadıkları psiko-sosyal sorunlar ile baş etmeleri gerektiği ve bu süreçte ebeveynlerin yıprandıkları, özellikle çocuk gelişimi ile daha önce eşinin ilgilendiği erkek ebeveynlerin çocuk gelişimi ile ilgili bilgi edinmeleri gerektiği, bu süreçleri en iyi şekilde atlatabilmeleri için ücretsiz eğitimler ve psikolojik desteklerin sağlanması gerektiğine dair görüşler de yer almaktadır.

“Ya mesela şu olabilir. Psikolojik olarak ebeveynlerin eğitimi. O tespit edilip beni çocuk gelişimi, çocuklara bakmak için bir kurs, seminerler olsa mesela. Babalara çocukla nasıl ilgilenilir? ne yapılır? Ya da ne bileyim mesela bu çocuklara özellikle anne-babasını kaybetmiş çocuklar için farklı çalışmalar yapılabilir. Okulda bu çocuklar okula gittiği zaman anne baba ile ilgili bir şey olduğu zaman sınıfta şey yapar. Ne diyeyim hani. Hisseder o ezikliği. Ona karşı çocuklar güçlendirilebilir.” (Baba B.U. Yaş 29, Kent Düzce, eşi vefat).

“Psikolojik olarak destek iyi olurdu. Çocuklar hiç etkilenmesin istiyorum. Babalarını unutmasınlar da üzülmesinler de. Hele akşamları. Gündüz yine oyalanıyorlar da akşam oldu mu? ‘Hani anne biz üç kişimi kalacağız’, ‘Babamız gelmeyecek mi?’ Ne kadar maddi manevi çok şükür Allah her yerden yardım ediyor gerçekten. Ben mesela hep Allah'a sığındım. Dua ederek atlattım.” (Anne A.B. Yaş 38, Kent Düzce, eşi vefat).

4.7. Tek Ebeveynli Ailelerin Süreç İle İlgili Baş Etme Olguları

Ebeveynlerin kendileri ve çocukları için psikolojik destek alması yanında

ebeveynlerin büyük çoğunluğunun sıkıntılı dönemlerini kendi yöntemleri ile atlarmaya çalışmaktadır. Bu bireysel baş etme yöntemleri ebeveynlerin çalışma yaşamına, sosyo-ekonomik durumuna göre farklılıklar gösterebilmektedir. Anne tek ebeveynlerin ailesi ve çevresi ile konuşmayı tercih etmedikleri; bu durumunda bir baş etme yöntemi olduğu, çoğu annenin ilk dönemlerde sık sık tek başına kalıp düşündüğünü, çözüm aradıkları belirtilmiştir.

Evin içinde geçirilen zamanda anneler genellikle elişi yapmak, temizlik yapmak gibi kendilerini oyalayacak aktivitelere başvurmaktadır. Eşin yokluğuna bu yöntemle alışılmaktadır. İş gücünde yer almayan annelerin özellikle sigara sarma gibi iş aktivitelerine zaman ayırarak kendilerini oyaladıkları görülebilmektedir.

“Psikolojik bir destek alacaktım, ama çocuklar var diye gidemedim. Şu an gene iyiyim. Sigara sarıyorum bir kutusu dört lira, beş lira hem de çocuğumun süt parası çıkıyor. Hiçbir şey alamam bir paket makarna öyle öyle atlarmaya çalıştım. Çalışınca insan açılıyor. Düşün düşün kafayı yersin. Hala daha sarıyorum. Daha yeni sosyal (SED) bana maaş bağladı. Hiç kimse ile görüşmüyorum bütün arkadaşlarımı sildim. İlk ay herkes "Boşan kurtul" dedi. Boşandıktan sonra hepsi eşimden tarafa döndüler beni dışladılar.” (Anne İ.B Yaş 33, kent Düzce, Boşanma).

“Bu ilk dönem çok büyük etkiledi beni. Ben bir sene evden çıkmadım. Neden böyle oldu? Ne yapacağım? Hep düşündüm. Bıraktım. Çocuğu okula gönderemedim. Ev sahibi bir de beni evden çıkardı. Elektrik, suyumı kesti. Hala birçok sıkıntı yaşıyorum. Ben psikolojik destekte aldım, ama ilaçlar bana ağır geldi. Ailemle de geçinemedim. Sürekli tartakladılar sen kaçarak gittin evlendin diye. Onlarla da kalamadım. Çok görüşmüyorum.” (Anne G.P. Yaş 33, kent Düzce, Boşanma).

Annelerin bir kısmının da sıkıntıları manevi yollarla atlarmaya çalıştıkları gözlemlenmiştir. Burada inançlara daha ağırlık verme ve dine sarılma öne çıkmaktadır. Her yaş grubundan annenin bu yönteme başvurabildiği görülmüştür. Anneler de mahalle kuran kurslarına, okuma günlerine giderek sosyalleşmeye çalışmışlar ve kuran okumak, namaz kılmak ve dua etmek gibi dini yöntemleri kullanarak sorunlarla baş etmeye daha fazla başvurmaktadır. Din ile ilgilenen annelerin dine daha fazla sarılmanın ve yaşananları din ile açıklamaya çalışmanın annelere rahatlama sağladığı, annelere sabır gücü verdiği ve yalnızlık hissinin azalmasına neden olduğu gözlemlenmiştir.

“Ben Allah’a sığındım. Herhangi bir destek almadım ben yavrurum. Gece gündüz ağlayarak okuduğum zamanlar oldu. Çocuklarıma da anlattım. Onlara da okuyun dedim. Hep Allah'a sığındık. Allah'tan başka kim yardım edebilir? ‘Bu da bizim sınavımız.’ dedim. Yine Allah yardım etti. Maaş bağlandı, herkes yardım ediyor, zekat-filtre veriyorlar. Allah görüyor.” (Anne S.E. Yaş 53, Kent Düzce, Boşanma).

“Akşamları olunca hele, gündüz oyalanıyorlar da akşam oldu mu ‘Anne, babam gelmeyecek mi?’ diyor. Çok şükür Allah her yerden yardım ediyor. Sen zaten Allah yolunda gidersen, ondan istersen Allah sana veriyor. Ben inanıyorum çünkü. Ya ben inanıyorum derken ben öyle buldum. Ben eşim vefat ettikten dört ay sonra ya hep Allah'a sığındım. Ben çünkü ciddi söylüyorum öyle buldum. Ben Allah'a sürekli dua ediyorum. ‘Allah'ım beni hiç kimseye muhtaç etme. Ne benim aileme ne eşimin ailesine’ diye, bunu gördüm ben. Ben çocuklara bakmak zorundayım. Çocuklar hasta oluyor, ne yapacağımı sapıtıyorum. Ne yapayım diye bu sefer ne yapıyorum ilaç varsa içiyorum. Kuran okuyorum, Yasin okuyorum sürekli.” (Anne A.B. Yaş 38, Kent Düzce, eşi vefat).

Annelerim kendilerini çocuklarına adanması, sıklık ile çocukları ile vakit geçirmeleri görülen baş etme yöntemlerinden birisi olarak karşımıza çıkmaktadır. Çocuklar ile sık sık oyun oynamak, çocuklarla vakit geçirmek gibi aktiviteler yaparak annelerin enerjilerini çocuk üzerinde yoğunlaştırmışlar ve eşleri ile ilgili sorunları atlatmaya çalışmışlardır. Bu durum annelerin bazen bilinçli olarak bazen de bilinçli olmayan bir şekilde geliştirilen baş etme yöntemi olmuş ve anneler tek ebeveyn kaldıkları ilk dönemin psikolojik baskılarını azaltmak için çocuklarına sarılmışlardır. Görüşmede, annelerin çocukları ile zaman ayırmanın yaşadıkları olumsuz deneyimle baş etmelerine yardımcı olduğunu ve bu süreçte üzerlerindeki psiko-sosyal baskının azalmasını sağladıklarını ifade etmişlerdir.

“Ben hiç evden çıkmıyorum. Çocuklar okula gidiyor, ev işi, yemek işi. Çocuklara Kur’an okumasını öğretiyorum. Hep onlarlayım zaten. Çocuklarla birlikte neler yaparız da onlar üzülmez diye düşünüp hep onlarla oluyorum. Onlar mutlu olunca ben de mutlu oluyorum.” (Anne E.Y. Yaş 34. Kent Düzce, Eşi ile ayrı).

“Psikolojik herhangi bir destek almadım. Zaman zaman almayı düşündüğüm oldu. E altından kalkamıyorsun. Üçü de okula gidiyor. Devlet yardım etti, Allah razı olsun ama sonra yardımı kesti. Üçü de okula gidiyor. Bu zaman çocuklar ile

birbirimize sığındık. Allah razı olsun bana yardım ettiler. Hiç arsız, yaramaz olmadılar. Çalıştım, çabaladım onlarla oldum. Birbirimize sahip çıktık.” (Anne F.G. Yaş 48. Kent Düzce, Boşanma).

Tek ebeveyn olunan ilk dönemlerde, ebeveynler, ilk dönem yaşadıkları sorunlar ile başa çıkabilmek adına psikolojik destek almışlardır. Ve çoğu ebeveyn de destek almak istemesine rağmen sosyo-ekonomik yetersizlik ve çalışma koşullarının ağır olması nedenlerine bağlı olarak eyleme geçememişlerdir. Ebeveynlerin ilaç tedavilerinin kendilerine zararlı geldiği, sıklık ile uyku yaptığı, uyuşturduğu gerekçesi ile kullanmayı bıraktıkları da gözlemlenmektedir. Çalışma kapsamında görülmektedir ki eşi vefat eden annelerin eşi ile boşanma sonucu tek ebeveyn kalmış annelere göre psikolojik destek alma eğilimleri daha fazladır. Boşanma sonucu tek ebeveyn olmuş ebeveynler bireysel baş etme yöntemleri bulurken, eşi vefat etmiş bireylerin bu süreç ile bireysel olarak baş edemediği görülmektedir.

“Ben zaten bir ara gitmişim psikiyatriye. Bir ara gülme-ağlama geliyordu bana işte. Doktora çıktım. Haplar kullanıyordum. O beni sersem yaptı, uyku yaptı. Tuhaf oldum yani bıraktım. Çocuklarım destek almadı.” (Anne N.S. Yaş 26. Kent Düzce. Eşi cezaevinde).

“Benim psikolojim çok bozuldu. Ya birden bire bana büyük bir sıkıntı geldi. Tek başıma kaldım, bir barakada oturuyordum, oturduğum baraka çok kötüydü. Gerçekten çok kötüydü yani. Doktora gittim ilaç kullanıyorum hala daha, ama o da çok ağır hep uyutuyor insanı. Allah'a sığınacaksın işte. İlaçla falan olmuyor.” (Anne Y.B., Yaş 39, Kent Düzce, vefat).

“Biz psikolojik bir yardım almadık. Düşündüm almayı. Hayat koşuşturmasından, imkansızlıktan, fırsat bulamamaktan alamadık. Hepsi zaman, para gerektiriyor.” (Anne Z.A. Yaş 32. Kent Düzce. Boşanma)

Ebeveynlerin arasında çocukları ve kendileri için Belediye ve Sağlıklı Hayat Merkezleri gibi merkezlerden ücretsiz psikolog, aile danışmanı gibi hizmetler aldıkları gözlemlenmektedir. Psikolojik destek alan ebeveynlerin genelde hem kendilerinin hem çocuklarının psiko-sosyal sağlığından endişe duymakta olduğu ve çocuklarının bu süreçte olumsuz etkilenmelerini engellemek istedikleri görülmektedir. Yalnızca çocuğunu psikiyatriye götüren ve tedavi sürecini takip eden ebeveynlerin de olduğu gözlemlenmiştir.

“Çocuğum ile iletişimim iyi ancak saldırganlık var. Eşyaları fırlatıyor, kızınca dövmeye kalkıyor öfke kontrolü yok. Öfke kontrolü için psikiyatriste götürüyorum.” (Anne D.A. Yaş 32, Kent Düzce, Boşanma).

Erkek ebeveynlerin sosyo-ekonomik durumlarının tek ebeveyn kadınlara göre daha iyi olması kendileri ve çocukları için ücretli psikolojik tedavi alabilmelerini sağlamıştır. Erkek ebeveynlerin psikiyatri tedavisi yerine kendileri ve çocuklarının bu süreci daha sağlıklı atlatmaları için psikolojik tedavi veya aile danışmanlığı hizmetleri tercih ettikleri gözlemler arasındadır. Eşi vefat etmiş, eşi ile ayrılmış ya da boşanmış babaların ilk dönem hayatında düzensizlikler meydana gelmiştir. Babaların bu düzensizlikler ile farklı şeylerle kendilerini meşgul ederek, yaşanan durumu düşünmemeye çalışarak, ev dışında yönelerek ve çocukların bakımlarını kendi anne, abla gibi aile yakınlarına emanet ederek baş etmeye çalıştıkları görülmektedir.

“Ben psikoloji tedavisi aldım. Çünkü öfke kontrolüm çoktu. Çocuk ağladığı zaman en ufak bir şeyde sinirleniyordum. Öfke kontrolü için bir destek aldım. Hem görüşmelere gittim hem hap aldım. Şu an hap kullanıyorum. Hem psikolojik hem psikiyatri tedavisi. Sonuçta kimse boşanmak için evlenmiyor.” (Baba L.A. Yaş 25, Kent Düzce, Boşanma)

Tek ebeveynli oldukları ilk dönem babaların kendilerini sosyal yaşama, ev dışına yönelterek baş etmeye çalışması ardından tek ebeveyn olarak geçen süreç ardından çocukları ile daha fazla zaman geçirmeye çalıştıkları ve anneler gibi çocuklarının iyilik halini düşünerek ve çocukları ile ilgilenererek baş etmeye çalıştıkları gözlemlenmektedir. İlk zamanlarda bir kaçış olarak sosyalleşme isteği ile sosyalleştikleri ancak zamanla çocuklar ile geçirilen zaman sonrası çocuklar ile daha fazla ilişki kurarak yaşanan sıkıntılı dönemi atlatmaya çalıştıkları belirtilmektedir. Babalar ilk dönem daha sosyalleşirken zaman geçtikçe sosyalleşme yerini çocukları ile daha fazla vakit geçirme isteği almıştır.

“Şöyle, eşim vefat ettikten sonra madde bağımlılığı oldu bende. Hani alkol, esrar. Bunlara kendimi vurmaya başladım. Çocuklara da annem, ablam baktığı için biraz daha kendimi o tarafa ittim. Sonra psikolojik destek aldım tabi ki bir süre sonra, böyle gitmeyeceğini anladığım için. Çocuklarım da alıyor tabi ki, şu an hala alıyor. Doktorlar gidip görüşüyorlar bir iki saat. Annelerinin öldüğünü psikolog eşliğinde söyledik, o konuda da destek aldık.” (Baba B.U. Yaş 29, Kent Düzce, eşi vefat).

5. TARTIŞMA

Bu çalışma, tek ebeveynli ailelerin yaşadığı zorlukların araştırılması amacıyla gerçekleştirilmiştir. Çalışmanın bu bölümünde, elde edilen bulgular literatürdeki bilgiler ışığında tartışılacaktır.

Bu araştırmada tek ebeveynlerin ilk dönem yaşadıkları problemler arasında görüşmeler sonucu özellikle tek ebeveyn annelerin ekonomik olarak zorluk yaşadıkları ve bu durumun annelerde kaygıya neden olduğu gözlemlenmiştir. Karabıyık araştırmasında Türkiye’de kadınların işgücüne katılımlarının düşük oranlarda arttığını ifade etmiştir. Bunun genel ve topluma özgü bazı nedenleri ise 1950’lerin sonuna kadar tarımsal üretime dayalı bir ekonomi iken ekonomik yapıda meydana gelen değişimler ile buna eşlik eden sosyal dönüşümler, toplumsal değer yargıları, toplumsal cinsiyet temelli iş bölümü, kente göç, tarımsal yapıdaki çözünme, geleneksel aile yapısının zayıflaması, ekonominin istihdam hacminin düşük olması, kadın emeği talep yapısının zayıflığı, çocuk, yaşlı bakımı ve ev işlerinin kurumsallaşamaması, kadının iş piyasasına girişini sağlayacak mekanizmaların olmaması, kadınların eğitim seviyesinin düşüklüğü ve aile ve çalışma hayatının dengelenmesinde yaşanan sıkıntılar olduğunu beyan etmiştir (Karabıyık, 2012, s: 235, 237, 241). Tarafımca hazırlanan araştırmada da kadınların genellikle çocuk bakımının ve kadının ev işleri ile ilgilenmesi, eğitim seviyesi düşüklüğü nedeni ile eşi ile birlikte olduğu dönem de çalışmadıkları, kadınların istihdam bulamaması gibi nedenler ile iş bulamadıkları görüşmelerde gözlemlenmiştir. Tek ebeveyn kaldıkları dönem ise hem çocuk bakımını hem de iş piyasasına giriş yaparak nasıl çalışabilecekleri konusunda soru işaretleri olması kadınların kaygıya kapılmasına neden olmuştur. Karabıyık’ın araştırması tarafımca hazırlanan araştırmada ilk dönem ekonomik zorluk çeken ebeveynlerin neden sosyo-ekonomik güçlükler yaşadıklarını açıklar ve destekler niteliktedir.

Bazı araştırmalar (Çelebi ve Demir, 2017) ebeveynlerin yaşamlarını çocuklar ile tek ebeveyn olarak devam ettirmeye karar verdiklerinde ekonomik gelirlerinde bölünme ve düşüş olduğu, bu durumun ailenin yaşam standardını olumsuz etkilediğini belirtmiştir. Tarafımca elde edilen bulgular arasında da görüşme yapılan 16 ebeveyn 13 ebeveynin sosyo-ekonomik sorunlar yaşadıkları ve tek ebeveynli olmanın ekonomik yükümlülüklerinden bahsettikleri gözlemlenmiştir. Ebeveynlerin ekonomik sorunlarına ilişkin yapılandırılmış görüşmede ekonomik sorunların hem çocukların bakımı ile

ilgilenmek hem de çalışmanın zorluğu yönünde olduğu görülmüştür.

Yine araştırmada ebeveynlerin yaşadığı sosyal sorunların incelenmesi başlığı altında elde edilen bulgularda kadınların sosyo-ekonomik sorunlar ve toplumun kalıp yargılarına maruz kalmamak adına sosyal yaşamlarının aktif olmadıkları, genellikle hane içerisinde zaman geçirdikleri görüşme esnasında ortaya çıkan bulgulardandır. Elde ettiğim bir çalışma (Goode, 1948; Rainwater ve Yancy, 1967) yalnız anne ve çocuğun olduğu ailenin “toplumsal bir zindanda” yaşamak zorunda kaldığını, özellikle 1940’lardan 1960’ların sonuna dek, yalnız annelerin ayrımcılık, sosyal damgalanma ve dışlanmaya maruz kaldığını, “ailesine sahip çıkamamış” olarak yaftalandığını bu durum sonucunda da boşanmış, ayrılmış ya da terk edilmiş kadının çoğu zaman sosyal destek mekanizmalarından mahrum kaldığını ifade etmektedir.

Tarafınca hazırlanan araştırmada erkek ebeveynlerin içe kapandıkları ve sosyal yaşamlarına fazla önem vermedikleri, sıklıkla evlerinde vakit geçirdiği, evliliklerini sürdüren çiftlerin daha sağlıklı ve daha huzurlu olduklarını düşünme, kendilerinin yetersiz olduğunu düşünerek, dul bir erkek olmanın başarısızlık olarak görülebileceği algısında olma, evli arkadaşlar ile iletişimde bekar bir erkek olmanın olumsuz süreçler getirdiği, bekar bir erkek olmanın evli arkadaşları ile iletişimlerini olumsuz etkilediği düşünceleri gözlemlenmiştir. T.C. Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü tarafında hazırlanan tek ebeveynli aileler araştırmasında araştırmacıların (Asagem, 2011); babaların sosyal hayatını olumsuz etkileme sebeplerinden birinin anneler gibi kendilerini farklı hissetmeleri, anne ve babanın bir arada yaşadığı ailelerin bulunduğu ortamlardan kaçınmaları olduğu, babaların özellikle çocuklarıyla daha fazla ilgilenebilmek adına sosyal hayatlarını kısıtlamakta oldukları, önceden görüştükları arkadaşlarıyla çok daha seyrek görüştükları, vefat nedeniyle tek hissettikleri kayıp duygusu sonucunda sosyalleşme istekleri, diğer tek ebeveyn olan babalara göre daha fazla azaldığı görüşünü beyan etmişlerdir. Tarafınca hazırlanan araştırmada erkek ebeveynlerin sosyalleşme problemleri ile ilgili elde edilen bulgular ile benzerlik göstermiştir.

Araştırmada ortaya çıkan bulgulardan biri görüşülen 16 tek ebeveyninden 13 ebeveynin tekrar evlilik düşünmedikleri, bu durumun daha önceki evliliklerinde gördükleri psikolojik ve/veya fiziksel şiddet görmeleri olduğu gözlemlenmiştir. Sucu (2007)’nun yaptığı araştırma sonuçlarına göre, boşanma ile sonlanan evliliklerde şiddetin önemli bir neden olduğu ve boşanan kadınların yüzde 82’si, fiziksel, psikolojik

ya da iki türlü şiddete birden maruz kaldığını belirtmiştir. Araştırmada 10 ebeveynin de evlilikleri boyunca çeşitli şiddet türlerine maruz kaldığı ve çocuklarının ve kendilerinin tekrar etkilenmelerini engellemek amacı ile tekrar evlilik olgusuna olumsuz baktıkları elde edilen bulgular arasında olup tarafımca edinilen bulgular literatür ile benzerlik göstermektedir.

Yapılandırılmış görüşmelerde ortaya çıkan bir diğer bulgu çocukların birlikte yaşadıkları ebeveyne dair kızgın, sinirli ve hırçın davrandıkları özellikle maddi sorunları olan tek ebeveynlerin çocukların ihtiyaçlarını da karşılayamaması sonucu davranış bozukluklarının meydana geldiği ve birlikte yaşayan ebeveynler ile iletişimlerinde sorun olduğu gözlemlenmektedir. Yine aynı sorulara verilen yanıtlar sonucu elde edilen bulgulardan diğeri tek kalan ebeveyn hem iş yaşamı ve ev idamesi ile ilgileniyorsa çocuklara yeterli desteği ve ilgiyi gösterememesi halinde çocukların geliştirdikleri değersizlik duygusu nedeni ile hırçınlık, uyumsuzluk, tedirginlik gibi davranış bozukluklarının meydana geldiği yönündedir. Çakıcı (2006), araştırmasında ailelerin problem çözme, iletişim, roller, duygusal tepki verebilme, gereken ilgiyi gösterme davranış kontrolü ve genel aile işlevleri sağlıksızlaştıkça, annelerin çocuklarına kin ve saldırganlık beslemelerinin artabileceğidir. Bu durumun, alt sosyo-ekonomik düzeyde zaten var olan ekonomik sorunların ve günlük yaşam dezavantajlarının üzerine bir de ailenin işlevlerini istendik biçimde yerine getirememesi ve olumsuz aile algısının eklenerek, annelerin çocuklarına davranışlarına olumsuz şekilde yansıyabileceğini, özellikle öğrenim düzeyi düşük annelerde aile üyelerine karşı beslenen olumsuz duyguların çocuklara da yansıtılmış olabileceğini ifade etmiş ve tarafımca elde edilen bulgular ile de benzerlik göstermiştir.

T.C. Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü tarafından 2011 tarihinde tek ebeveynli aileler ile ilgili yapılan araştırmada, çalışmada bahsedilen bir konunun babalığın sadece ekonomik katkı ve sorumlulukla sınırlı olmadığı ancak, boşanan babalar seyrek şekilde çocuklarını görmekte ve ilişkilerini de en aza indirmekte oldukları yargının da bu durumu destekler durumda olduğu ve bu tür düzenlemeler babaların kendisinde de mali katkılarının dışındaki çocuklarına olan katkılarının önemli olmadığı hissiyatına yol açmaktadır. Bu tür bir ilişki, “babalık” yerine “amcalık” ilişkisi ya da “ziyaret eden amcalar” olarak nitelendirilebilecek bir ilişki düzeyinde kaldığı belirtilmiştir. Tarafımca hazırlanan çalışmada da benzer bulgulara rastlanılmış, bu bulgunun hanede olmayan ebeveynin uzun süre ayrı kalması ve kendilerine karşı ilgisiz

olduğunu gözlemleyen ve hisseden çocuklar ebeveyn ile iletişimi kesebildikleri, hanede olmayan ebeveyni ile görüşmeyen ya da uzun zaman aralıklarında görüşen çocukların belli bir süre sonra diğer ebeveyn ile kendi istekleri ile görüşmedikleri yönündedir.

6. SONUÇ VE ÖNERİLER

6.1. Sonuç

Türkiye’de tek ebeveynli ailelerin yaşamları ve ihtiyaçları, tek ebeveynlerin sosyo-ekonomik değişimler, psiko-sosyal değişimler, tek ebeveyn ile yaşayan çocuklardaki psiko-sosyal değişimler, ailede değişen rol ve sorumluluklardaki değişimler ve olumlu ve olumsuz deneyimler ele alınarak sunulmaktadır.

Bu bölümde amaç tek ebeveyn olan ailelerin yaşadığı problemlere dair bulgular ve veriler ışığında çalışmanın bütüncül bir değerlendirmesinin yapılabilmesidir. Tek ebeveynli ailelerin ne gibi sorunlar yaşadıklarının, bu sorunlarının nedeninin ne olduğuna ilişkin soruların cevaplanmasını amaçlayan tez çalışmasının bu son bölümünde elde edilen sonuçlar ve bu sonuçlara bağlı oluşan öneriler ele alınacaktır.

Tek ebeveynli ailelerin yaşamlarında oluşan değişimlere ilişkin çok fazla araştırmaların olmaması çalışmanın gidişatı açısından zorlu bir süreci getirmiş olsa da edinilen saha bulguları üzerinden yeni kavramlar oluşturularak bu kavram ve bulgular ışığında öneriler geliştirilmeye çalışılacaktır.

Türkiye’deki tek ebeveynli ailelerin yaşadığı sorunlar kavramsal ve kuramsal araştırmalar ile saha çalışmalarından elde edilen bulguların ışığında öne çıkan sorunlar maddeler halinde ele alınacak ve belirtilecektir. Ortaya çıkan sonuçların nedenlerine ilişkin elde edilen görüşler belirtilecek olup yaşanan problemlerin aşılabilmesi adına çözüm önerileri sunulacaktır.

Çalışmanın geneline bakıldığında tek ebeveynli aile üyelerinin sosyal hayatlarındaki değişimlerin genellikle olumsuz etkilenmiş olduğu açıktır. Tek ebeveynli aileler de tek ebeveynli oldukları ilk süreçte maddi zorluklar ve özellikle boşanan ebeveynler için çevre baskısı, tek ebeveyn olarak çocuklarının sorumlulukları ile tek başlarına ilgilenecek olmaları gibi nedenler dolayısı ile psikolojik ve duygusal açıdan sıkıntı dönemine girdikleri görülmektedir. Edinilen diğer bir bulgu ise boşanan ebeveynlerin evlilikleri sürecinde kriz dönemlerini atlatmış olup boşanma ve ayrılığa kendilerini hazırlamalarıdır. Evlilik sürecinde ayrı yaşama, fiziksel veya psikolojik şiddet olgusunun olması, ebeveynlerden birinin hane ile ilgilenmemesi gibi durumlar ebeveynlerin ve çocukların boşanma sürecine kendilerini hazırlamalarını sağlamıştır.

Boşanma sonrası tek ebeveynli aile olarak ilk dönem ebeveynlerin çocukların bakımı haricinde duydukları kaygı dışında kaygı hissetmeyerek tek ebeveyn oldukları ilk dönemi psikolojik olarak daha rahat atlattıklarıdır.

Tek ebeveynler ile ilgili diğer önemli bir bulgu ise, genellikle araştırmalar ve literatürlerde tek ebeveynli aile olmanın psiko-sosyal olumsuz değişimleri özellikle çocuk ve kadınlar açısından ele alınmaktayken; yapılan bu çalışma ve saha bulgularına göre aslında babalar için de bu süreç ağır ve zorlayıcı olabilmekte ve çocukların bakımı, ev idamesi yönetimi hakkında kaygıları tek ebeveyn oldukları süreçte babaları psikolojik olarak zorlayabilmektedir.

Yapılan çalışmada; tek ebeveyn olma nedenine bağlı olarak ebeveynlerin çevreden gördüğü sosyal baskı ve destek farklılık göstermektedir. Tek ebeveyn kalan anne ve babalara eşleri vefat etmiş ise bir çok konuda destek verilip, toplumsal baskı yapılmazken, boşanan anne ve babalara aile, akraba, komşu, akran destekleri az olmakta ya da hiç olmamaktadır. Boşanmış annelerin de dul kadın baskısı gördükleri, dedikodu endişesi, kendini yalnız hissetme, çocukların etkileneceği kaygıları nedeni ile sosyal yaşamlarında içe ve haneye kapanık yaşadıkları, babaların da yine toplumsal hayata karışma konusunda eşi vefat etmiş babalara göre daha çekince içinde oldukları gözlemlenmektedir.

Çalışmada gözlemlenmektedir ki tek ebeveynli olma sonrası ailede maddi yükümlülüğün tek kişide olması, ailede ekonomik sıkıntı olmasına neden olmuştur. Özellikle tek ebeveyn olan anneler ekonomik sıkıntıyı daha fazla yaşamaktadır. Bu durum Türkiye'de kadının iş gücüne katılımının az olması ve ekonomik özgürlüğü olmamasına bağlıdır. Ayrıca tek ebeveyn olan annenin çocukların bakımı ile de ilgilenmek zorunda olması iş gücüne katılımını engellemektedir. Görüşmelerde verilen cevaplarda çocukları ile ilgilenmek zorunda olan ve ücretsiz kreş desteği imkanlarının yetersiz olması, çalışma yaşamında performans düşüklüğüne bağlı işten çıkarmaların yaygın olması ya da daha önce çalışma yaşamının bulunmaması tek ebeveyn olduktan sonra çalışması önünde bir engel teşkil etmiştir. Bu nedenler ışığında kadınların özellikle baba evine dönme, sosyo-ekonomik destek maaşı ile geçim sağlama ve kurum-kuruluş yardımları ile geçinme durumları ile karşılaşmaktayız. Sosyo-ekonomisi düşük ailelerde çocukların dershaneye gidememesi, kırtasiye malzemeleri alamamaları ve hatta eğitim materyallerini sağlayamamaları nedeni ile okula devamlılıklarının azalması gibi durumlar oluşmuş ve çocukların okul başarısında engel oluşturmuştur.

Çalışmada üzerine durulmuş noktalardan biride tek ebeveyn ile yaşayan çocukların yaşadığı sorunları ve anne-baba ile ilişkileridir. Tek ebeveyn ile yaşayan çocuk, birlikte yaşadığı ebeveyne karşı merhamet duygusu geliştirmekte olup anne ile çocuk birbirlerine destek olmaktadır. Çocukların birlikte yaşamadığı ebeveyn ile ilişkisinde genelde sorun olduğu, genellikle çocukların birlikte yaşamadığı ebeveynin baba olduğu gözlemlenmektedir. Çalışmadaki bulgular, tek ebeveyn ile yaşayan çocukların diğer ebeveyn ile görüşme sıklıklarının düşük ve düzensiz olduğu gözlemlenmektedir. Düzenli görüşmelerde ise diğer ebeveyn ile yeterli ve sağlıklı ilişki kurulamadığı gözlemi de elde edilmiştir. Diğer ebeveyn ile görüşmeyen ya da uzun zaman aralıklarla görüşen çocuklar belli bir süre sonra hanede olmayan ebeveyn ile kendi istekleri ile görüşmemektedirler. Bu durumun nedeni olarak ise genelde çocuğun diğer ebeveynin evlilik sürecinde kendisi ile ilgilenen ebeveyne yaptığı fiziksel ve duygusal şiddete tanık olması ile bağlantılı olduğu çıkarımı elde edilebilir.

Çocuklarda özellikle erkek çocukların ebeveynlerden birinin kaybı, ya da boşanma sonrası ayrı yaşayan ebeveyn ile düzenli ve sağlıklı bir ilişkisi olmadığı durumlarda fazlasıyla içlerine kapandıkları, sosyal iletişim becerilerinin olumsuz yönde etkilendiği görülmektedir. Kız çocuklarında ise aynı durumun gözlemlenmesi yine mümkün iken, genellikle erkek çocuklarıyla karşılaştırıldığında sosyal iletişim açısından çok daha rahat ve dışa dönük oldukları gözlenmiştir.

Tek ebeveynli ailelerde ebeveyn ile yaşayan çocukların rollerinin çocuğun cinsiyetine göre de değiştiği gözlemlenmektedir. Anne ile yaşayan erkek çocuğunun, toplumun erkeğin hane reisi olduğu dayatmasını üstlenerek anneyi, kız kardeşi koruması gerektiği düşüncesi ile hareket etmektedir. Baba ve kız çocuğun bir arada olduğu ailelerde ise anneye göre mesafeli baba figürü mevcuttur ve kız çocuk yaşadığı fiziksel değişimler ya da erkek arkadaş gibi konuları paylaşamaması bir sorun olarak görülmektedir. Bu durumlarda kız çocuğu fiziksel değişim ya da erkek arkadaş gibi konularının hanede yakın kadın akraba hala, babaanne vb. ile paylaşır. Tek ebeveyn babalar erkek çocukları ile daha rahat ve verimli zaman geçirmekte oldukları annelerin ise kız çocukları ile daha fazla zaman geçirdiği gözlemlenmektedir.

Yapılan çalışmada üzerine durulmuş araştırma konusunun biri de ebeveynlerin tekrar evlenme, çekirdek aile olma olgusuna bakış açıları ebeveynlerin tekrar evlenme olgusuna bakış açılarında anneler genelde daha önceki birlikteliklerinde yaşadıkları olumsuz deneyimlere bağlı olarak erkeklere karşı güven problemlerinin olması ve

çocuklarının bu evlilikten olumsuz etkilenecekleri düşüncesi nedenine bağlı olarak tekrar evlilik düşüncelerinin olmadığı gözlemlenmiştir. Erkek ebeveynlerde ise genelde yalnız erkek olmanın zor olması düşüncesi, çocuk bakımı ve ev idamesinde tecrübesiz olmaları yeniden evlilik olgusuna olumlu yaklaşımları ve sorumlulukları paylaşmak istemelerine neden olduğu gözlemlenmektedir.

6.2. Öneriler

“Tek Ebeveynli Ailelerin Yaşadığı Sorunların İncelenmesi Araştırması”nın nitel bulgularından hareket ile ailelerin ekonomik sıkıntılara yönelik öneriler, sosyal hayata ilişkin öneriler psikolojik desteğe yönelik öneriler, ebeveyn ile çocuklar arasında ki iletişimlere yönelik öneriler geliştirilmiştir.

6.2.1. Araştırma Sonuçlarına Dayalı Öneriler

Araştırmada gözlemlenen tek ebeveynli aile üyelerinin karşılaştıkları en büyük sıkıntılardan birisi toplumdaki önyargılardır. Tek ebeveynli olma sürecinde özellikle kadın ebeveynler toplumsal önyargı ve dedikodu endişesi yaşamaktadırlar. Aynı zamanda tek ebeveynli çocukların sağlıklı psikolojilere sahip olmadıkları yönünde önyargılar da tek ebeveynli ailelerin sosyalleşme sürecini olumsuz etkilemektedir. Önyargıların kırılması adına toplumun duyarlılık kazanmasını sağlayacak çalışmalar yapılmalıdır.

Parçalanmış aileler genellikle sosyo-ekonomik zorluklar yaşamakta olduğu araştırmak kapsamında gözlemlenmiştir. Sosyal hizmet odağında olan mikro düzeyde müdahale ile ailenin sıkıntıya düştüğü ve güçlük ile karşı karşıya kaldığı dönemde bunların üstesinden gelebilmelerini sağlamak adına öncelikle ekonomik gereksinimlerin karşılanmasına destek olunmalıdır. Bu durum ise makro düzeyde bir çalışma ile gerçekleştirilebilir. Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmet Bakanlığı'nca sosyo-ekonomik olarak sorun yaşayan aileler Sosyo-ekonomik Destek (SED) yardımları bağlanmaktadır. Bu desteklerin iyileşmesini sağlamak, bu çalışmanın sonucuna bağlı olarak birincil önerilerdendir.

Kalan ailenin ekonomik gereksinimlerinin karşılanmasını sağlayan ekonomik tek ebeveynli ailelerin diğer tek ebeveynli aile üyeleri ile bir araya gelerek deneyimlerini paylaştıkları ve grup çalışması gibi etkinliklerin yapıldığı sosyal ortamlar

oluşturulabilir. Bu sosyal ortam, tek ebeveynlerin yalnız olmadıklarını görmelerini sağlayacak ve güçlendirilebileceklerdir. Bu uygulamalar aynı zamanda tek ebeveynli ailelerin sosyal yaşama katılmalarını da kolaylaştırabilir.

Tek ebeveyn olan çocuklar evden ayrılan ebeveynin ardından hanede kalan ebeveynin çalışma yaşamına atılması ya da psikolojik sebepler nedeni ile kendilerine yeterince vakit ayıramaması gibi nedenlere bağlı olarak psiko-sosyal olarak olumsuz etkilenmesi ve sosyo-ekonomik durumlarının asgari yaşam standartları altında olması nedenlere bağlı olarak kaygı duymaktadır. Sosyal hizmetin odağında olan program geliştirme olgusu ile okullarda rehber öğretmenlerinin ve diğer öğretmenlerin aile kuramlarına ilişkin eğitimler alınması sağlanarak duyarlılık kazanmasını sağlayacak yöntemler geliştirilmelidir. Böylece tek ebeveynli çocuğun eğitim motivasyonunun kırılmasını ve derslerdeki başarısının düşmesini önleyecek çalışmalar yapılabilir.

Arabuluculuk ve kolaylaştırıcı bir görevle sosyo-ekonomik sıkıntılar nedeni ile tatil ve kültürel gezilere katılmayan ebeveyn ve çocuğun yine belediye gibi yerel kurumlarca kamplar planlanmalı ve aileler ücretsiz olarak yararlanmalıdır. Bu durum hem ailenin sosyalleşmesini sağlayacak hem de tek ebeveyn oldukları bu süreçte ailenin psiko-sosyal iyilik hallerinin sürdürülmesini sağlayacaktır. Yapılan çalışmada genellikle tek ebeveyni olan çocukların hanede olmayan diğer ebeveyn ile düzensiz görüşmeleri ya da uzun zaman aralıklarla görüşmelerine bağlı olarak belli bir süre sonra hanede olmayan ebeveyn ile kendi istekleri ile görüşmemekte oldukları gözlemlenmektedir. Bu duruma istinaden İrlanda'da gerçekleştirilen aile hizmeti incelenebilir ve örnek alınabilir. İrlanda Hükümeti'ne ait olan politika; tek ebeveynli ailelere yönelik oluşturulan “Aile Arabuluculuk Merkezleri” oluşturmuş olup bu merkez ayrılan çiftlerin birbirleriyle diyalog içinde olup uzlaşmaya varmasına ve birlikte karar almasına yardımcı olmaktadır. Bu merkezlerde ailelere çocukların bakımı, çocukların sorunları hakkında ebeveynler arası paylaşım, finansal destek, sahip olunan mallarla ilgili konularda ücretsiz danışmanlık verilmektedir. Toplumun ihtiyaçlarının karşılanması ve barınma, sağlık, eğitim ve toplum kalkınması gibi alanlardaki eksikliklerin giderilmesinde, toplumla çalışma projeleri aracılığıyla işlevsel olan bir sosyal hizmet yöntemi olan makro düzeyde hizmet sunularak Türkiye’de yine benzer politika ve hizmet uygulanabilir. Çocukların diğer ebeveyn ile görüşmeleri sağlanabilir ve çocuklar ile ilgilenen ebeveynin hanede olmayan ebeveyn ile görüşmesi ve sorumlulukların paylaşılması ile ebeveynin sorumlulukları azaltılabilir. Böylece hem hanede olmayan

ebeveyn ve çocuk hem de çocuklar ile ilgilenen ebeveynin iyilik hali artırılabilir. Özellikle erkek ebeveynler çocuk bakımı ve ev idamesi ile ilgili bilgileri yetersiz olmakta ve bu durum da ebeveynin sosyal yaşamı ile yine ebeveyn çocuk ilişkisini olumsuz etkilemektedir. Bu arabaluculuk merkezlerinde babalara çocuklar ile iletişim, çocuk bakımı, ev idamesinin sağlanmasına yönelik eğitimler verilerek erkek ebeveynlerin bu yeni tek ebeveyn olma sürecine adaptasyonu sağlanabilir.

Yapılan çalışmada çoğu tek ebeveynli ailenin fertlerinin psikolojik destek aldığı gözlemlenmektedir. Yine aile fertlerinin psikolojik sağlıklarının korunması adına devlet tarafından ücretsiz psikolojik destek hizmeti sağlanmalıdır. Psikolojik hizmetleri boşanma veya ayrılma aşamasında olan ebeveynler ve çocuklar için zorunlu tutulabilir. Aynı zamanda bu sürecin çocuklara anlatılması ve çocuklar ile tek ebeveynli olma sonrası iletişimin devamlılığı hakkında aile danışmanlığı hizmeti sağlanabilir. Ebeveynlerin çoğunun psikiyatrist görüşmeleri yaptıkları ve genellikle ilaç kullanımından söz etmiş olup, terapi için sosyo-ekonomik durumlarının yeterli olmadığından söz etmişlerdir. Hastane, yerel yönetimler ve Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı bünyesindeki İl Müdürlüklerince psikolog sayılarının iyileştirilmesi ve tek ebeveynli ailelere bu hizmetlerin zorunlu ve sürekli olarak ücretsiz olarak sunulması ailelerin iyilik hallerini arttırabilir.

Özellikle çocuklar ve ebeveynler için bireysel ve grup terapileri düzenlenerek kendilerini anlamalarına ve kendi hissettiklerini yaşıtlarına ve ailelerine doğru ifade etmelerine yardımcı olur. Türkiye'de yine Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlükleri ve belediye gibi yerel yönetimlerce çocuk ve yetişkinlerle grup çalışmalarının başlatılması, katılımların teşvik edilmesi ve sürekliliğinin sağlanması ile tek ebeveynli ailelerin sosyalleşme ve psikolojik sağlık düzeylerinin korunması sağlanabilir.

Çalışmada üzerinde durulan bir nokta da tek ebeveynlerin tekrar evliliğe olan yaklaşımlarıdır. Tek olan ebeveynler yeniden evlilik olgusuna yaklaşımları genelde daha önceki birlikteliklerin de yaşadıkları olumsuz deneyimler, özellikle kadınlarda erkeklere karşı güven problemlerinin olması ve çocuklarının bu evlilikten olumsuz etkilenecekleri düşüncesi nedenine bağlı olarak tekrar evlilik düşüncelerinin olmadığı yönündedir. Türkiye'de daha önce belediyeler ve Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı'nca açılan 'Evlilik Okulu' gibi projelerin yenilenmesi ve iyileştirilmesi ile bireylere ücretsiz olarak "evlilik ve çift ilişkileri", "ailenin önemini vurgulayan

eğitimler”, ya da “aile ve çift terapileri” gibi destekler sunulabilir. Böylece toplumda aile kurumunun yeniden gücünü kazanması, aile üyelerinin sağlıklı gelişimi ve aile yapısının yeniden dengelenmesi sağlanabilir.

Yapılan çalışmada tek başına yaşamaya başlayan ebeveynlerin sosyo-ekonomik olarak hanenin sorumluluğunu tek başına almaları nedeni ile bu dönemde ailelerin ekonomik sorunlar yaşadığı gözlemlenmiştir. Özellikle kadınların büyük bir kısmının tek ebeveyn olduktan sonra ekonomik yükü hafifletmek için iş gücüne katıldığı genelde ise yaşadığı yerde istihdam olanakları kısıtlı olduğundan çalışmadığı ya da sigortasız işlerde düşük ücretler ile çalıştığı gözlemlenmektedir. Yine bütüncül bir çalışma ve makro düzey müdahale ile sosyal ve ekonomik adaleti sağlayan politika, hizmet ve kaynakların devamını sağlayarak tek ebeveynlere, özellikle tek ebeveyn olan annelere yönelik öncelikli istihdam politikaları oluşturulması, tek ebeveynli ailelerin ekonomik sıkıntılarını gidermeye yardımcı olacaktır.

Çalışan anne ve babalar çalışırken çocukların bakımı ile ilgilenebilecek kurum ve kuruluşların yeterliliği konusunda sıkıntı yaşamakta oldukları yine çalışma kapsamında gözlemlenmektedir. Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı'nca özel kreş ve gündüz bakımevlerinde eşi vefat etmiş ve çalışan ebeveynlerin çocukları, boşanmış kişilerin çocuklarının da ücretsiz yararlanabileceği %5 kontenjan ayrılması şartı koşulmuştur. Ancak bu kontenjanın yetersiz olduğu, birçok annenin bu hizmete başvurdukları ancak sıra olduğu ve kendilerine sıra gelmediği, birçok annenin böyle bir olanaktan haberdar olmadığı veya yararlanamadığı görülmüştür. Tek ebeveynli ailelerin çocuklarını çalışırken bırakacakları devlet garantisindeki ücretsiz kreşlerde bu çocuklar için kontenjanın artırılması annelerin istihdamının sağlanması açısından olumlu bir destek olacaktır.

Ebeveynler; nasıl bir politika yolu izlenilirse iyilik hallerini ve refah düzeylerini artıracaklarına dair soruya çoğu ebeveyn, kira yükünü hafifletecek destekler, fatura ödemelerde kolaylık, ev sahibi olmalarında kolaylık sağlanması, ücretsiz kreş ve çalışan ebeveynlere de aynı zamanda belirli nakdi destek gibi desteklerin olabileceği yönünde cevaplar vermişlerdir. Bu duruma göre örnek olarak Avusturya'da tek ebeveynli aileler için aylık vergi iadesi miktarı bir çocuk için 130 €, iki çocuk için 305 € yardım gerçekleştirilmektedir. Kadınların iş gücünde yer almalarını kolaylaştırıcı politikalardan birisi de hemen hemen bütün şehirlerde tüm üç yaş altı çocuklara yönelik kreşler mevcuttur. Yine makro bir müdahale ile ailelerin hayat standartlarının iyileştirilmesi ve

yükseltmesini amaçlayan sistemli ve programlı hizmetler oluşturmak adına gerekli politika ve projeler üretilerek Türkiye'de de benzer politika uygulanabilir ve ek ebeveynli ailelere yönelik vergi indirimi ya da çocuk yardımı gibi ekonomik yükün hafiflemesine yardımcı olacak sosyo-ekonomik destekler sunulabilir.

Tek ebeveyne sahip çocuklar arasında sosyo-ekonomik sıkıntılara bağlı olarak okul motivasyon ve başarısı olumsuz etkilenen, eğitime devam edemeyen ya da düzensiz devam edenler mevcuttur. Bu duruma göre tek ebeveyne sahip çocuklar için okul materyallerinin alınmasının desteklenmesi kurum ve kuruluşlar ile sağlanabilir. Örnek olarak kitapların ücretsiz verilmesi, tek ebeveyne sahip çocukların devlet bursları sağlanması, ücretsiz dersane ve etüt kontenjanlarının açılması, okula gidiş gelişlerde ücretsiz ulaşım hizmetleri gibi yardımlar sunulabilir. Bu destekler ile tek ebeveynli çocukların okul hayatında başarı ve motivasyonu için destekleyici olacaktır.

Parçalanmış aile ya da parçalanma sürecinde olan ailelere yönelik psiko-sosyal hizmetlerin tek bir çatı altında toplanarak, aile sağlığının psiko-sosyal boyutunun göz önüne alınması ve bu konuda verilecek hizmetlerin topluma ulaşılabilirliğini artırmak amacıyla ilgili proje, politikalar oluşturulabilir ve her ailenin yararlanabileceği birim kurulabilir. Şu an Sağlık Bakanlığı proje kapsamında oluşan Sağlıklı Hayat Merkezleri gibi merkezler kurularak ya da bu projede ailelere özel birim oluşturup iyileştirme yapılabilir. Bu birimler de ailelerin gereksinimleri belirlenerek, kendi kararını alması sağlanabilir, aile üyelerinin kapasite ve güçleri vurgulanarak güçlenmelerine destek olunabilir, grup çalışmaları yapılarak aile üyeleri ilişkisi konularında aile üyelerinin farkındalık kazanmaları sağlanabilir, bölgedeki okul ve rehberlik araştırma merkezleri, yerel yönetimler ile işbirliği halinde çalışılarak ailelerin ihtiyaç ve sorunları tespit edilebilir ve çözüm yolları aranabilir.

6.2.2. Yeni Araştırmalara İlişkin Öneriler

Çalışmada tek ebeveyne sahip çocukların tek ebeveyn olma süreci ve sonrasında elde ettikleri deneyimlere verdikleri tepkiler ve baş etme yöntemleri ele alınmış ve cinsiyet, yaş gibi olguların baş etme deneyimlerine etkisi gözlemlenmiştir. Bu çalışma ile tek ebeveynli çocukların baş etmelerine yardımcı olan faktörlere ilişkin daha derinlemesine ve kapsamlı bir araştırma süreci için bir veri olacaktır.

Tek ebeveyn olarak anne ve babaların tek ebeveyn olma sürecini farklı deneyimledikleri görülmüştür. Bu süreçlerde karşılaştırmalara odaklanmak Türkiye'de

anne ve babanın aileden beklentileri, aile kavramına bakış açıları, anne-babalık rolleri gibi olguları ölçmeye ve anlamaya ışık tutacaktır.

Türkiye’de tek ebeveynli annelerin iş gücüne katılımı hakkında tartışmaları göz önüne almak ve değerlendirmek kadınların iş gücüne katılım ile ilgili politikalarda yer almasını sağlayabilir ve politikaların oluşmasını şekillendirebilir. Araştırmada tek ebeveyn olma sürecinde ebeveynin iş gücüne katılımının çocuklar üzerindeki olumlu ve olumsuz etkileri tartışılabilir. Bu etkilerin giderilmesine yönelik çözüm önerilerinin tartışıldığı araştırmalar Türkiye için de gereklidir.

Çalışmada tek ebeveynli ailelere Türkiye’de kurumsal desteğin yetersiz verildiği, tek ebeveynler adına bütüncül politikaların henüz yerleşmediğinin bir sonucudur. Tek ebeveynli ailelerin destek aldığı kurum ve kuruluşlardaki ilgili uzman kişilerle derinlemesine görüşmeler yapılması kurumsal destek mekanizmalarının işleyişi ve destek süreçlerinin sağlıklı işlenmesini sağlayacaktır.

Araştırmanın bir bulgusu da tek ebeveyn sürecinde çocuk ve ebeveynlerin maddi olduğu kadar manevi olarak da yıprandıkları gözlemlenmiştir. Bu konuda tek ebeveynlere çocuk gelişimi, çocuk ile bu süreçte etkili iletişim, hanede olmayan ebeveyn ile çocukların ve hanede kalan ebeveynin görüşebileceği, sorumluluk paylaşımının yapılmasının, parçalanmış ailelerin psiko-sosyal destek alabileceği bir merkez ya da birimin oluşturulması konusunda araştırmalar ve projelendirmeler yapmak adına tarafımda hazırlanan araştırma verileri kaynak sağlayabilir.

KAYNAKLAR

- ADAK N. (2018), Değişen Toplumda Değişen Aile, Ankara: Siyasal Kitapevi.
- AKALIN AE. (2006), Ölüm ve Ölmenin Sosyolojisi Üzerine Kuramsal Bir Çalışma, YÖK Ulusal Tez Merkezi veri tabanından elde edildi (Tez no: 173887).
- AKAYGÜN S. (2002), Yalnız ebeveynler, *Çocuk ve Aile Dergisi*, 46: 24-26.
- AKGÜN R, TEZEL Z. (2017), Sessiz Kurbanlar: Eşi Cezaevinde Olan Kadınların Psikososyal ve Ekonomik Durumlarının Belirlenmesi Kırıkkale İli Yahşihan İlçesi Örneği, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 10(54): 786-793.
- AKTAŞ Ö. (2011), Boşanma Nedenleri ve Boşanma Sonrasında Karşılaşılan Güçlükler, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Aile Eğitimi ve Danışmanlığı Anabilim Dalı, İzmir.
- ALCOCK P, MAY M, ROWLINGSON K. (2011), Sosyal Politika' Kuram ve Uygulamalar', Ankara: Siyasal Kitapevi.
- ALKAN A. (1991), Şehir, Şehirleşme ve Aile, Türk Aile Ansiklopedisi, Cilt 3, ss.959-964, Ankara: T.C. Başbakanlık Aile Araştırmaları Kurumu Yayınları.
- ARAL N, ÖZDAL F. (2006), Baba Yoksunu Olan ve Anne-Babası İle Yaşayan Çocukların Kaygı Düzeylerinin İncelenmesi, Gazi Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi, 6(2): 255-267.
- ARIKAN C. (1992), Yoksulluk, Evlilikte Geçimsizlik ve Boşanma, Ankara: Şafak Matbaacılık.
- ARSLAN S. (2018), Boşanmanın Lise Öğrencileri Üzerindeki Etkisinin Okul Sosyal Hizmeti Bakış Açısıyla İncelenmesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyal Hizmetler Anabilim Dalı, Ankara.
- ASAGEM (2011), Tek Ebeveynli Aileler Araştırması, Ankara: T.C. Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü Yayınları, Yayın No: 148.

- ATTEPE S. (2010), Anne-Baba Kaybının Çocuklar Üzerindeki Etkileri, *Aile ve Toplum*, 6(23): 23-28.
- AYAN N. (2007), Terk Nedeni İle Boşanma, *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 15(1) 39-59.
- AYDIN M. (2016), Sistematik Aile Sosyolojisi, Konya: Çizgi Yayınevi.
- AYDIN M. (Ed.), (2014), Aile Sosyolojisi Yazıları, İstanbul: Açılım Kitap.
- BARAN G. (2017), Aile Yaşam Dinamiği, Ankara: Pelikan Yayınevi.
- BAYER A. (2013), Değişen Toplumsal Yapıda Aile, *Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 4(8): 102-129.
- BEDEL A, IŞIK E. (2014), Tek Ebeveyni Olan ve İki Ebeveyni Olan Öğrencilerin Kişiler Arası Problem Çözme ve Yaşam Doyumu Düzeylerinin Karşılaştırılması, *Kuramsal Eğitimbilim Dergisi*, 8(1): 70-85.
- BELL JE. (1975), Family Therapy, New York:Jason Aronson Inc.
- BERTALANFFY, VL, (27.04.2014), Ecological Systems Approach, [internet] Bağlı Bulunduğu İnternet Adresi; <http://www.users.globalnet.co.uk/~ebstudy/strategy/ecosys.htm>, (17.03.2019 tarihinde erişilmiştir).
- BOHANNAN, PAUL. (1970), The Six Stations of Divorce. In P. Bohannan (Ed.), Divorce and After (p.29-56). New York.
- BOYLU AA, ÖZTOP H. (2013), Tek Ebeveynli Aileler: Sorunlar ve Çözüm Önerileri, *Sosyoekonomi Dergisi*, 19(19): 207-220.
- BOZATAY AŞ. (2011), Sosyoloji, Ankara: Beta Yayınları.
- BURGER MJ. (2006), Kişilik, İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- CANATAN K, YILDIRIM E. (2011), Aile Sosyolojisi, İstanbul: Açılım Kitap.
- CAPUTO RK. (1999), Advantage White And Male, Disadvantage Black And Female: Income inequality, Economic Well-Being, And Economic Mobility Among

- Families, In A Youth Cohort 1979–1991, Danbury: Rutledge Books.
- COMFORT M. (2008), *Doing time together: Love and family in the shadow of the prison*. Chicago, IL: University of Chicago Press.
- CONDY R. (2007), *Families Shamed: The Consequences of Crime for Relatives of Serious Offenders*. Collumpton: Willan.
- COONTZ S. (1992), *The Way We Never Were: American Families & The Nostalgia Trap*, New York: Basic Books.
- CÜCELOĞLU D. (2002), *İnsan ve Davranışı*, 11. Basım, İstanbul: Remzi Kitabevi.
- ÇAĞLAK U. (2017), Göç ve Parçalanmış Aile: Göçün Ardında Kalanların “Dönüş” Filmindeki Yansımaları, *TurkishStudies*, 12(13): 135-150.
- ÇAĞLAR A. (2009), *Sınıf Öğretmenlerinin Öğretimsel Etkinliklerin Yönetiminde Dikkat Çekme ve Sürdürme Davranışlarının İncelenmesi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sınıf Öğretmenliği Anabilim Dalı, Adana.
- ÇAHA Ö. (2007), *Günümüzde Aile*, İstanbul: Step Ajans.
- ÇAKI F. (2016), *Farklılaşan Dünyada Aile Politikaları ve Ailenin Geleceği, Aile Sosyolojisi*, Editörler: Nazmi Avcı-Erdal Aksoy, İstanbul: Lisans Yayıncılık.
- ÇAKICI S. (2006), *Alt ve Üst Sosyo-Ekonomik Düzeyde ki Ailelerin Aile İşlevlerinin, Anne-Çocuk İlişkilerinin Aile İşlevlerinin Anne-Çocuk İlişkilerine Etkisinin İncelenmesi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Çocuk Gelişimi ve Eğitim Anabilim Dalı, Ankara.
- ÇELEBİ Ş, DEMİR S. (2017), *Tek Ebeveynli Ailelerin Sorunları: Nitel Bir Araştırma*, *Yalova Sosyal Bilimler Dergisi*, 13: 111-128.
- DANIŞ MZ. (2006), *Davranış Bilimlerinde Ekolojik Yaklaşım*, *Aile ve Toplum*, 3(9): 45-48.
- DİZMAN H. (2003), *Anne-Babası ile Yaşayan ve Anne Yoksunu Olan Çocukların Saldırganlık Eğilimlerinin İncelenmesi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi,

Ankara Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Çocuk Gelişimi ve Eğitimi Anabilim Dalı, Ankara.

DUYAN V. (2012), Sosyal Hizmet Temelleri, Yaklaşımları, Müdahale Yöntemleri, Ankara-Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği Yayın No: 20.

EKŞİ A. (1990), Çocuk Genç, Anne babalar, Ankara: Bilgi Yayınevi.

ERGİNER G. (2004), Bir Halk Bilimcinin Gözünden Ölüm; Cogito, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

EUROSAT. (2017). Marriage and Divorce Statistics. 12.02.2018 tarihinde http://ec.europa.eu/eurostat/statisticsexplained/index.php/Marriage_and_divorce_statistics adresinden alındı.

FROM E. (1995), Sevme Sanatı (10. Baskı), İstanbul: Payel Yayınları.

Gençlik ve Terörizm, http://www.terror.gen.tr/turkce/terror_ve_genclik/gen_ter_20.html.

GİDDENS A. (2000), Sosyoloji, Ankara: Ayraç Yayınları.

GLADDİNG ST. (2012), Aile Terapisi: Tarih Kuram ve Uygulamalar, İ. Keklik, İ. Yıldırım (Çev), Ankara: Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Derneği Yayınları.

GOODE WJ. (1948), After divorce, Glencoe: The Free Press.

GÖKOVALI U, DANIŞMAN IŞIK A, EKİZ GÖKMEN Ç. (2014), Kadın Yoksulluğuna Objektif ve Subjektif Bakış, (Ed. A. Topçuoğlu) Muğla ve Mardin Örneği, Yoksulluk ve Kadın, İstanbul: Ayrıntı Yayınları, s.337-361.

GRIMSHAW R, JOYCE K. (2002). Unlocking the Doors to Information: An assessment of information resources and support materials for families and friends of prisoners and for professionals working with them, in the UK, Europe, USA, and other English-speaking countries. London: Action for Prisoners' Families (unpublished)

GÜÇLÜ ERGİN N. (2008) Evli ve Boşanmış Kişilerin Evlilik Uyumu Ve Cinsiyetçilik Açısından Karşılaştırılması, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara

Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyal Psikoloji Anabilim Dalı, Ankara.

GÜNEN H. (2016), Mardin İlinde Gerçekleştirilen Tercihli ve Geleneksel Evlilik Çeşitleri, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversite, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

GÜNEŞ F. (2011), Aile Psikolojisi, (Ed. A. KASAPOĞLU, N. KARKINER) Aile, Evlilik, Akrabalık ve Hane, Eskişehir: T.C Anadolu Üniversitesi Yayını, s.29-48.

GÜNİNDİ ERSÖZ A. (2003), Dünya Konferansı Belgelerinde Aile ve Yoksulluk: Saptamalar ve Öneriler, *Aile ve Toplum Dergisi*, 2(6).

GÜRSOY F. (2002), Boşanma Dram Değildir, *Çocuk Dergisi*, 15: 18-19.

HORTON P, HUNT B, 'Chesler L.Sociology' Allyn&Bacon, Massachusetts.

KARABIYIK İ. (2012), Türkiye'de Çalışma Hayatında Kadın İstihdamı, *Marmara Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*, XXXII (I), s.231-260.

KIRAL E. (2018), Avrupa Birliği Ülkelerinin Boşanma Oranı Analizi, *Uluslararası Ekonomi ve Yenilik Dergisi*, 4(1): 19-38.

KİSSMAN K, ALLEN JA. (1993), Single-Parent Families, California: Sage Publication.

KONGAR E. (1970), Türkiye'de Aile: Yapısı, Evrimi ve Bürokratik Örgütlerle İlişkileri, *Amme İdaresi Dergisi*, 3(2): 58-83.

KRYSİK JL, FINN J. (2015), Etkili Uygulama İçin Sosyal Hizmet Araştırması, Ankara: Nika Yayınları.

MUSICK K, BUMPASS L. (1999), Prior experiences in the family. In A. Booth, A. C. Crouter and M. J. Shanahan (Eds.), Transitions to adulthood in a changing economy. CT: Praeger Publishers.

OECD (2008), The Future of the Family to 2030, A Scoping Report, OECD International Futures Programme, Paris.

OECD (2011), Families are changing, Doing Better for Families, s:17-53

<http://www.oecd.org/els/family/47701118.pdf> (17.03.2019 tarihinde erişilmiştir).

OECD (2011), The Future of Families to 2030: A Synthesis Report
<http://www.oecd.org/futures/49093502.pdf> (17.03.2019 tarihinde erişilmiştir).

OZANKAYA Ö. (1991), Toplumbilim, İstanbul: Cem Yayınevi.

ÖNAL DÖLEK B. (2004), Hükümlü Ailelerin Ekonomik ve Psiko-sosyal Sorunları, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyal Hizmetler Anabilim Dalı, Ankara.

ÖZAĞI A. (2007), Depresyon Düzeyi Yüksek Parçalanmış Aile Çocuklarıyla Yapılan Eğitsel Grup Oyunlarının Depresyon Düzeylerine Etkisi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Anabilim Dalı, İzmir

ÖZGÜVEN İE. (2001), Ailede İletişim ve Yaşam, Ankara: PDREM Yayınları.

ÖZKAN Y. (2011), Sosyal Dışlanma ve Aile: Sosyal Hizmet Müdahalelerinde Güçlendirme Yaklaşımı, Ankara: Maya Akademi Yayınları.

ÖZTÜRK MS. (2012), Tek Ebeveynli Ailelerin Yaşadığı Ekonomik Güçlüklerin İncelenmesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aile ve Tüketici Bilimler Anabilim Dalı, Ankara.

RUSSELL B. (2003). Evlilik ve Ahlak (1. Baskı), I. Gündüz, (Çev.); İstanbul: Morpa Kültür Yayınları.

SAYGILI S, ÇANKIRILI A. (2004), Babacım Neredesin? Çocuk Eğitiminde Babanın Rolü, Elit Yay, İstanbul.

SEZAL İ. (2010), Toplum ve Aile, (Ed. İ. SEZAL), Sosyolojiye Giriş, İstanbul: Beta Yayın.

SMITH R, GRİMSHAW R, ROMEO R, KNAPP M. (2007), Poverty and disadvantage among prisoners' families. York: York Publishing Services.

SÜRERBİÇER F. (2008), Boşanmış Bireylerin Deneyimlerine Göre Evlilik Eğitimi Gereksinimi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Eğitim

Bilimleri Enstitüsü, Eğitimin Kültürel Temelleri Anabilim Dalı, Ankara.

ŞAHİNKAYA R. (1990), Orta Anadolu Köylerinde Aile Strüktürü, Ankara: Aile Araştırma Kurumu Yayınları.

ŞENTÜRK Ü. (2006), Parçalanmış Aile Çocuk İlişkinin Sebep Olduğu Sosyal Problemler (Malatya uygulaması), Yayınlanmamış Doktora Tezi, İnönü Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji Anabilim Dalı, Malatya.

ŞENTÜRK Ü. (2008), Aile Kurumuna Yönelik Güncel Riskler, *Aile ve Toplum Dergisi*, 4(14): 7-32.

T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Aile ve Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğü, Türkiye Aile Yapısı Araştırması (TAYA) (2006), https://www.tuseb.gov.tr/enstitu/tacese/yuklemeler/ekitap/aile/60_aile_yapisi_arastirmani_2006.pdf (31.05.2019 tarihinde erişilmiştir.)

TAYLAN HH. (2003), Köy Ailesinde Aile İçi İlişkiler: "Selçuklu Köyü Örneği", Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji Anabilim Dalı, Konya.

TAYLAN HH. (2005), Türkiye'de Geleneksel Aile Yapısı ve Değişen Cinsiyet Rollerini Toplumsal Yapı Analizleri (Doktora Dersi Makale Ödevi), s.1-11.

TOKSOY ŞE. (2005), Liseli ergenler üzerinde ebeveyn ölümünün psikososyal etkileri, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul.

TORUN F. (1986), Çocuk Yuvalarında Kalan Dokuz-On Yaşlarındaki Korunmaya Muhtaç Çocukların Aile Bireylerini Ve Aile İlişkilerini Algılamaları. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara.

TURAN CEBECİ CS. (2009), Tam Aileye ve Tek Ebeveyne Sahip Ailelerden Gelen 7-12 Yaşları Arasındaki Çocukların Bağlanma Stilleri ve Kaygı Durumları Arasındaki İlişki, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Maltepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Psikoloji Anabilim Dalı, İstanbul.

TURNER BRYAN S, (2002), Oryantalizm, Postmodernizm ve Globalizm, İ. Kapaklıkaya (Çev.), İstanbul:Anka Yayınları.

- TÜRKİYE İSTATİSTİK KURUMU (TUİK) (2012), Evlenme ve Boşanma İstatistikleri <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=13469> (17.03.2019 tarihinde erişilmiştir.)
- TÜRKİYE İSTATİSTİK KURUMU (TUİK) (2015), Evlenme ve Boşanma İstatistikleri <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=21523> (17.03.2019 tarihinde erişilmiştir.)
- TÜRKİYE İSTATİSTİK KURUMU (TUİK) (2017), Evlenme ve Boşanma İstatistikleri. <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=27593> (20.05.2019 tarihinde erişilmiştir.)
- UÇAR C. (2010), Kadın Yoksulluğu ile Mücadelede Sosyal Politika Araçları Ve Etkinlikleri, KSGM Uzmanlık Tezi, Ankara.
- UMBERSON D. (2018), Ebeveynin Ölümü, İstanbul: İletişim Yayınları.
- United Nations International Children's Emergency Fund (UNICEF), Türkiye'de Çocuk ve Genç Durumunun Nüfusun analizi, <http://unicef.deparyazilim.com/files/bilgimerkezi/doc/sitan-turfinal-2012.pdf> adresinden alındı (05.01.2019 tarihinde erişilmiştir).
- WEINSTEIN MM. (28.02.2000), America's Rags to Riches Myth, The New York Times.
- WHITE LYNN K. (1990), Determinants of Divorce: A Review of Research in the Eighties, *Journal of Marriage and Family*, 2(4): 904-912.
- YILDIRIM A, ŞİMŞEK H. (2005). Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri, Ankara: Seçkin Yayınları.
- YILDIRIM A, ŞİMŞEK H. (2016), Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri, İstanbul: Seçkin Yayın.
- YILDIRIM N. (1992), Türk Aile Sisteminin İçinde Edirne Ailesinin Sosyal Yapı Özellikleri, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

YILDIRIM N. (2004), Türkiye de Boşanma ve Sebepleri, *Bilig & Kış Dergisi*, 28: 59-81.

YÖNDEM ZD. (2006), Kişilik Dinamikleri ve Stresle Baş Etme, Ankara: Morpa Kültür Yayınları.

YÖRÜKOĞLU A (1992), Çocuk ruh sağlığı, Çocuğun kişilik gelişimi, yetiştirilmesi ve ruhsal sorunları, İstanbul: Özgür Yayın Dağıtım.

YUSUFOĞLU ÖŞ. (2015), Parçalanmış Ailelerin Yoksulluğu ve Geçinme Stratejileri: Elazığ Örneği, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji Anabilim Dalı, Elazığ.

ZASTROW C. (2014), Sosyal Hizmete Giriş, Ankara: Nika Yayınevi.

EKLER

EK 1: VERİ TOPLAMA ARACI

DEMOGRAFİK ÖZELLİKLER/ KİŞİSEL BİLGİLER FORMU

Cinsiyetiniz

Kadın ( )

Erkek ( )

Yaşınız: .....

Eğitim Durumunuz : .....

Mesleğiniz: .....

Çalıştığınız kurum (Eğer çalışılıyorsa) .....

Aylık Geliriniz: .....

Kimler ile yaşıyorsunuz? .....

Kaç çocuğunuz var? .....

YAPILANDIRILMIŞ GÖRÜŞME SORULARI?

Bir ebeveyn olarak sizin çocuklarınız ile tek başınıza bir arada olma nedeniniz nelerdir? Tek başınıza çocuklarınızın sorumluluğunu aldığınız bu süreç nasıl gelişti-ilerlediğini anlatabilir misiniz?

Tek ebeveyn olarak çocuklarınızın sorumluluğunu almak en başta sizde neler hissettirdi ? Tek başınıza çocuklarınızın sorumluluğunu aldığınız dönemde zorluk yaşadınız mı ? Sizi en çok zorlayan etmenler neler oldu?

Çocuğunuz/ Çocuklarınız ve siz tek ebeveyn olarak aile olduğunuz süreçte herhangi bir psikolojik/manevi danışmanlık, destek aldınız mı? Almayı düşündünüz mü?

Tek ebeveynli olmak sosyal hayatınızı etkiledi mi?(Etkiledi ise) Sosyal yaşamınızda zorluklarla karşılaştığınız oldu mu? Nasıl etkiledi? Tek başınıza çocuklarınızın sorumluluğunu aldığınız ilk süreçte çevreniz (Komşu, akran, akraba) ile ilişkileriniz etkilendi mi? Nasıl etkilendi? Yakın çevreniz ile ilişkileriniz nasıl ? Yakın çevreniz (aileniz) bu süreci nasıl karşıladı ?

Çocuklarınız ile iletişiminiz nasıl? Tek ebeveynli bir aile olmaya başladığınız ilk dönemlerde çocuklarınız/çocuğunuzda davranışsal değişiklikler oldu mu? Tek ebeveyn olarak çocuklarınız ile iletişiminizde zorluklar yaşadığınız oluyor mu? (evet ise) Bu zorluklar nelerdir?

(Boşanma/ Ayrılma vb. durumunda) Çocuğunuz/Çocuklarınız diğer ebeveyni ile görüşmekte mi? (evet ise) Çocuğunuzun diğer ebeveyni ile iletişimini nasıl değerlendiriyorsunuz ?

Maddi ihtiyaçlarınızı nasıl karşılıyorsunuz? Tek başınıza çocuklarınızın sorumluluğunu aldığınız bu süreç ekonomik durumunuzu etkiledi mi? Nasıl etkiledi? Tek ebeveyn olarak çocuklarınız ile yaşamaya başladığınız ilk süreç iş yaşamınızı etkiledi mi? Nasıl? Çocuklarınızın masraflarını nasıl karşılıyorsunuz?

Sosyo-ekonomik/maddi olarak kurum-kuruluş veya çevre desteği aldığınız oldu mu?

Tekrar evlenmek (aynı yada farklı kişi ile) ile ilgili ne düşünüyorsunuz? Tekrar evlenmek/ birlikte olmak gibi bir düşünceniz var mı? Neden?

Tek ebeveynli bir aile olarak ailenin psiko-sosyal, sosyo-ekonomik olarak (maddi, manevi) rahatlaması için sizce neler yapılması gerekiyor? Nasıl bir sosyal politika geliştirilmesi tek ebeveynli ailelerin yaşam kalitesini olumlu etkiler ?

ÜSKÜDAR ÜNİVERSİTESİ
GİRİŞİMSSEL OLMAYAN ARAŞTIRMALAR
ETİK KURULU BAŞKANLIĞI

SAYI: B.08.6.YÖK.2.ÜS.0.05.0.06 /2018/781

03/09/2018

Dr.Öğr.Üyesi Hasan Hüseyin TAYLAN
(Özge Genç)

Üsküdar Üniversitesi Girişimsel Olmayan Araştırmalar Etik Kurulunun 03/09/2018 tarihinde yapılan 09 No.lu toplantısında olduğu “Tek Ebeveynli Ailelerin Yaşadığı Sorunlar” adlı araştırma projenizin etik açıdan uygun olduğuna karar verilmiştir.

Bilgilerinize rica ederim.

Dr.Öğr.Üyesi Meltem NARTER
Girişimsel Olmayan Araştırmalar Etik
Kurulu Başkan Yardımcısı

ÖZGEÇMİŞ

Ad-Soyad : Özge GENÇ
Doğum Tarihi : 28.06.1993
Doğum Yeri : İsrail
Medeni hali : Bekar
Çalışılan kurum /Unvan : Düzce Belediyesi Sosyal Yardım İşleri Müd./ Sosyal Çalışmacı/Sosyal Hizmet Uzm.

Eğitim Durumu

Lise Eğitim: : Düzce Sağlık Meslek Lisesi / Hemşirelik Bölümü (2007-2011)
Lisans Eğitim: : Arel Üniversitesi / Sosyal Hizmet Arel Üniversitesi/ Yandal Psikoloji (2012-2016)
Yüksek lisans Eğitim : Üsküdar Üniversitesi Sosyal Hizmet Yüksek Lisans (2017- Devam)
E-posta : ozgegnc22@gmail.com
GSM : 0(543) 660-83-74
Adres : Camikebir Mahallesi, Gün Sokak, Toki Konutları B4 Blok Daire:4 Düzce/Merkez